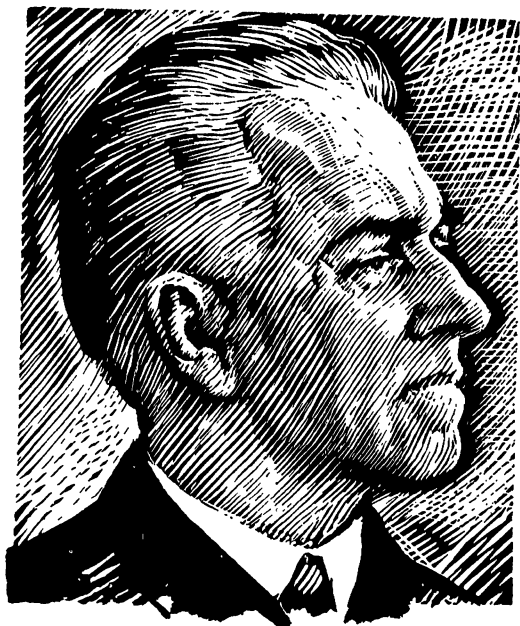

ПАВЛО
ТИЧИНА

ПАВЛО ТИЧИНА

П О Е З І Ї

Київ
Радянський
письменник
1977

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

*М. П. Бажан, О. Є. Засенко,
С. А. Крижанівський, М. Л. Пагнибіда,
Л. М. Повиченко, Б. І. Олійник,
С. І. Олійник, Б. П. Степанюк*

Упорядкування, вступна стаття
і примітки

С. М. Шаховського

© Издательство «Радянський письменник»,
1977 г.

Т $\frac{70403-056}{M223(04)-77}$ 41-77

Львівська
книжкова
фабрика
«Атлас»

НАМ ТРЕБА ГОЛОСУ ТИЧИНИ

Кожне мистецьке явище має свій зміст, форму і пафос, має свою історію. Перше десятиріччя, що минуло після смерті Павла Григоровича Тичини, дало можливість відповісти на питання: чим незмінно був, чим на повну силу є й досі поет для української і всесоюзної літератури?

Шлях Павла Тичини — це своєрідна мала історія української літератури за півстоліття пайбільш інтенсивного розвитку. Його діяльність почалась одразу після революційних подій 1905—1907 рр. і, активно прогресуючи, тривала до п'ятидесятиріччя Жовтня. Рідкісний, особливо в поезії, і до того ж прекрасний приклад справжнього творчого довголіття.

Поезія Павла Тичини була прикладом, маяком-орієнтиром, літературним університетом для багатьох поколінь письменників, на Україні і поза Україною сучасних... Не всі обов'язково наслідували його стиль, але всі неодмінно зважували на його досвід. Про його школу і досі говорять сучасники, посилаються на неї й нові покоління діячів красного письменства.

До всього, відомого за життя письменника, за помертний час було додано ще і ще багато невідомого, істотного, навіть визначального, що дає можливість

глибше зрозуміти спадщину поета в цілому. Оpubлікований віршований роман-симфонія «Сковорода», над яким він працював впродовж десятків років, дев'ять поем, збірка надрукованих або призабутих віршів «В серці у моїм...», книга статей, спогадів, нотаток, начерків, інтерв'ю «З минулого — в майбутнє». «Творчий архів поета виявився великим, — констатував Л. Новиченко. — Публікація його ліричної та ліро-епічної частини дозволяє побачити і досягнути постичну спадщину П. Тичини незмірно повніше, ніж дотепер, з багатьма її досі незримими внутрішніми розгалуженнями, взаємозв'язками і «переходами». Ясніше бачаться тепер і окремі часові етапи, окремі відтинки і вигини тієї ріки, яку ми звемо поезією Тичини»¹.

(Перечитуючи сьогодні знову і знову лірику, поеми, публіцистику, критику, навіть промови і нотатки Тичини, ми відчуваємо, що з цього великого набутку шкода проминути будь-яку річ. Окремі твори чи деталі можуть бути випатково талаповиті чи навіть невдалі, але в цілому вони складають задушевний літопис півстоліття, в якому чергувались свята і будні, перемоги і втрати, труднощі і поступ. Митець постає перед нащадками, так само, як і перед своїми сучасниками, кожного разу ідучи, за його власним виразом, «на звіт, на суд».

Багато є повчального і важливого в діяльності Тичини, але в першу чергу слід вказати на найхарактернішу властивість: поет невіддільний від сучасної йому доби та історії народу. Це переконливий доказ того, що в реалістичній творчості неодмінно виявляється зв'язок відчуття історії з відчуттям сучасності, відбувається історичне осмислення поточних явищ.

¹ Л. Новиченко. З потоку десятиліть. Передмова до зб. Павло Тичина, «В серці у моїм...», К., «Дніпро», 1970, стор. 5—6.

Талант Тичини в усій масштабності визначається ще однією характерною рисою — невгасаючим, невгамовним поваторством, шуканням у мистецтві шляхів неходжених, прагненням бути «незмінно юним, вічно молодим». На поваторський папір поета вказував у свій час О. М. Горький, його наставник і учитель від перших виступів у літературі. І тим важливіше відзначити, що ця риса не стерлась впродовж років і десятиріч, точніше — впродовж усього такого тривалого творчого шляху.

За шістдесятиріччя (враховуючи і період початківства) було багато звершень, досягнень; багато з того, що написав Тичина, розійшлося по літературних читавках і хрестоматіях усіх класів нашої школи; його образи та крилаті вирази входять у свідомість всіх поколінь нашого народу як святі заповіді соціалістичної моралі, радянської совісті.

У заповідях поета думки про Партію, про інтернаціоналізм, про труд є головними, найважливішими, вікопомними. Це його генеральні тематичні комплекси, провідні мотиви, найважливіші художні вислови. Будучи перекладеними мовами народів СРСР, вони стали набутком усього радянського народу як нової історичної спільності наших днів.

Про всесоюзну популярність і чистість творчості Павла Тичини народний поет Латвії Ян Судрабкalis писав: «Вирази, окремі метафори й афоризми, назви книг великих поетів часто стають надбанням не тільки рідного народу, але й багатьох інших, всього людства, входять у мовний вжиток, вказують шлях. Варто лише назвати деякі заголовки збірок віршів Павла Тичини — і серцем, і розумом ми сприймаємо їх впливовість, точність, крилатість. «Партія веде», «Чуття єдиної родини», «Сталь і піжність», «Перемагають і жить», «І рости, і діяти», «Могутність нам дана»,

«Ми свідомість людства»... В цих афористичних виразах — життя нашої великої Батьківщини, її сьогоднішнє й майбутнє. Ці слова почули всі народи світу. Далеко лунає голос Тичини»¹.

1

Щоб стати великим поетом, потрібна велика культура, яка спроможна виховати естетичну чутливість і реалізувати хист. Сучасний народний письменник — це людина освічена, здатна виражати не лише думки й почуття, але й передовий рівень культури свого часу, ввібрати в себе досвід у сфері різноманітних знань, бути інтелектом не лише за професією, а й в усіх вимірах. Тоді народність буде виявлятися в усьому, до чого він звертається творчо.

✓Хист Павла Тичини був дивовижно розгалужений. Друзі-композитори П. Козицький і Г. Верьовка відзначали в нього обдарованість музичну й композиторську. Друзі-художники В. Касіян і О. Шовкуненко в акварелях і рисунках поета помічали далеко не пересічну вправність. Ці пахили почали проявлятися ще перед літературними, буквально з дитинства. Рідна земля заговорила, заспівала, засяяла на всі свої тони і барви. «Пам'ятаю себе в дитинстві дуже рано, — читаємо в автобіографії, — мене ще на руках носили. День. Теплість. Світло-зелене віття звідкись звисає наді мною. Блищить вода. Ось тут вона, внизу, і десь там — подалі... Щось рухається, коливається, звучить — і луною своєю вдалині відгукується. Чи були це веселі ігри дівчат на Подолі, чи співалися там пісні-

¹ Ян Судрабкаліс. «І рости, і діяти...». Зб. «Співець нового світу», К., «Дніпро», 1971, стор. 273.

веспянки — не міг я ще усвідомити. Тільки одне вловлював: рух і звук, радісні обличчя і колір гілок, блиск і воду, що пахла свіжістю...»¹.

Спів, музика, малювання рятували в дитинстві та юнацтві від затхлої схоластики духовних шкіл, від людиноненависництва монастирських гуртожитків. Тринадцять років, від восьмилітнього віку починаючи, провів Тичина за мурами бурси і монастиря. Але на допомогу щоразу приходили чудесні наставники і порадики — більшовик-підпільник М. Подвойський, багатолітньою дружбою з яким поет завжди пишався, М. Коцюбинський, що помітив у юнака справжній літературний хист.

Ще навчаючись у семінарії, П. Тичина почав потай відвідувати так звані «суботи» на квартирі Коцюбинського. «На одній із «субот»,— згадує Тичина,— коли я прочитав свого вірша, він назвав мене постом, що мене піднесло, обнадіяло, надало багато сил нових і заохотило до роботи над собою. Я вдячний Коцюбинському, що він в одну із подорожей своїх в Італію на Капрі узяв мої вірші з собою і прочитав їх Олексію Максимовичу Горькому»².

Що саме говорилося про початківця на Капрі, ми вже ніколи не дізнаємося, але про це, безперечно, знав він сам від Михайла Михайловича. Знаємо й ті вірші, які були прочитані, бо за порадою Коцюбинського вони були надіслані до журналу і побачили світ у 1912 році. Розмови з українським другом запали в душу і збереглись у пам'яті О. М. Горького, який писав Тичині дещо згодом: «Знаю я Вас давно,

¹ Павло Тичина. Автобіографія. Зб. «З минулого — в майбутнє», К., «Дніпро», 1973, стор. 6.

² Павло Тичина. Звитяжець гуманізму і краси. Зб. «З минулого — в майбутнє», стор. 73.

мені багато і пізно — як він папрочуд добре умів говорити про людей! — розповідав про Вас М. М. Коцюбинський, читав деякі Ваші вірші»¹.

Підтримка і заохочення двох пайвидатніших письменників двох братніх літератур визначили і життєву, і творчу путь початківця. У 1913 році він остаточно порвав з духовною освітою, вступив до світської вищої школи, почав друкуватися в київській періодиці. Тоді ж, 1913 року, пережив дві трагічні втрати: проводжав трупу свого наставника М. Коцюбинського в квітні, а в серпні було поховано в Києві Лесю Українку. Відтоді, коли завершили свою діяльність пайвидатніші українські письменники початку століття, починав Павло Тичина, адже значна частина поезій з книги «Сонячні кларнети» датована 1914 роком.

✓ Павло Тичина прийшов у літературу тоді, коли вона перебувала в стані разючих протиріч і на Україні, і поза Україною. Видавця і пресу наводнили або декаденти, або натуралісти, які відходили в сферу абстракцій, містики, закурювались у закутки вузькоособисті, дрібнопобутові.

Для літературного процесу потрібний був талант дужий, оригінальний, який протистояв би дрібним «лицарям безумного лицарства» і як громадянин, і як митець. Тоді з'явився молодий Тичина. Жадібний до життя здорового, він зрозумів, побачив і почув те, до чого виявились глухими і сліпими декаденти.

✓ У 1918 році вийшла перша збірка Тичини «Сонячні кларнети», в якій подані поезії, написані до Жовтневої революції. Несподівану й оригінальну назву книги автор пояснює у вступній поезії «Не Зевс,

¹ А. М. Горький. Собрание сочинений в тридцати томах, т. 30, М., ГИХЛ, 1955, стор. 31.

не Цап...» — це заперечення ідеалістичного, містичного сприймання світу, поширеного серед декадентів. Ми-тець бачить реальний, матеріальний світ і хоче вло-вити основний закон його існування, що виявляється в русі. Образ руху відтворений у символі гармоній-ного ритму, «сонячних кларнетів». Поет заперечує бо-гів і собори, проголошує гімн життю і природі, земля в нього переповнена ^{могутніми} силами одвічного рос-ту, вона звучить, як орган; навіть стежка на городі і та співає, а метелки сдираються в дусти.

У «Сонячних кларнетах» свої пастрої Тичина роз-криває переважно в пейзажних картинах. У них при-рода виступає як жива, квітуча, повна сил і юності. Часто пейзажні деталі передаються образами зорови-ми, звуковими, дуже тонкими і вибагливими, як в тогочасному живописі та музиці. Але часом Тичина пейзажні деталі передає образами, близькими до на-родної пісні, коли порівняння і символи мають фоль-клорне забарвлення:

Стигнуть зорі, як пшениця...
На схід сонця квітнуть рожі:
будуть дні погожі.

✓ Ми оцінюємо початковий період творчості поета як чудесний спів природі та пізньому кохання, упи-ваємось музичними чарами «Сонячних кларнетів», піжними переливами звуків і півтонів, кольорів і від-тіпків. Але ж хвалу живій природі, пісню чистому кохання поет проголошував саме тоді, коли буржуаз-ні декаденти на всі лади галасували про всесилля смерті, проповідували цинічну торгівлю в галузі су-спільної і особистої моралі. Ніжна лірика Тичини про-довжувала кращі традиції демократичної літератури, Коцюбинського передусім, протистояла занепадництву й аморальності.

Останні твори збірки «Сосячні кларнети», написані вже в першій половині 1917 року, показують, що поет ішов назустріч революції. «Дума про трьох Вітрів» виявляє наближення до правильного розуміння тогочасних соціальних подій. Тичина сприймає революцію як людську весняну радість, як заклик до визволення, до радісної праці. «Дума» — символічна поема, де три Вітри виступають образами соціальних сил, а вся сила любові поета віддана Вітрові-Тенлокрилу, речнику визволення її майбутнього.

Павло Тичина першою своєю книгою заявив про прагнення бути співцем радості людської, чистої юності; з цим прагненням вступив у творче життя й не зраджував йому ніколи і піде.

II

Велика Жовтнева соціалістична революція відкрила нову еру і в суспільному житті, і в розвитку художньої думки нашого сторіччя. Мистецький розвиток людства був врятований від декадентського скудоумства, від зневіри в майбутнє. Було остаточно доведено, що художня творчість може прогресувати, лише спираючись на передові політичні та філософські ідеали.

Від самого початку революції Тичина прийшов до звільненого народу без підробки й пристосовництва, а як громадянин до співгромадян. У збірці «Плуг», опублікованій 1920 року, ми знаходимо в досить розвиненому вигляді всі основні ідеї пожовтневої творчості Тичини.

Образи пролетарів, комуністів, бійців-революціонерів постійно виступають у книзі «Плуг». Адже це особливо знаменно, що від імені своєї найбільш ша-

повапої читачки-комуністки поет звертається сам до себе з чіткою настановою: «А втім, скажу: Ви — сила, і з Вас ще буде комуніст».

У цій же книзі молодий співець революції звертається з інтернаціональним закликом до робітників цілого світу, декларуючи єдність мети і змагань:

Мобілізуються тополі
під хмарним вітром на горі...
Уже давно ми на порі,
давно всіх кличемо: до волі!

.

Гукнем же в світ про наші болі!
Щоб од планети й до зорі —
почули скрізь пролетарі,
за що ми б'ємся тут у полі!

«Мобілізуються тополі»

Інтернаціоналізм Тичини комплексний і багато-сильний. Від початку Жовтня він, зокрема, виявляється в ненависті до зрадників народу — націоналістів.

У ці ж роки громадянської війни Тичина став співцем вільної праці. Це він обрав своїм ліричним героєм заводського робітника, зливає з ним свою особистість:

Іду з роботи я, з заводу
маніфестацію стрічать.
В квітках всі улиці кричать:
нехай, нехай живе свобода!

Сміється сонце з небозвода,
кудись хмарки на конях мчать...
Іду з роботи я, з заводу
маніфестацію стрічать.

«Іду з роботи я, з заводу»

Тема радянського патріотизму розв'язується в ліриці в плані роздумів, суджень, політичних аргументів.

Лірика Тичини — не обов'язково безпосередній вислів особистих почуттів, а вияв ставлення до явищ, особливо в мотивах громадянського змісту. За своїм призначенням — це розмова про високе, прекрасне, це демонстрація ідеалів та життєвих цінностей нової людини.

Будучи суб'єктивною формою вислову, поезія Тичини тяжіє до виявлення загального, до зображення душевного стану героя як типового.

Ніколи так душа ще не мужала!
Ніколи так ще дух не безумів!
О дух ясний — без яду і без жала,—
давно ти спив? — а вже сучасний дії
всього менс обняв, здавив, напружив,
і я встаю, нову вдихаю міць.

«За всіх скажу...»

Є різні струмені в ліриці, наприклад, пейзажна картинність, любовна сповідь, а далі — лірика філософська, агітаційно-публіцистична тощо. Тичина виявив уміння, з одного боку, заглиблюватись у складні світоглядні проблеми, які вимагали великої духовної ерудиції, а з другого — він щоразу виходить на бистрину злободенних потреб, що вимагали швидкого мистецького розв'язання в лаконічній формі.

III

Видатні події в житті країни — планування п'ятирічок, будівництво заводів і каналів, перетворення пустель, завоювання Арктики і здобутки вітчизняної техніки — радістю проймали радянських людей. Цей настрій мільйонів передають мотиви збірки «Партія веде» (1934).

Програмна поезія Павла Тичини «Партія веде» — ровесниця Магнітки, Дніпрогесу, Тракторного, але яку має дійову літературну долю. Вперше вона була опублікована в газеті «Правда» 24 листопада 1933 року мовою оригіналу. Тим самим газета підкреслювала близькість братніх культур і важливість змісту вірша, який найкраще може дійти до читача без перекладу.

Узагальнююча могутність ліричного твору полягала в тому, що автор відчув, відтворив думи й розуміння своїх сучасників. Він висловлює думки чи настрої не від власного імені і не від імені ліричного героя. Найчастіше вживає іншу форму вислову: проказує думки й сприймання від імені багатьох; це поетове «ми» виступає на цей раз колективним ліричним героєм, що уособлює весь радянський народ.

У кожній строфі займепник «ми» поширює, множить силу й переконливість почуттів:

Оживляєм гори, води.
вибудовуєм заводи,
ростемо ж ми, гей!

В інших строфах так само:

Ми йдемо походом гідним...
Ми плануєм творчі гони...

Про ідейний зміст свого твору Тичина писав у статті «Розвиток української культури за 25 років»: «Партія веде» — тоді саме співом залунало в нашії поезії. Партія вела науку, літературу, мистецтво. І до партії більшовиків — всі наші помисли, усі без остатку горнулися — ось у чім сила радянського ученого, ось у чім сила радянського митця!» (Т. V, 337—338).

Поетичний вираз «Партія веде» незмінно чуємо і поза твором поета — в книгах і виступах, у статтях,

промовах, буденній мові. Його зміст став невід'ємною частиною свідомості радянської людини.

Рівнозначною із збіркою «Партія веде» була й книга «Чуття єдиної родини» за вагомистю концепції, виразністю образів, крилатістю віршотворення. А головне — за всесоюзною популярністю та дієвістю, які розгорнулись у просторі і в часі.

Мотиви дружби народів є основними у збірці поезій П. Тичини «Чуття єдиної родини». Вони розкриваються в різних картинах і образах. Це ліричні описи визначних подій у житті країни, образи видатних діячів культури в минулому і сучасному — Скороди і Гурамішвілі, Пушкіна і Шевченка, Горького і Коцюбинського; Джамбула та інших, це твори про дружбу наших культур.

Збірка відкривається програмним віршем, у якому поет славить радість людини, що проймається у своїй діяльності розумінням дружби народів.

Розгорнуті алегорії розкривають зміст почуття інтернаціонального єднання. Таким є образ сталого моста, що єднає береги в горах; як грім прокочується все далі й далі, повторюючись з неослабною силою і знаходячи безконечний відгомін, так і почуття дружби переходять від народу до народу, сповнюючи їх радістю спілкування. У цій поезії показано єдність соціальних культур — різні мови, різні форми вислову, а зміст однаковий.

Хай слово мовлено інакше —
та суть в нім наша застається...
Бо те не просто мова, звуки,
не словникові холоди —
в них чути труд, і піт, і муки,
чуття єдиної родини.

У поезиці Тичини відчувуються і традиції ораторської патетики, те, що єднає його із засобами

та мотивами поезій Володимира Маяковського. Російський поет закликав до знайомства з братньою мовою: «Разучите эту мову на знаменах — лексикопах алых, эта мова величава и проста: «Чуєш — сурми заграли, час розплати настав...»

І змістом, і текстом з ним перегукується Павло Тичина:

І позичаєш тую мову
в свою — чудову, пребагату.
А все знаходить це основу
у силі пролетаріату.

Поет уміє у кожній суспільній події зрозуміти і її високе громадське значення і знайти основу для виявлення особистих емоцій. Злиття опису громадської події і особистих почуттів є однією з рис радянської політичної лірики як жанру. Ця риса виразно виявилась у Павла Тичини.

В його ліриці можна помітити й іншу, зустрічну хвилю — від конкретної емоції до узагальненої оцінки і усвідомлення. Такий спосіб більше помітний у творах з мотивами, близькими до особистих, до вужчого масштабу вражень. Це не те щоб суб'єктивні теми, але теми безпосередньо пов'язані з діяльністю окремої людини, а тому й конкретніші в першій чуттєвій реакції.

IV

Говорячи про завдання митців революції, Володимир Маяковський вказував, що справжній поет мусить писати так, щоб вірші ставали маршами, лозунгами. Павло Тичина дав марші і гасла, що стали достеменним надбанням мас у період мирного будівництва.

У роки Великої Вітчизняної війни Павло Тичина весь хист віддавав справі розгрому ненависного ворога. Під впливом обставин значно змінилися не лише мотиви, але і форма його поезії. На перший план вийшли такі жанри, як агітаційний вірш, послання до воїнів, памфлет і сатира. Тичина працював у всіх цих жанрах, звертаючись, однак, і до ліричної поезії, філософської поеми. Провідне становище в літературі, мистецький досвід та особисте прагнення бути гідним подвигу народу приводили ще до однієї галузі діяльності: Тичина багато працює як публіцист, виступає з промовами по радіо, доповідями і статтями в пресі, встановлює безпосередні контакти з людьми, які перебували на вирішальних ділянках боротьби.

Тема Соціалістичної Батьківщини-матері стала центральною в творчості Тичини з перших воєнних днів. Слова багатого змісту — «мати», «пеня» — в супроводі епітетів, які посилювали їх традиційний зміст, були включені в арсенал дійових засобів митця. Традиції батального народного способу поєднувались з патріотичними символами Шевченка, з франківськими образами матері землі:

Ти, земле наша, рідная, святая!
Ти, Батьківщино любя, золотая!
Це знову напад? З ворогом двобій?
Ми чусм, пене! Ми йдемо на бій!

«Ми йдемо на бій»

Нахил до філософського осмислення подій позначився у вірші «Весна (1942 р.)», де від інтимно-суб'єктивного опису почуттів автор переходить до роздумів. Висловлюються не тільки етична, але й естетична настанова воєнної доби, ствердні й заперечні параграфи якої відбивають характерні риси радянської ідеології: життєствердження, презирство до застою:

Поет повинен паново родитись.
Не тихо догорять, як та свіча,—
не тільки мудрістю в піснях світитись,—
а й бути свідомим свого меча.

Свідомість патріота узагальнюється як обов'язкова для особистості, далі — для творчості і, врешті, — як ідеологічна настанова доби. Такий характер художнього мислення Тичини: від конкретної емоції до загального принципу, який висловлюється як афоризм, як «крилатий вислів»: «А нам перемагають і жить!»

Ідейно-художнім ядром творчості періоду Великої Вітчизняної війни, зібраної в книзі «Перемагають і жить», є поема «Похорон друга». Вона є новим типом синтетично-філософської поеми. Її сюжет визначений плином міркувань ліричного героя, невпинним напливом нових вражень і спогадів, їх усвідомленням. Поет виявив творче новаторство, основним персонажем епічної поеми зробивши ліричного героя, поєднавши фабулу висловками-повчаннями; вони щоразу повторюються, акцентуючи головні мотиви.

Як висновок з усього викладу впливає судження про закономірність процесів життя, однаково об'єктивних і для природи, і для суспільних явищ, і для долі особистості:

Закопів боротьби нікому не зламати,
закопи материнства не перемінить.

І те, що в світі рух іде стрибком, не плавко,
говорить нам: — Іди! Лиш паща вірна путь!

Справедливість нашої путі підтверджує і війна з фашизмом, бо перемагають правда, поступ, справедливість — такий закон розвитку суспільного життя:

Усе підводиться, встає, росте й сміється,
і мертвому тобі — живих нас не убить.

Тема мудрості життя втішає серце, втишує біль, приводить до життєствердного кінця.

Навіть у батальних творах цього періоду образи мирної праці з'являються щоразу, підтверджуючи ідею перемоги. Так, у поезії «Я утверждаюсь», опублікованій у 1943 році, поет мріє:

Заблискотять косарки в житі,
заводи загудуть...

Ще не загоїлись рани, ще свіжі втрати і спогади про них, але народ повертається до мирної праці, віддає їй повну напругу сил. Уся увага приділена пафосу творення і мирних радощів. Цей настрій притамавший кожному, він всенародний:

Усмішка в народі розцвітає.
Кожен каже: й я свій труд несу!
Відбудова! — труд переростає
у красу.

«І рости, і діяти...»

Заключним реченням-афоризмом висловлюється провідна ідея — праця в суспільстві, яке прямує до комунізму, є красою, натхненням, щопайпершою потребою людини.

І поет знаходить героїв серед людей праці — це шахтар Донбасу Микола Лукичов, це комсомолка на будівництві Кременчуцького комплексу. Це і люди інтелектуального труда, митці слова і сцени, — Микола Асєєв, Муса Джаліль, Олекс Шовкуненко, Іван Паторжинський. Слід додати, що і сам Павло Тичина був великим трудолюбом, відданим праці до останку. Дивовижним було його уміння зосереджуватись, доходити до глибин. Ніби звітуючи перед читачем звичною мовою образів, індивідуальний стиль його лірики таке саморозкриття передбачає як обов'язкове:

В напруженні усе моє життя.
В напруженні і мисль моя, і слово.
Живить мене найглибше почуття:
це — боротьба за мир. На всіх путях
ти шлеш мене, життя. Я йду. Готово!

*«А легко ж бути
чудесним, молодим»*

1. 1. 1.

Авторові хочеться дати відповідь, звідки беруться сили, чому не згасає життєва і творча енергія. Немпуче він мусить розпочати мову про сучасність, про соціалістичний спосіб життя й обумовлену ним етику. На цьому плодючому ґрунті і зростає довголіття митця, образно назване «тужавими горішніми вітами».

Дивовижно просторий і розлогий світ спостережень письменника. Але над всіма мотивами і пастроями виділяються два гасла, дві думки — про мир та про дружбу між народами. Ці ідеї вивершують зміст книг 50—60-х років, підносяться як справжні верховини гуманізму:

Ллються ріки в ясні води...
Гей, народи, всі до згоди!
Мир — кому ж не ясномовец?
Наш народ — це ж океан!

Океан
повен...

«Наш народ — океан»

Радянський народ, що так повновладно і рішуче виступає за мир і згоду, є носієм свідомості нашої доби. Про це, саме про це говорять назви збірок «Ми свідомість людства», «Комунізму далі видні». Цим змістом повніються і лірика, і поезії останніх літ.

Тичина поширив географічні межі фабул, пишучи про враження від перебування у Польщі, Болгарії, Чехословаччині та в інших країнах народної демократії.

Варто спеціально зупинитись на двох епічних по-
лотках, надрукованих посмертно. Разом з поемою-сим-
фонією «Сковорода», зібраною і опублікованою також
посмертно, вони становлять повновагу картину епічної
спадщини видатного поета.

✓ Талант Тичини до самої старості «сивини не знає»,
він незмінно був зорієнтований на сучасність, з пе-
одмінним прозиранням у майбутнє.

Поєма «Тарасова «Анну Карєніну» читає» — тому
доказ. А поряд слід поставити ще одну, на жаль,
остаточно не відшліфовану річ. Ця велика поема при-
свячена братам-слов'янам, народові болгарському.
«Подорож до Іхтімана» за жанром — поетична повість,
за способом викладу — подорожня лірика, описи зу-
стрічей з багатьма людьми, до яких додаються автор-
ські відступи-спогади.

Однак важливіші від пейзажів (прекрасних), від
персонажів (найвиразніших), від відступів (найщирі-
ших) — важливіші від усього цього політичні роздуми
про солідарність соціалістичного табору, про єднання
сердець і дум.

Єднання ідеологічне і культурне Тичина здійсню-
вав також як перекладач, дослідник, популяризатор.
Російська, білоруська, вірменська, грузинська, литов-
ська, латиська, балкирська, осетинська, калмицька,
а також болгарська, польська, чеська та інші літера-
тури стали ближчими і дорожчими українському чи-
тачеві завдяки комплексній праці Тичини як письмен-
ника, перекладача, критика, видавця. Тут особливо
позначились традиції О. М. Горького, всієї радянської
літературної суспільності.

І все це було прямим продовженням діяльності
громадської, якій також віддавалась уся повнота ува-
ги й напруга сил. У відомій «Автобіографії», написа-
ній у 1959 році, поет досить точно і докладно описує

громадські, державні доручення, які виконував так само натхненно й сумлінно, як і творчі доручення серця. (Див.: Павло Тичина. Зб. «З минулого — в майбутнє», К., «Дніпро», 1973, стор. 6—26).

V

Тичина був у тій шерезі блискучих майстрів вірша, які викликали відразу після Жовтня велике піднесення поезії в своїх літературах і в міжнародному масштабі. Вони, ці майстри, розробили на новому революційному матеріалі жанри ораторського трибуного монологу, створили ліро-епічні типи і характери соціалістичної доби, жанр віршованого плаката, політичного фейлетопу, високо піднесли пісню, продовжуючи культивувати й інші, споконвічні форми ліричної поезії.

У Сприймання світу у Тичини-митця залягає на значній глибині. Звідси поєднання елементів лірики і епосу, форми портретів конкретних людей і узагальнюючі, епічні образи-персонажі. Звідси і постійне нагадування про себе самого. Образ автора з'являється часто і сильно, тому має здатність цементувати різноманітні й віддалені одна від одної ланки лірики. Збірки Тичини, хоча і складені з окремих часток, поєднаних у цикли чи з окремих віршів, справляють враження викінченої цілості, як мурована з цегли споруда вивершується в архітектурний ансамбль.

З поезії Тичини одразу було вилучено протиріччя між детальним зображенням довколишності і вираженням ідей громадянського змісту, між особливою мовою мистецтва і мовою повсякденності, між звичайним змістом слова і його метафоричністю. У Тичини можна бачити різностопний вірш кобзарів і

філософську медитацію, коли вірші вільно переходять у прозу, пісню під гармонію і розлогий гекзамстр, звичайні катрени і вишукані сонети, ронделі й східні «шаїрі» та «рубайї»,— всі форми, знапі у віках і в народах. І що безкопечну кількість повоутворень та варіантів, що випаходяться буквально до кожного твору.

Можливість для Тичини як громадського діяча безпосередньо контактуватись з історичними подіями доби стала головною для мистецької паспаги. Однак процес творення вимагав й інших, суто професіональних контактів з суміжними мистецтвами — музикою, співом, живописом, театром. Звідси у нього стільки посвят, які є результатом спілкування із Запцьковецькою, Рильським, Ужвій, Петрусенко, Бучмою, Стеценком, Верьовкою, Паторжинським, Шовкуненком та іншими. І все це відбилося не лише на тематиці, але й на «секретах поетичної творчості».

Різні поети по-різному виявляють своє ставлення до традицій, навіть прагнуть їх приховати чи декларативно відкинути. Тичина — поет традицій виявлених і різномапітних.

✓ Світ поезій Тичини — світ великих мовних коптовностей, що дістались йому від рідної традиції, а поряд повий буденний мовний матеріал вводиться в ранг «поетичного», поєднуються звичні для читача формули і несподівані «прозаїзми», які щедро вихоплюються з сучасного буття і дістають заряд мистецьких цінностей. Але й «чужа — звучить йому як рідна». Та й рідна часом звучить як братня. Українська — стає такою гортанною, як грузинська, посилена ще до того багатократним римуванням «шаїрі» (див. «Давид Гурамішвілі читає Григорію Сковороді «Витязя в тигровій шкурі»). Або українська стає дзвінкою й алітераційною, як італійська (див. «Гуляв над Тібром Рафаель...»).

Соціальна активність радянських читачів обумовила вимогливість до поезії, її рівняння на все масштабне й загальноістотне. Якщо поезія — це пізнання й перетворення дійсності, то вона мусить зростати разом із змінами в самій дійсності. Зразком подібної взаємозалежності стала творчість Павла Тичини, так само, як і поезія Маяковського й Купали, Чиковані й Вургуна, Айні й Гафурі та ін. Утворилась велика радянська класика. Їхня традиція — це безперервність, це спадщина і жива сучасність.

Тичина колись писав:

Нам треба голосу Тараса. Зично
щоб прозвучать про наш могутній день.

Маємо всі підстави сказати подібно і про нього самого: «Нам треба голосу Тичини!»

С. Шаховський

ПОЕЗІЇ

I

1907—1930

✓ * * *

Блакить мою дūшу обвіяла,
душа моя сонця намріяла,
душа причастилася кротості трав.
— Добридень! — я світу сказав.

Струмок серед гаю, як стрічечка.
На квітці метелик, мов свічечка.
Хвилюють, маюють, квітують поля,—
добридень тобі, Україно моя!

1907

МОЛОДИЙ Я, МОЛОДИЙ....

Молодий я, молодий,
Повний сили та одваги.
Гей, життя, виходь на бій,—
Пожартуєм для розваги!

Гей, життя, ставай, тремти!
Дай я з тебе посміюся.

Хто сміліший: я чи ти —
Подивлюся, подивлюся.

Горе?.. біль? — як жарт, мипе.
Скільки сили молодой!
Чи ж моя рука здригне,
Що йде битись без озброї?

Ой скажіть мені, скажіть,
Любі мої сестри, браття:
Що в житті вас так гнітить?
Чом нема у вас завзяття?

Там, де всесвіт я стягну,
Де від болю шаленію, —
Там ніяк вас не збагну,
Вас піяк не розумію.

Молодий я, молодий,
Повний сили та одваги.
Гей, життя, виходь на бій, —
Пожартуєм для розваги!

1911

РОЗКАЖИ,
РОЗКАЖИ МЕНІ, ПОЛЕ...

Розкажи, розкажи мені, поле:
Чого рідко ростуть колосочки?
— Ой дощів мені б треба, дощів, а не поту,
Бо той піт прилипа до брудної сорочки,
Як плугатар кінчає роботу.

Розкажіть, розкажіть мені, хмари:
Ви чого це тікаєте далі?
— Та хіба ми, пещасні та стомлені, знаєм?
Он вітри там женуться, кричать:
«Ей ви, кралі!
Почекайте, бо ми вас кохаєм».

Розкажи, розкажи мені, поле:
Що ж тепер нам з тобою робити?
— Ех, хіба це уперше! Така моя доля.
Хоч кукіль та волошки я буду родити —
Все ж плугатарю є щось із поля.

1911

ВИ ЗНАЄТЕ,
ЯК ЛИПА ШЕЛЕСТИТЬ...

Ви знаєте, як липа шелестить
У місячні весняні ночі? —
Кохана спить, кохана спить,
Піди збуди, цілуй їй очі,
Кохана спить...
Ви чули ж бо: так липа шелестить.

Ви знаєте, як сплять старі гаї? —
Воши все бачать крізь тумани.
Ось місяць, зорі, солов'ї...
«Я твій», — десь чують дідугани.
А солов'ї!..
Та ви вже знаєте, як сплять гаї!

1911

КОЛИ В ТВОЇ ОЧІ
ДИВЛЮСЯ...

Коли в твої очі дивлюся —
Здається мені:
Мов бачу я небо прозоре.
Мов бачу брильянтових зір ціле море,
Що десь там горять-усміхаються,
Чудові, ясні!..

Ах, очі, ті очі!.. Кохана,
Чом серце твоє не таке?
Чому, як говориш — па думку, спадає
Те поле у жовтні. Туман поглядає.
Суха бадиліна хитається...
Спить груддя важке.

1911

ДЕСЬ НА ДНІ
МОГО СЕРЦЯ...

Десь на дні мого серця
Заплела дивну казку любов.
Я ішов від озерця.
Ти сказала мені: «Будь здоров!
Будь здоров, ти мій любий юначе!..»
Ах, а серце і досі ще плаче.
Я ішов від озерця...
Десь на дні мого серця
Заплела дивну казку любов.
Говори, говори, моя мила:
Твоя мова — співучий струмок.

Ніч зіркі посвітила.
Шепчуть вітру квіткі: гей, в танок!
Повінчайся з туманами ночі.
Тихо так опівночі.
Ніч зірки посвітила.
Говори, говори, моя мила:
Твоя мова — співучий струмок.

1914

НЕ ЗЕВС, НЕ ПАН...

Не Зевс, не Пан, не Голуб-Дух,—
Лиш Сонячні Кларнети.
У танці я, ритмічний рух,
В безсмертнім — всі планети.

Я був — не Я. Лиш мрія, сон.
Навколо — дзвонні звуки,
І пільми творчої хітон,
І благовісні руки.

Прокинувся я — і я вже Ти:
Над мною, піді мною
Горять світи, біжать світи
Музичною рікою.

І стежив я, і я веснів:
Акордились планети,
Навік я взяв, що Ти не Гнів —
Лиш Сонячні Кларнети.

1918

ГАЇ ШУМЛЯТЬ...

Гаї шумлять —
Я слухаю.
Хмаркі біжать —
Милуюся.
Милуюся-дивуюся,
Чого душі моїй
так весело.

Гей, дзвін гуде —
Іздалеку.
Думки пряде —
Над нивами.
Над пивами-приливами,
Купаючи мене,
мов ластівку.

Я йду, іду —
Зворушений.
Когось все жду —
Співаючи.
Співаючи-кохаючи
Під тихий шеліт трав
голублячий.

Щось мріє гай —
Над річкою.
Ген неба край —
Як золото.
Мов золото — поколото,
Горить-тремтить ріка,
як музика.

1914

АРФАМИ, АРФАМИ...

Арфами, арфами —
золотими, голосними обізвалися гаї
Самодзвонними:

Йде весна
Запашпа,
Квітами-перлами
Закосичена.

Думами, думами —
наче море кораблями, переповнилась блакить
Ніжнотонними:

Буде бій
Вогневий!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...
Стапу я, гляну я —
скрізь поточки як дзвіночки,
жайворон як золотий
З переливами:

Йде весна
Запашпа,
Квітами-перлами
Закоспчена.
Любая, милая, —
чи засмучена ти ходиш,
чи налита щастям вкрай,
Там за нивами:

Ой одкрий
Колос вій!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...

1914

ДЕСЬ НАДХОДИЛА ВЕСНА...

Десь надходила весна.— Я сказав їй: ти весна!
Сизокрилими голубками
У куточках на вустах
Їй спурхнуло щось усмішками —
Й потопуло у душі...

Наливалися жита.— Я сказав їй: золота!
Гнівпо брівоньки зламалися.
Одверпулася. Пішла.
Тільки довго оглядалася —
Мовби кликала: іди!

Почали тумани йти.— Я сказав: не любиш ти!
Стала. Глянула. Промовила.
От і осінь вже прийшла.
Так любить?—кажи. Та швидше ж бо!—
Блиснув сміх їй, мов кинджал...

Зажурились під снігом гай.— Я сказав їй:
що ж... прощай!
Враз сердечним теплим сяєвом
Щось їй бризнуло з очей...
Сизокрилою голубкою
На моїх вона вустах!

1917

ЦВІТ В МОЄМУ СЕРЦІ...

Цвіт в моєму серці,
Ясний цвіт-первоцвіт,
Ти той цвіт, мій друже,
Сріблястий первоцвіт:
Ах, ізпов, кохапа,
Де звучала рапа,—
Квітне цвіт-первоцвіт!

Слухаю мелодій
Хмар, озер та вітру.
Я бриню, як струни
Степу, хмар та вітру.
Всі ми серцем дзвоним,
Спим вином червоним —
Сонця, хмар та вітру!

Десь краї казкові,
Золоті верхів'я...
Тільки шлях тернистий
Та на ті верхів'я.
Ходять-світять зорі,
Плинуть хвилі в морі —
В ритмах на верхів'я!

Світ в моєму серці,
Мрій тапок, світанок.
Ти той світ, мій друже,
Зоряний світанок.
Я твої очиці,
Зорі, зорениці,—
Слаблю, як світанок!

1917

НЕ ДИВИСЯ ТАК ПРИВІТНО...

Не дивися так привітно,
Яблуновоцвітно.
Стигнуть зорі, як пшениця:
Буду я журиться.

Не милуй мене шовково,
Ясно-соколово.
На схід сонця квітнуть рожі:
Будуть дні погожі.

На схід сонця грають грози —
Будуть знову сльози!
Встали мати, встали й татко:
Де ластовенятко?

А я тут, в саду, на лавці,
Де квітки-ласкавці...
Що скажу їм? — Все помітно:
Яблуновоцвітно.

1918

ПОДИВИЛАСЬ ЯСНО...

Подивилась ясно — заспівали скрипки!
Обняла востаннє — у моїй душі.—
Ліс мовчав у смутку, в чорному акорді.
Заспівали скрипки у моїй душі!

Знав я, знав: навіки, — промені як вії! —
Більше не побачу — сонячних очей.—
Буду вічно сам я, в чорному акорді.
Промені — як вії сонячних очей!

1918

О ЛЮБА ІННО...

О люба Інно, піжна Інно!
Я — сам. Вікно. Сніги...
Сестру я Вашу так любив —
Дитинно, злотоцінно.
Любив? — Давно. Цвіли луги...
О люба Інно, піжна Інно,
Любові усміх квітне раз — ще й тиїнно.
Сніги, сніги, сніги...

Я Ваші очі пам'ятаю,
Як музику, як спів.
Зимовий вечір. Тиша. Ми.
Я Вам чужий — я знаю.
А хтось кричить: ти рідну стрів!
І раптом — небо... шепіт гаю...
О ні, то очі Ваші. — Я ридаю.
Сестра чи Ви? — Любив...

1915

ТАМ ТОПОЛІ У ПОЛІ...

Там тополі у полі на волі
(Захід сонце за обрій поніс)
З буйним вітром, свавольним і диким,
Струнко рвуться кудись в далечінь...

Йду в простори я, чулий, тривожний
(Гасне день, облітає, мов мак).
В моїм серці і бурі, і грози,
Й рокотання-ридання бапдур...

Хилить вітер жита понад шляхом
(Ой там хмара похмура з півдня).
І так смутно, так сѹмно співає —
Тільки перенел б'с десь у дзвін...

Моя пісне, вогниста, шалена
(Креше небо і котить свій гнів),
Ах, розбийся на світлі акорди,
Розридайсь — і затихни, як грім...

1916

КВІТЧАСТИЙ ЛУГ...

Квітчастий луг і дощик золотий.
А вдалині, мов акварелі, —
Примружились гаї, замислились оселі...

Ах, серце, пий!

Повітря — мов прив'ялий трунок.
Це рання осінь шле цілунок
Такий чудовий та сумний.

Стою я сам посеред пив чужих,
Немов покипута офіра.
І слухає мій сум природа. Люба. Щира.

Крізь плач, крізь сміх.

Вопа сама — царівна мила —
Не раз свій смуток хоронила
В самій собі, в піснях своїх.

Стою. Дивлюсь. Так тихо-тихо скрізь,
Що ледве чути відгомони.
Лиш від осель пливуть тужні,

обнявшись, дзвони, —
Узори сліз.

Лише з-над хмар часом прилине
Прощання з літом журавлине —
Погасле, як грезет із риз...

Гей, над дорогою стоїть верба,
Дзвінкі дощові струни ловить,
Все вітамиш-хитає, паче сумно мовить:
Журба, журба...
Отак роки, отак без краю
На струпах Вічності перебираю
Я, одинокая верба.

1915

ОЙ НЕ КРИЙСЯ,
ПРИРОДО...

Ой не крийся, природо, не крийся,
Що ти в тузі за літом, у тузі.
У туманах ти спиш... А чогось так сичі
Розридалися в лузі.

Твої коси від смутку, від суму
Вкрила про́золоть, ой ще й кривава.
Певно, й серце твоє взолотила печаль,
Що така ти ласкава.

А була ж ти — як буря із громом!
А була ж ти — як ніч на Купала...
Безгоміння і сум. Безгоміння і сон. —
Тільки зірка упала...

Ой там зірка десь впала, як згадка.
Засміялося серце у тузі!
Плачуть знову сичі... О, ридай же, сріблій:
Ходить осінь у лузі.

1915

СВІТАЄ...

Світає...

Так тихо, так любо, так ніжно у полі.
Мов свічі погаслі в клубках ф'іміаму,
в туман загорнувшись, далекі тополі
в душі вигравають мінорную гаму.

Вже дніс поволі...

Так тихо, так любо, так ніжно у полі.

Світає...

Все спить ще: і небо, і зорі безсилі,
Лиш птах десь озався спросоння ліпиво
Та темний боввап на козацій могилі
Про давнє, минуле кричить мовчазливо.

Видніє щохвилі.

Все спить ще: і небо, і зорі безсилі.

Світає...

Проміннями схід ранить ніч, мов мечами,
Хмарки по всім небі й собі взолотіли.
Безмовні тумани тремтять над полями.
Підхоплююсь з ними і я, посвіжілий.

О, глянь, що над нами!

Розкраяно небо — мечами, мечами...

1918—1919

ЕНГАРМОНІЙНЕ

Т у м а п

Над болотом пряде молоком...
Чорний ворон замисливсь;
Сизий ворон задумавсь.
Очі виклював. Бог зна кому.

А від сходу мечами йде гнів!..
Чорний ворон враз кинувсь.
Сизий ворон схопився.
Очі виклював. Бог зна кому.

С о н ц е

Десь клюють та й райські птиці
Вино-зелені.
Розпрозорились озера!..
Тінь. Давно.

Косарі кують до сходу.
Полум'я квіток!
Перса дівчини спросопня:
Син... синок...

В і т е р

Птах — ріка — зелена вика —
Ритми соняшника.
День біжить, дзвенить-сміється,
Перегулюється!

Над житами — йде з медами —
Хилить кéлихами.
День біжить, дзвенить-сміється,
Перегулюється!

Д о щ

А на воді в чийсь руці
Гадюки пнуться... Сон. До дна.
Війнув, дихнув, сипнув пшопа —
І заскакали горобці!..

— Тікай! — шелпуло в береги.
— Лягай... — хитнуло смолки.
Спустила хмарка на луги
Мережані подолки.

1918

ХОДЯТЬ ПО КВІТАХ...

Поетам-занепадникам

Ходять по квітах, по росі.
Очима чесними,
Христовоскресними
Поєми тчуть.
А сонця, сонця в їх красі —
Не чуть.
Царства.

Під спів крові — без нісень —
Вмер чорнобривий день.
О лицарі безумного «лицарства»,
З прокляттям вас на перегній!

— Трояндий!
— Молодий!
— Бій!

1917

А Я У ГАЙ ХОДИЛА

А я у гай ходила
по квітку ось яку!
А там дерева — люлі.
І все отак зозулі:
ку-
ку!

Я зайчика зустріла,
дрімав він на горбку.
Була б його спіймала —
зозуля ізлякала:
ку-
ку!

1917

ПАСТЕЛІ

I

Пробіг зайчик.
Дивиться —
Світанок!
Сидить, грається,
Ромашкам очі розтулює.
А па сході небо пахне.
Півні чорний плащ ночі
Вогняними пилками сточують.
— Сонце —
Пробіг зайчик.

II

Випив доброго вина
Залізний день.
Розцвітайте, луги! —
...я йду — день —
Пасітесь, отари! —
...до своєї любові — день —
Колисково, колоски! —
...удень.
Випив доброго вина
Залізний день.

III

Коливалося флейтами
Там, де сонце зайшло.
Навшпиньках
Підійшов вечір.

Засвітив зорі,
Прослав на травах тумани
І, на уста поклавши палець,—
Ліг.
Коливалося флейтами
Там, де сонце зайшло.

IV

Укрийте мене, укрийте:
Я — ніч, стара,
Нездужаю.
Одвіку в снах
Мій чорний плях.
Покладіть отут м'яти,
Та хай тополя шелестить.
Укрийте мене, укрийте:
Я — ніч, стара,
Нездужаю.

1917

ХОР ЛІСОВИХ ДЗВІНОЧКІВ

Уривок із поеми

Ми Дзвіпочки,
Лісові Дзвіпочки,
славим день.
Ми співаєм,
дзвоном зустрічаєм:
день!
День...

Любим сонце,
небосхил і сонце,
світлу тінь.
Спи розкішні,
все гаї затишні:
тінь!
Тінь...

Липьте, хмари,
ой прилипьте, хмари,—
ясний день.
Окрошіте,
нас благословіте:
день!
День...

Хай по полю,
золотому полю,
ляже тінь.
Хай схитнеться,
жито усміхнеться:
тінь!
Тінь...

1917

ДУМА ПРО ТРЬОХ ВІТРІВ

На ранній весні-прóвесні,
Гей, на світанню гук.

Ой за горами, за високими,
Там за морями та за глибокими,
Ще й за шляхами несходимими —
Рано-пораненьку Ясне Сонечко сходило.

Ясне Сонечко сходило, братів своїх, Вітрів,
до себе іскликало,

До них словами промовляло:

«Брати мої!

Вітри мої!

Брати мої любі, милі,

Вольпі, прудкокрилі!

А станьте ви на рівні поги:

На гори, доли, на лідяні шляхи, на черелоги

Летіть — співайте,

Про мене, вашого брата старшого,

Ясного Сонечка,

Людам повідайте.

А уже ж я та не по-зимньому грію:

Зоря з зорею перемигнутися не встиг, —

Як я поломенію».

Тее Вітри зачували,

На рівні поги ставали,

На різні сторони свої дужі крила розправляли.

На ранній весні-прівесні,

Гей, на світанню гук.

Що перший Вітер молодий —

Лукавий Сніговій —

Та так собі подумав, так помислив:

«А чи не краще б було,

Коли б ти, братику мій, Ясне Сонечко,

та по-зимньому ісходило?

Бо цю землю тільки пригрієй —

То вже й клопіт імій».

Тож перший Вітер — Сніговій-Морозище —

Летить, гуде, свище,

Снігом хати обкидає,

З людей наспіхає:

«Це, вас, — каже, — Сонечко весняне вітає».

Тоді теє люди зачували,
Одне д'одного словами промовляли:
«Ой не будь, видно, весні, як у грудні грому,
Коли до нас говорять по-чужому».

На ранній весні-прóвесні,
Гей, на світанню гук.

Що другий Вітер молодий —
Безжурний Буровій —
Та так собі подумав, так помислив:
«Хай собі Сонечко як завгодно сходить —

Чи по-зимньому,
Чи по-весняному,

Аби мені було можна пити-гуляти,
Свою душеп'юку потішати».

Тож другий Вітер налітає,
Людям хати перекидає,
Гірко так пасміхає:
«Це вас, — каже, — люди, весна та воля вітає».

Тоді теє люди зачували,
Одне д'одного словами промовляли:
«Як отака весна, як отака воля —
Проклята ж наша доля!»

На ранній весні-провесні,
Гей, на світанню гук.

Що третій Вітер, молодий —
Ласкавий Легіт-Теплокрил —
Та так собі подумав, так помислив:
«А спасибі, що Сонечко на весну повернуло,
А то б земля була павік схолонула, заснула».
Тож третій Вітер летить, співає,
До всіх із ласкою та по-рідному промовляє,
Жодного села, хатинки не минає,

У драпу шибку

ще й пучками поторóхкає-пограє;
«А вставайте,— каже,— люди,
Сонце вам усміхається,
Вашого плуга земля дожидається».

Отоді тес всі лю́ди зачували,
Із хат з піснями виходжали,
З великої радості святую землю цілували.

На ранній веспі-прóвесні,
Гей, на світанню гук.

1917

ПЛУГ

Євгену Тичині

Вітер.

Не вітер — буря!

Трощить, ламає, з землі вириває...

За чорними хмарами

(з блиском! ударами!),

за чорними хмарами мільйон мільйонів
мускулястих рук...

Котить. У землю врізає

(чи то місто, дорога, чи луг),

у землю плуг.

А на землі люди, звірі й сади,
а на землі боги і храми:

о пройди, пройди пад нами,
розсуди!

Й були такі, що тікали
в печери, озера, ліси.

— Що ти за сило єси? —
питали.

І ніхто з них не радів, не співав.
(Огняного копя вітер гнав —
огняного копя —
в пічі —).

І тільки їх мертві, розплющені очі
відбили всю красу нового дня!
Очі.

1919

СІЙТЕ...

Сійте в рахманний чорнозем
з піснею, грою...

Над долиною низом —
сонце горою!

Робіте — прокинувся вулик.
Тверезить земля:
од вас я, од вас тільки волі —
жодних кривлянь!

Будьте безумні — не зимні.
Нові, по нові марсельєзи!
Направо, наліво мечі —
ставте дієзи в ключі!

Ударте у мідь, обезхмарте!
Вірте (не лірте!), ідіть,
фанфарами крикніть вночі:
діези, діези в ключі!

1919

І БЕЛИЙ, І БЛОК...

І Белий, і Блок, і Єсенін, і Клюєв:
Росіє, Росіє, Росіє моя!
...Стоїть сто-розтерзаний Київ,
і двісті-розп'ятий я.

Там скрізь уже: сонце! —

співають: — Месія! —

Тумани, долини, болотяна путь...
Воздвигне Вкраїна свого Мойсея,—
не може ж так бути!

Не може ж так бути, о, я чую, я знаю.
Під регіт і бурю, під грім од повстань
од всіх своїх нервів у степ посилаю,—
посте, устань!

Чорнозем підвівся, і дивиться в вічі,
і кривить обличчя в кривавий свій сміх.
Поете, любити свій край не є злочин,
коли це для всіх!

1919

НА МАЙДАНІ

На майдані коло церкви
революція іде.

— Хай чабан! — усі гукнули, —
за отамана будé.

Прощавайте, ждiте волi, —
гей, на конi, всi у путь!

Закипіло, зашуміло —
тільки прапори цвітуть...

На майдані коло церкви
посмутилися матері:

та світи ж ти їм дорогу,
ясен місяць угорі!

На майдані пил снадає,
Замовкає річ...

Вечір.

Ніч.

1918

ЯК УПАВ ЖЕ ВІН...

Як упав же він з коня
та й на білий сніг.

— Слава! Слава! — докотилось
і лягло до ніг.

Ще ж як руку притулив
к серцю ік свому.

Рад би ще він раз побачить
отаку зиму.

Гей, рубали ворогів
та по всіх фронтах!
З криком сів на груди ворон,
чорний ворон-птах.

Вдарив революцюпер —
захитався світ!
Як вмирав у чистім полі —
слав усім привіт.

1918

ЗРАЗУ Ж ЗА СЕЛОМ...

Зразу ж за селом —
всіх їх розстріляли,
всіх пороздягали,
з мертвих насміхали,
били їм чолом.

Випала ж зима! —
Що тепер всім воля,
врізали вам поля,
в головах тополя,
а голів нема.

Як зчорпіла піч —
за селом світило,
з співами ходило,
берегло, будило
безневинну січ.

1918

НА МОГИЛІ ШЕВЧЕНКА

I

І, уклонившись праху,
ми сходили з гори.
— І знов тирап. І знов неволя.
Хришкйй далекийй пароплав
сйгару закурив...
Сонхвиля.
Як раптом за Дніпром хтось викресав огню.
Уперся в дощові стовпи,
струснув:
пий, земле, пий!
упийся од повстань!
...Забринів струпнийй гпів.
Заходили дерева і пристань.
І човни полякались, мов копі...
Червопо-сизо-зелене дугасто сказало всім:
здрастуй,—
і почало брять воду.
А в меші
(забринів струпнийй гпів) —
Ой, буде ще потоцу,
і сміху,
і вица!

1918

II

Спинились ми на «Чайці».
Васильчепко з «Кармелюком»,
я — з «Сковородою».
Пригадую: в ріці
задумавсь місяць...

А на веранді над водою
пісні і карти круг стола:
приїхали, бач, до Тараса
од Скоропадського Павла;
од лоботряса!
Жалілися, нема добра,
а ми ж добра всім хочем;
Росію пам «собрать» пора!
Павлу послужим «между прочим»,
а там...
Кривавивсь місяць по краях.
Заснув товариш мій, селяк.
...а там не випустим із рук!
І враз заплакала вода...
І пі в кого було спитать:
кого ж нам на Україну ждять?
— Кармелюк.
— Сковорода.

1918

ЛИСТИ ДО ПОЕТА

Т р и п т и х

I

Еллади карта, Коцюбинський,
на етажерці лебідь:
оце і вся моя кімната,—
заходьте коли-небудь!

Я привітаю, наче друга.
Ах, я давно Вас ждала,
ще як над книжкою поезій
сміялася, ридала.

Мені все спитьсся: сонце, співи,
і Ви, і день весняний,—
і от я з Вами вже знайома,
носте мій коханий.

Прийдіть сьогодні: в мене вдома
лиш я сама та квіти.
Я цілий вечір буду ждати,
боятись і радіти...

II

Ви десь, мабуть, не з наших сел,
або ж... о пі, не смію.
Читала Вас я — і не все,
не все я розумію.

Чи я у полі, чи в лісу —
усе мені здається:
у Вас у книжці неживе,
а тут живе, сміється...

Про Вас недавно хтось писав:
«Поезії окраса».
А все ж таки у Вас не так,
не так, як у Тараса.

Про все в Вас єсть: і за народ,
і за долю краю.
А як до серця те узять —
даруйте, я не знаю.

III

Я комуністка, ходжу в «чужому»,
обрізала косу.—

І Вам не соромно співати
в цей час про сонце, про красу?

Пишу до Вас, бо так схотіла.

Скажіть мені:

кому потрібні рахітичні
оті сонети та пісні?

Народу, скажете? голодним? —

Нещаспа, жалка ж та рука,
що тріолетами годує
робітника.

Поки прощайте, не здивуйте —
це ж не любовний лист.

А втім, скажу: Ви — сила,
і з Вас ще буде комуніст.

1920

ПСАЛОМ ЗАЛІЗУ

I

Ненáвидим прокляту мідь,
бетони і чугуни!

Ой, що там в полі, що за гук —
татари, турки, гунни?

Виходим вращі як з печер —
курить по всій країні!..
Замість квіток шаблі, списи
виблискують в долині...

Спахне — ударить — прогримить,
затихне за горою —
і вже спішить, і вже шумить
вгорі над головою:

кошче кошитом, зареве,
підкине хмару сизу —
і з криком в небо устає
новий псалом залізу.

II

Десь тут в кайдаках право, честь.
Під вартою тут совість.
Хоч би вокзал побіг, гукнув,
розбуркав промисловість!

Заслабło місто: кашель, кров.
На труп — ворони, галки...
Лише часом, немов крізь соп,
музика й катафалки.

І ходить чутка: генерал
утік із міста вранці.
Без бою, певно, издадуть,
коли кругом повстанці.

Стоїть завод, — не п'є, не їсть,
аж цвіллю взявся знизу...
І мовчки в небо устас
новий псалом залізу.

III

Мишув, як соп, блаженний час
і готики, й барокко.
Іде чугунний ренесанс,
байдуже мружить око.

Нам всё одно: чи бог, чи чорт —
обидва генерали! —
Собори брови підняли,
розбіглися квартали.

Над містом зойки і плачі,
немов з перини пір'я...
Зомліло, крикнуло, втекло
зелене падвечір'я.

Це що горить: архів, музей? —
а підкладіть-но хмизу!..
З прокляттям в небо устас
новий псалом залізу.

IV

«На чорта нам здалася власть?»
Нам дайте хліба, їсти!» —
А вже з повстанцями ідуть,
співають комуністи.

Пождіть, пождіть, товариші,
ще будем їсти й пити.
Коли б ви нам допомогли
капіталістів бити!

Ідуть, ідуть робітники
веселою ходою.
Над ними стрічки і квітки,
немов пад молодію.

Туркоче сонце в деревах,
голубка по карнизу...
Червоно в небо устає
новий псалом залізу.

1920

РОНДЕЛІ

I

Іду з роботи я, з заводу
маніфестацію стрічать.
В квітках всі улиці кричать:
пехай, пехай живе свобода!

Сміється сонце з небозвода,
кудись хмарки на конях мчать...
Іду з роботи я, з заводу
маніфестацію стрічать.

Яка весна! Яка природа!
У серці промені звучать...
— Голоту й землю повіпчать!
тоді лиш буде вічна згода.—
Іду з роботи я, з заводу.

II

Мобілізуються тополі
під хмарним вітром на горі...
Уже давно ми на порі,
давно всіх кличемо: до волі!

До волі, бідні, босі й голі!
не час сидіти у порі!
Мобілізуються тополі
під хмарним вітром на горі...

Гукнем же в світ про наші болі!
Щоб од планети й до зорі —
почули скрізь пролетарі,
за що ми б'ємся тут у полі!
Мобілізуються тополі...

1920

Я ЗНАЮ...

Я знаю: вас не раз ще прокленуть
нові співці, нова краса-голода —
за те, що з рідного свого болота
не зразу вийшли ви на вольну путь.

Спитають вас, до суду поведуть:
ви прославляли л і н ь, а де ж р о б о т а?
Чого замість човна пускали плота,
жахаючись того, що зветься Суть?

Так годі спать! виходьте на дорогу!
Людині гімн, Людині, а не богу!
Майбутньому всю душу — славний дар!

Горіть! Дивіться сонцю просто в вічі!
Бо стогне світ од «геніїв»-пездар.
І жить самі не будете ви двічі...

1919

ОДИН В ЛЮБОВ...

Один в любов, другий у містику,
а третій в гори, де орли...
І от якомусь гімназисту
українську музу віддали.

І от перебивають копію
з солодких руських поетес.
Ідуть з утопії в утопію —
і називають це «Sagesse».

А справжня муза неомузена
там десь на фронті в ніч суху
лежить запльована, залузана
на українському шляху.

Чого ж кричим, сліпі, задурені:
«хто грим паклав — отой поет», —
цигарки палим недокурені
та затягаємось в корсет?

Чи вже втомилась наша нація,
чи недалеко до кінця, —
що в нас чудова профанація
і майже жодного співця!

І майже жодної поезії,
яка б нас вдарила! — Нема.
Самі предтечі анестезії
та лиш розгубленість сама.

1919

ПЛЮСКЛИМ ПРОРОКАМ

До вас, крикливі пости, офіціантики,
до вас моє слово, мій гнів.
Не робіть, не робіть ви романтики
з червоної крові братів!

Упивайтесь славою, винами,
взивайтесь жерцями краси, —
та не плачте, не вийте над домовинами,
як пси.

Фальшива естетика, грація
для вас навіть там, де гроби.
Що вам всесвітня федерація,
продажні натхненці, раби?

Що те братерство, коли вам еротика?
Змовкніть, од могил одійдіть!
Революції від вас, як од перівного гпотика,
тільки чадить...

1920

ВІТЕР З УКРАЇНИ

Нікого так я не люблю,
як вітра вітровіня.

Чортів вітер! Проклятий вітер!

Він замахнеться раз —
рев! свист! кружіння!
і вже в гаю торішній лист —
як чортове насіння...

Або: упиється в грузлую ріллю,
піддасть вагонам волі —
ух, як стремлять вони по рельсах,
аж нагинаються тополі!..

Чортів вітер! Проклятий вітер!

Сидить в Бенгалії Рабіндранат:
«Нема бунтарства в нас: людина з глини».
Регоче вітер з України,
вітер з України!

Крізь скельця Захід, мов з-за ґрат:
то похід звіра, звіра чи людини? —

Регоче вітер з України,
вітер з України!

Чортів вітер! Проклятий вітер!

Він корчувату голову з Дніпра:
не ждїть, пани, добра:
даремна гра!

Ах,
нікого так я не люблю,
як вітра вітровіння,
його шляхи, його боління
і землю,
землю своєю.

1923

ДИВНИЙ ФЛОТ...

Дивний флот на сонці сяє,
гїмном небо потрясає,
грає на крилі.
То вертаються титани
чорної землі.
Із далекої літани,
там, де королі.
Що далекая літана
вбила ката, злого пана,
та не вбила тих,
в кого кров тече залїзна
в жилах молодих,
в кого пісня сонцебризна
і правдивий сміх.

Що шумить-дзвенить верхами?
Що там трусить порохами
вранці на зорі?
То, тікаючи, туманять
королі й царі.
То усіх на смерть їх ранять
скрізь пролетарі.

Попад горами, над степом
розлетілись грізним цепом,
стали в один хор.
Не ховайтесь, хитрі лиски,
витягцем із пор!
Б'ють згори, метають блиски —
лиш шумить мотор...

Дивний флот на сонці сяє,
гімном небо потрясає,
грає на крилі.
То вертаються титани
чорної землі.
Із далекої літани,
там, де королі.

Їх внизу стрічають Лади.
Ще й утвердженої влади
повна повноліть.
Мов жона — топка, колисла, —
нива хліб зернить.
Аж за море вусом звисла,
звисла і шумить...

1923

НАДХОДИТЬ ЛІТО...

Надходить літо.

Чуєш-бо? — надходить літо.

Мліє гай. Ріка струнка.

В садках додолі цвіт, додолі цвіт...

Рясніє небо. Дні вже не такі.

Повніє далина. І за повіткою

малина сивіє віями...

Повніє далина.

На призьбі дід старий —

як сої.

Кошлатить йому брови внук.

Гойдає вітер мак, і мак, і явори.

Син

у землю заступа встромив

і йде до хати. Тепло як!

Це десь за тиждень вже й жита

почнуть мов справжні зорювать.

Пережили і війни, і біду,

визволили землю молоду

і поділили. Іще б останню

поділить — тоді вже й зовсім.

Тиша. Лиш на кутку і дзвяк, і стук.

Проїде вулицею хтось. Тиша.

Це десь за тиждень вже й жита

почнуть мов справжні зорювать.

Електрику сусіднє провело.

Пора б і нам? Заперечливо

хитає

головою дід.

Скрипить за хатою колодязь.

Дзвід

тремтить і труситься, от-от впаде.

Артезіанський буде в нас, не пропадем!

Хитає головою дід.

А над селом — пустун-літан

безжурно крильми креслить план.

Виходить з хати молодая

весела мати: де мій син?

Дитина ручками, дитина ніжками — який!

Напевно, буде комсомолец — так?

І от воно вже на руках.

Забуло діда, всіх і все,

і мружить очі, й груди ссе...

Надходить літо.

1924

ХОДИТЬ ФАУСТ...

Ходить Фауст по Європі

в смішках, свистах, брехеньках,—

молитовник у руках,—

думає про се, про те,

а назустріч Прометей.

Здрастуй, здрастуй, Прометею!

А! бунтуєш? — ну, бунтуй.

Похвалить не похвалю:

ах, повстаннями, бунтаю,

чи вщасливиш бідний люд?

Я на тайнах неба знаюсь,
в філософії кохаюсь,
цифрами перекидаюсь,
фактами смертей, нужди,—
ну, а ти, а ти, що ти?

Я ношу в душі вериги,
не цураюся релігій,
не бунтую — тільки книги
все пишу, пишу, пишу,—
ну, а ти, а ти, що ти?

Хочеш світ творить повітній?
А чого ж ти безробітний?
— А того, що ти не Фауст!
А того, що ти панок!
Як візьму я молоток!

А! бунтуєш? — чую, чую.
Я не Фауст? — так я й знав.
Ну, пробач! Ну, прощай!
Ходить Фауст по Європі
з молитовником в руках.

1923

ВІДПОВІДЬ ЗЕМЛЯКАМ

Немов той Дант у пеклі,
стою серед бандитів і злочинців,
серед пузатих, ситих і продажних,
серед дрібних, помстливих, тупоумних,

на купі гною жовчного, щò всмоктує,
† затуляє на дно:
співай, посте, з нами в тон!

Стою — мов скеля, непорушний.

І кубляться круг мене
в багні, в болоті — мов гадюки,
• клубком сплітаються і падають,
і твань їм рота заливає...

І вони,
мов п'яні, щось белькочуть,
руки до мене простягають

і за одержу шарпають.

О, будьте прокляті ви всі — я вас не знаю!
Не доторкайтесь, не вийте!

Болото власне — ви казали —
от двері до раю,

а нишком думали: нехай,
лиш дайте підрости,
ми ще покажем, хто ми є.

Підуть поети з нами і народи.

Не буде чвар, не буде зла,

коли замість кривавих стягів
усі побачать над собою

свого ж таки дзьобатого орла...

Пішли. Загрузли. Розгубились.

В погромах захлинулись. Упились...

О, будьте прокляті ви ще раз!

Душі моєї не купить вам

ані лавровими вінками,

ні золотом, ні хлібом, ні орлом.

Стою — мов скеля, непорушний.

1922

ЗА ВСІХ СКАЖУ...

За всіх скажу, за всіх переболію,
я кожен час на звіт іду, на суд.
Глибинами не втану, не змілію,
верхів'ями розкрито́ено расту.

Ніколи так душа ще не мужала!
Ніколи так ще дух не безумів!
О дух ясний — без яду і без жала,—
давно ти снив? — а вже сучасний дій

всього мене обняв, здавив, напружив,
і я встаю, пову вдихаю міць.
Не мрію, ні,
повіки я розмружив —
іронія і гордість на лиці,
іронія...

Товариство, яке мені діло,
чи я перший поет, чи останній?
Надівайте корони і йдіть,
отверзайте уста...

Товариство, яке мені діло,
чи я пізній предтеча, чи ранній?
Удавайте пророків і йдіть,
отверзайте уста...

Там за мною, за мною, за мною
я не знаю, там скільки іде!
Перед мене твердою ходою
наступаючий день.

Там за мною, за мною, за мною
і від плуга, й від трудних станків.
Перед мене щасливе море,
море голів...

Ну куди ж я піду після цього,
ну куди ж я оглянусь на вас,
коли сонце пронизує розум,
сонце уста?

Я дійшов свого зросту і сили,
я побачив ясне вдалині.
Товариство, яке мені діло,
чи я перший, чи ні?

1922

НЕНАВИСТІ МОЄЇ СИЛО...

В дні після смерті В. І. Леніна

Ненависті моєї сило,
любові глибино,
як тяжко вас носить у серці,
як тяжко мені знов.

Ізнов, ізнов спливає піна
на поверховостях часу...
Кому свою я чисту душу,
до кого душу понесу?

Знов лізе тупість, фарисейство,
лихварство, підступ і брехня.

Лише незламне не здається,
своїх прапорів не міня.

Лише незламне — певне цілі,
як скрізь, у всі часи, віки.
О люди, люди, свою душу
не замикайте на замки!

О люди, душі паперові,
чи розпалю вас, розгорю?
Коли я вашу порожнечу
вогнем переборю?

Я б не кричав так, я б не кликав —
не можна крику втамувать.
Бо головного в нас титапа
уже нема, нема...

1924

ПЕРЕД ПАМ'ЯТНИКОМ ПУШКІНУ В ОДЕСІ

Здоров будь, Пушкін мій, землі оргán могучий!
І ти, морська глибінь, і ви, одеські тучі!
Я тут у вас в гостях, і всім я вам радій.
Не гнівайтесь за сміх: іще ж я молодий.

Залузаний бульвар. Бульчить калюжна плавань,
і Пушкін на стовпу—пливе у грязь, як в гавань.
Куди ж ти, підожди! — не хоче говорить.
Внизу сирени рев і море бурунить.

То ж «вдячнії» сини нєвдячної Росії
поставили його... плечима до стихії.
Стій боком до людей, до многошумних площ;
господь стихи простить і епіграмний дощ...

Ах, море і поет! Та хто ж вас не боявся!
Свободи ярий гнів ні разу не смирявся!
Поет родивсь прямим. Помер — то од свобод
все боком ставили, щоб не впізнав народ.

1920

ПОВІТРЯНИЙ ФЛОТ

...Дівчипка на призьбі:
ціпú-ціпú-ціпú!..
Собака на цепу.
Шумить щось у степу.

Біжить з горóду мати —
шумить щось у степу.
— Ой світе мій, це ж буря! —
шумить щось у степу.

— Ні, мамо, то не буря,
читала я: то флот.—
Тремтить від жаху мати,
реве в кошарі скот...

А небо розкружляло
у кількасот кругів,
а потім повернуло,
і шум подаленів.

— шум даленів —

1924

LA BELLA FÖRNARINA

Гуляв пад Тібром Рафаель
в вечірній час в іюні.
— Се сум, се сон, лелію льо,
льоліюні'я, льоліюні.

Забилось серце. Слухатъ став:
о, як вона співає!
— Чи лю, чи пі, ламає руч,
а він затоном чале.

Все ближче пісня. З-за дерев
пурхнула голубина.
О, хто ти, дівчино, скажи! —
(песміло): Форнаріна.

І взяв за руку Рафасель,
пе мовила пі тона.
Заплакала. А він обняв:
мадонна!

1921

ЖИВЕМ КОМУНОЮ

I

Живем комуною, працюем. Поміж горами мо-
настир. Навколо ліс, а перед нами сам Дніпро.
Чудний якийсь — ізразу й не впізнаєш. Усе він
спить, усе він думає, ніяк не перемріє. Живем
комуною, працюем.

Як тільки світ — із заступами йдем на монастирське.

Ченці минають мовчки нас і довго хрестяться й плюють направо і наліво. Крикучий гонг покликає до сніданку. Назустріч сонце гімн свій лле... Сміємся, вірим і горим! Лише Дніпро — ще більше похмурніє. Усе він думає, ніяк не перемріє.

II

На капусті жовті метелики, а на Дніпрі — білі. Вітрила груди пнуть, до сонця весла грають, стежки світають за човнами — і тільки пісня по воді: «Ой гиля, гиля, гусоньки, на став».

На капусті жовті метелики, а на Дніпрі — білі. В човнах все ліс, ліс, що рубаний, що цілий. Голодне місто проковтне і все-таки обмерзне. Тоді: хоч дайте ж ви робітникові! Бандити сміються: всім дамо! Ось ми на зиму в отамани, то, може, й зовсім вас доб'єм.

О ні! цього не діждете! Ніяк!

Ой гиля, гиля, гусоньки, на став.

III

Вночі фаланги сняться, господарства. А вдень трапляється й на кров. Село підбурено — прийшлося боронитись. До крові звикли ми давно, хоч не возводим її в канон. Вночі фаланги сняться, господарства.

Поранений: «Ви одняли у нас той спокій, якого ввік не повернеш. Ви бога скинули і зрабували землю — прокляті будьте ви!»

Взяли його, догледіли, читать навчили і писать, розкрили перед ним завісу. І от тепер він наш. Працює в полі з нами, він, в театрі духом спіє і знає, що не у кожного червона кров. До крові звикли ми давно, хоч не возводим її в канон.

IV

Іще в нас музики не досить. І серце в кожного глухе. Ще кожен свою лиш хату знає й трима себе окремо. Хоч спільні інтереси — усіх до гурту кличуть. О, знаєм, знаємо, як трудно ухопить тропі! Хай незлобиві християни гріхи покутують в печерах, — ми робим те, що робим, і світ новий — він буде наш! Хай свій пан-хижак на всенародне зазіхає, нехай підбурює міста і манить села за собою, — ми робим те, що робим, і світ новий — він буде наш! О, знаєм, знаємо, як трудно ухопить тропі! Коли вже на тропу ти вийдеш, Україно? І ти, мій Дніпре-інваліде, чи ти коли прокинешся, упертий?

V

Посівів, Дніпре мій. Широкий — змеженів. О, де ж твій дух? Де запал твій і сила? Об-клався лисинами з берегів: потечу, побіжу по гладенькому дну, дивні царства знайду. Хочеш миру й спокою? Під чиею рукою? Посівів, Дніпре мій. Широкий — змеженів.

Понад тобою хмари — армії хмар! Шалений ві-тер шаблями розмахує, кричить: хто не з нами — зарубаю! розсічу! А ти: до порогів течу:

Хочеш миру й спокою? Під чиєю рукою? Адже
єсть уже ж у нас рука, — сильна і прекрасна.
Та й море жде, та й море виглядає. Усіх, усіх,
усіх...

VI

Хочеш, Дніпре, я прочитаю тобі? Колись кле-
котіла Україна!.. Од краю до краю, з Дністра
до Дунаю, туди аж до моря й коло Стародуба —
схопилась голота до панського чуба. (Черво-
не — сонце — в безкраїх — степах...) Хочеш,
Дніпре, я прочитаю тобі?

І кидалась шляхта до пан, королів, і панство
державу собі будувало. Ой, скільки там встало!
Ой, скільки лягло... Колись клекотіла Україна.
Дніпро усміхнувся: читай — не читай...
Червоне — сонце — в безкраїх — степах.

VII

Дихнуло з півночі і з півдня, з заходу і сходу.
Куди тікати? Де сховатися од вітру? Знялись
стовпи піску, жгутами замигтіли з кручі... Дні-
пре! бурі неминучі! — Мов той ведмідь встає —
одною лапою на берег хлюп! другою під водою...
Вставай, старий, вставай, давно вже встали
і Дон, і Волга, і Дністер, і на твоїх же бере-
гах новий дали порядок люди. Дихнуло з пів-
ночі і з півдня, з заходу і сходу. Ану ж за ру-
ки всі, гей-гей!

Знялись стовпи піску, жгутами замигтіли з
кручі...

VIII

Вигулюється там, а тут іще запнуто. Блиснє — упустить на чугунне і довго ковзається і гуде. (Дош іде...)

Коли б іще, коли б частіше! Хай пройде бурею весь край! — Вигулюється там, а тут іще запнуто.

Діди витрушували з люльки, а ви згрібаєте в піраміди. — Дмухни, потужний, рознеси, розвій, щоб не зібрали і довіку! Блиснє, — покотить на чугунне і довго ковзається і гуде.

Дош іде...

IX

А іноді — немов джентльмен. Сам синій весь, у білих берегах-панчохах. — «Я на конгрес, я на конгрес». І удає, що він біжить, і вірить, що він робить, заклопотаний. Сам синій весь, у білих берегах-панчохах.

— О, зглянься на нас! — кричать йому обáпол ниви. — Пошли тумани нам, бо хмари все над панськими лісами. — «Я на конгрес, я на конгрес, — недбало кида їм Дніпро. — Я всіх вас боронитиму, лиш дайте мені спокій».

І враз — назад він повертає. Збиває піну і лягає, як і віки лежав.

А іноді він як джентльмен ¹.

¹ Мається на увазі Центральна рада

Живем комуною, працюєм. Навколо ліс, самотні села і люди дикі, мов шишина. Ах, скільки радості, коли ти любиш землю, коли гармонії шукаєш у житті! То ж кожен з нас будує людськості палац і кожен як провісник. Ах, скільки радості, коли ти любиш землю. Нема у ній ні ангелів, ні бога, ані семи небес. А є лиш гордість і горіння, сукупна праця і хвала.

Ну що ж з того, що всесвіт кров залляла? Майбутні встануть покоління — єднання тіл і душ. Ми робим те, що робим, і світ новий — він буде наш!

Межигір'я, 1920

ІЗ ЦИКЛУ

«В КОСМІЧНОМУ ОРКЕСТРІ»

II

Я дух, дух вічності, матерії,
я мускули передосвітні.

Я часу дух, дух міри і простору, дух числа.
Біжать річки аеролітні
од одного мого весла...

Я дух-рушій, я танк-такт, автомобілів хори,
моторами двигтить мій двір-гараж.
І я так легко, мов дітей на пляж,
веду титанів у простори.

Поверх над поверхом на воді
розміщаю системи,
вкладаю думи молоді,
даю їм теми.

І от уже летять,
через потоки плинуть.
Аж поки не потопуть —
не встану, не піду.

Летить, летить, до сонць керуйте,
керуйте в круглий дах!
Скликайте всіх і ф'єдеруйте,
розпосьте гасла по світах!

Не надавайте значення Сатурновим вінцям:
доволі жить для себе, черство!
Усім планетам, всім сонцям
свобода, рівність і братерство!

І от уже летять,
через потоки плинуть.
Аж поки не потопуть —
не встану, не піду.

Я дух, дух вічності, матерії,
я мускули передосвітні.
Я часу дух, дух міри і простору, дух числа.
Біжать річки аеролітні
од одного мого весла...

VI

Мов пущене ядро з гармати,
земля круг сонця творить цикл.
Тюпцем круг неї лисий місяць,—
беззубо ливиться в моноклі.

О, скільки на землі беззубих,
боятися сонця і води!..
Роди нам, земле, юних серцем,
о земле, велетнів роди!

Народи йдуть, червоно мають:
свободі путь! свободі путь!
І кров'ю землю напаяють,
і знов у землю тліть ідуть.

Але на зміну їм — у муці
другі встають під дзенькіт куль,
що движуть сили революцій
в повий октябрь, повий іюль.

Вставай, хто серцем кучерявий!
Нова республіко, гряди!
Хлюпни нам, море, свіжі лави!
О земле, велетнів роди!

Мов пущене ядро з гармати,
земля круг сонця творить цикл.
Тюпцем круг неї лисий місяць,—
беззубо дивиться в монокль.

Дивись, дивись: нема поради,
нема тепер шляху до мас.
Цвіли колись твої декади,
поки ти жалко не погас.

Горить же всі, хто кучерявий!
Нова республіко, гряди!
Хлюпни нам, море, свіжі лави!
О земле, велетнів роди!

В царях знайшли свою опіку і рідню,
в буржуазії власний спокій, лінь і сон...
Це ж ви Республіку попили у брехню
і безоглядно повтікали за кордон.

В крові змішались межі, кілля і пожі:
за власницьке, за «рідне», за своє...
Смішні чужим, своїм пролетарям чужі,—
це ж вам, недобоскам, в обличчя час плює.

В Європі, в тій півній, на сміх усім, на срам,
манжетно дипломатите,— шумить винце...
і міряєте степ родючий, паче крам,
за еполети, за підмогу, за слівце...

Надієтесь? На тьму, на забобони мас?
А звідки ж то річки, що ваші греблі рвуть!
Чиї бажання — бачить правду без прикрас,
збагнуть закон життя, життя створить без пут!

Надієтесь? Скопайте, здохніть у пивних,
щоб ваші й кості перетрухли й поцвіли!..
Нащо ви темних піддурили і сліпих?
Нащо ви брата проти брата підняли?

Сакви надіньте й жалко руку простягніть,—
ще, може, знайдеться дурний якийсь царьок,
що прийде рятувати вас, і народ душить,
і визволять за ласий, за чужий шматок.

Сакви надіньте — може, в руку хтось подасть,
поплаче з вами, і згадає, і зітхне,
як ви жили колись, як купували власть
і як тепер од вас нестерпним трупом тхне...

Надійтеся... П'яніть себе в своїй брехні,
ми підемо вперед — історія не жде.
Пролетарі! перекликайтеся в борні —
Інтер-Республіка, Республіка іде!

1921

ВУЛИЦЯ КУЗНЕЧНА

Захід II

Ні, не втерплю, оглянусь —
захід як вулканний лан!
Це того, що там Барбюс,
це того, що там Роллан.

Оглянуся — вся земля —
океан палахкотінь!
Це того, що там, як я,
одкидають власну тінь.

Тінь титаниться на схід,
я ж росту, встаю,
сильним руку подаю
через націю і рід.

Через голови племен
я побачив вас.
О, благословен
час!

1921

Великдень

Вертаюсь по Кузнечній. Сонце
ще тільки-тільки. Так: мов тінь
квачем. Тополя червоніша!..

Ще «розговдіються», ще тиша,
така на всьому лінь!

Льодок. Граки за піч похрипли,
а все ж... За ними скрізь цвірінь,
а там десь голуб в гулких нішах...

Ще «розговляються», ще тиша,
така на всьому лінь!

Чого ж я чую шум?

Чому в мені бадьорість?

Який там флот

з незавойованих висот

шалену розвиває скорість?

І звідки дзвін?

І звідки в грудях спочуття безкрає?

Не «воскресіння», не «різдво» —

пове новітнє торжество

шумить і наближає.

І як наблизиться, впаде —

то многі з нас посліпнуть.

Такий там світ,

такий там думки літ —

що многі з нас посліпнуть.

Не те щоб ми були старі,

а просто: грандіозу

не в силі віри ми понять,

не в силі ще язичества прийнять

таку велику дозу.

Сліпить як очі сонце! Синє
таке зелене небо. День.
Вже день, а ми ще по соборах,
а потім «розговляємся» по норах
і переспівуєм пісень.

Вже зовсім день!

1921

Перше травня
на великдень

Великодній дощ
тротуаром 'шов.
Шовкóвая зелена
ярілась з-під землі.

Це Христос воскрес
мертвих воскресити.
Тихо туго вітер
кленоклонив день.

Аж тут враз! враз!
врізався оркестр:
не Христос воскрес —
робітничий клас.

Аж тут враз! враз!
похід робітничий.
Чий же червоніший
празник, як цей Май?

Загримів, заграв,
тупотом пішов.
Шовкову зелену
кленоклонив день,
кленоклонив день.

1921

ХАРКІВ

I

Харків, Харків, де твоє обличчя?
до кого твій клич?
Угроз ти в глейке многоріччя,
темний, як піч.

Угроз ти так: між горбами
тупу на 'днім місці, тупу.
І раптом прорвався мостами —
і вже ти в степу!
І вже тебе вітер і вітер —
розгони, одгони і гон!..
Ех! чортового сина,
отут уже ти невгомний.

Отут уже (як тільки світ блісне) —
та куди той центра крик! —
гудеш, гудеш, ще й акордом приснеш —
аж поки прийде робітник.

Гудеш, 'деш... а як одгаснеш,
то довго ще, довго 'одгон...
І здається: десь... там... допбасний
тобі відповідає в тон.

Відповідають з туману заріччя:
сокири, і пилки, і дзен'єк...
Отут твоє, Харків, обличчя,
тут твій центр.

1923

ЛЕНІН

Л е н і н!

Одно тільки слово,
а ми вже як буря:

Готово!

Напружим в один бік, направим в другий —
і крешем, і кришим, і крушим як стій.

Л е н і н!

Всього лиш п'ять літер,
а скільки енергій!

Так рвіть ж:
царям не допоможуть ні брехні, ні жест —
шумуй-вишумовуй, залізний протест!

І от він вмер. І кажуть різно:
то се, то те,

непманючє.

Клянемся клятвою залізною,
що ворог жоден не втече.

І от він вмер. І кажуть з сміхом:
«Тепер державам спокійніш;
дихнем хоч раз колишнім дихом,
грошнем свободоньку за гріш».

Нехай же знають «патріоти»,
нехай повідомлять «міщан»:
не заспокоїмось ми доти,
аж поки з поля весь бур'ян
не вирвемо. А вирвем грізно!
Багнетом! Критики мечем!
Клянемося клятвою залізною,
що ворог жоден не втече!

[1924, 1930]

СТАРА УКРАЇНА ЗМІНИТИСЬ МУСИТЬ

Перекочуючи насичуючись
кількісно якісно перехлопуючись
проймаючи взаємно протилежності
запереченням старого вибухаючи
прямуєм за законом діалектики
до незмірного майбутнього

Отже перепони всі досліджено
отже глибини всі розгадано
отже з'ясовано всі недомудрення
Розженімось цюкнім по історії
може відкришиться нам віломок
од незвичайного майбутнього

Як часто з дрібно́го незадоволені
ми зневіряємося хилимося падаєм
ми спотикаємося глухнемо
і нам уже не чути як поршнями
ходить двігот по всесвіту
від н е п о с и д ю ч о г о майбутнього

Загорайся палай заокрилюйся
включайсь та не млявістю байдужого
не божевіллям і не одчаєм сп'янілого
а пристрасною силою свідомості
щоб ми були чіткіші й неспокійніші
від н е с п о к і й н о г о майбутнього

Виділяй не повторюйся ув'язуйся
Одплили а вже д а л е к о від берега
Над глибинами суховійно негóдяно
Корабель здригається поршнями
Ходить двигот такий же по всесвіту
від н е с т а р і ю ч о г о майбутнього

Перекочовуючи насичуючись
кількісно якісно перехлюпуючись
проймаючи взаємно протилежності
запереченням старого вибухаючи
прямуєм за законом діалектики
до н е з м і р е н н о г о майбутнього

[1930]

II

1933—1944

ПАРТІЯ ВЕДЕ

Та нехай собі як знають:
божеволіють, конають,—
нам своє робить:
всіх панів до 'дної ями,
буржуїв за буржуями
будем, будем бить!
будем, будем бить!

Адже це уже не дивно,
що ми твердо, супротивно,
владно устаєм.
Ми йдемо походом гідним,—
всім пригнобленим і бідним
руку подаєм!
руку подаєм!

Оживляєм гори, води,
вибудовуєм заводи,
ростемо ж ми, гей! —
До пустель, каналу й річки
наші славні п'ятирічки —
мовби до дітей,
до своїх дітей.

Наша Армія Червона
стеререже свого кордона,
а в повітрі флот,—
він і б'є, і сіє, й носить,
він Республіку підносить
до пових висот!
до пових висот!

Проти мурів, проти молу
в нас бадьорість комсомолу —
ще й підмога йде:
збільшовиченої ери
піонери, піонери —
партія веде,
партія веде.

Не на Рейні, не на Марні —
в МТС пошлем друкарні,—
це ж у нас, у нас!
Ми тривожим стратосферу,
атомне ядро і сферу —
о прекрасний час!
неповторний час!

Неповторний, певмирущий...
Хто ж од нас у світі дужчий?
І з яких країн?
Ми плануєм творчі гони —
за колонами колони,
та все ж як один!
та все ж як один!

Тож нехай собі як знають:
божеволіють, конають,—
нам своє робить:

всіх панів до 'дної ями,
буржуїв за буржуями
будем, будем бить!
будем, будем бить!

1933

1.1.33

ПІСНЯ ТРАКТОРИСТКИ

Як Олесья Кулик
тікала на курси 1930 р.

Дим-димок од машин,
мов дівочі літа...
Не той тепер Миргород,
Хорол-річка не та.

Літом я робила в полі,
а як всніжило тіль-тіль,
я товариш'ок питала,
поступала ув артіль.

Ой артіль моя «Трояндо»,
маркізет, мадеполам!
Вишивала я узори
з тривогою пополам.

З тривогою — ой же смішно! —
з тривогою — ну й чудна! —
тільки десь там загуркоче —
так і кинусь до вікна.

А воно й ніяк не смішно,
бо між наших вороних
повелися тії коні,
що вже знала я про них.

Не сінце вони смакують,
не траву і не овес,
а так ходять, як літають,
завертають в МТС.

Дим-димок од машин,
мов дівочі літа...
Не той тепер Миргород,
Хорол-річка не та.

Тут моя упала голка,
вишитий узор ізблід...
Як не кинусь я в перерві —
та й собі скорій услід!

В МТС їх зустрічають,
сходяться керманичі,
друзями їх називають,
поплескують по плечі.

Я до трактора підходжу —
сонце ясне! світе мій!
Ой, як хочеться учитись,
щоб вести його самій!

Та пустіть же мене, мамо, —
звідки в вас оте зло?
Я ж на курси трактористів
у Попівку, у село.

Мати кажуть: бога бійся!
Я кажу: чого це ви?
Доки будуть мене мучить
ваші ряси та церкви!

Дим-димок од машин,
мов дів'ячі літа...
Не той тепер Миргород,
Хорол-річка не та.

Мати кажуть: і не думай!
Я кажу: все 'дно втечу!
Раз я вранці рано встала,
що й піхто мене не чув.

У самій лише хустині,
у блаженським пальтечку,
подалась я на Попівку
по-веселому спіжку...

За Харківкою, за мостом,
у тумані, як вві сні,
доганяла я підводи —
не підводи, а пісні.

То виспівували хлопці —
високо ж та весело!..
Що, курсантів не впізнала?! —
Ми в Попівку, у село.

Я дивлюсь — і аж не вірю —
все знайомі, все свої...
Сідай з нами, комсомолко,
та й поїдем, та й пої...

Дим-димок од машин,
мов дівочі літа...
Не той тепер Миргород,
Хорол-річка не та.

*Миргородська МТС,
7. XII 1933*

ДРУГА ПІСНЯ ТРАКТОРИСТКИ

Як Олесю Кулик
баби землею обкидали

Кому жарти, кому смішки,
а мені не все одно:
У Кермєнщині толоку
тридцять літ не орано!

Тридцять років... Комсомольці!
пам гуляти не рука.
Поорали, поробили
там, де Шáхворостівка,—

тож поїдемо ще далі,
та ізорем ялову,
та поріжемо ліниву,
жилаву-прежилаву.

Нас чотири трактористи
з бригадиром на чолі,
тільки сіли на машини —
так і крешем по землі...

Трактористам і не в мислі,
не приходило і в толк,
що напроти наступає.
бабський власницький полк.

А зда́леку д'яний ледар
кривуляє по степу.
Б'є в слова, як у цимбали,
пританцювує: ту-пу:

Гей, баби, ану ж бо топу.
Буде ще на їх пото́пу!
Обніму вас, полюблю,
у горі́лці утоплю.

Кому жарти, кому смішки,
а мені не все одно:
у Керменщині толоку
тридцять літ не орано!

Ох, і скільки ж треба волі,
скільки розуму й зусиль!
...А заходь, заходь орати
першим, Яшний Василь.

Трактором Василь заходить —
тільки плуг чогось не так...
Тут баби затанцювали:
чудо бога, хресто-бога!
диво господа Христа!

Ох, і скільки ж треба волі,
Ой, яка ж незламна юнь!
...А заходь, заходь орати
та ще й ти, Андрію Джу́нь.

Трактором Андрій заходить —
тільки плуг чогось не так...
Тут баби затапцювали:
це святого хвосто-бога,
це святого духа знак!

Та давай па нас плювати,
докоряти та клясти.
...Комсомольці, — в безкласове
прокладаймо мости!

І від бога, і від чуда,
що була в панів причуда:
де знання, де техніка —
не пускати бідняка.

Стійте — думаю — у мене
потанцюєте... якраз!
Поспускала ричаги я
та й заходжу в самий раз.

Кому жарти, кому смішки,
а мені не все одпо:
у Керменщині толоку
тридцять літ не орано!

А баби: хрестіться, люди!
Як кінчать, то вже кінчать,
сіпайте, ламайте плуга —
це ж антихри — це ж антихри —
це ж антихриста печать.

Трактором я тут сіпнула —
всі баби й цимбало-п'ян
по'длітали, розкотились
хто в колючки, хто в бур'ян.

Тут тоді вони за мною,
кожна з грудкою землі,—
так накидали, що повно
і на мості, й на крилі.

У лице мені шпурляють
та кричать: ану ж бо стоп!
Вам старе перевертати? —
ах ти, боже, хвосто-боже,
та попли ж на їх потоп!

Од горілки, од потопу
що того тупого топу!
З них пани, п'ючи винце,
пасміхалися в лице.

А я ріжу, а я ріжу,—
що там крику! Що людей!..
Джунь за мною заглибляє,
трактор Яшного гуде...

Це було колись — а зараз
і баби змінилися.
Трактор став усім за друга —
оце й пісня уся.
Що задумали, те й зробим,—
оце й пісня уся.

Миргородська МТС, 8. XII
Харків, 21. XII 1933

ПІСНЯ ПРО КІРОВА

Зелен сад-виноград,
славне місто Ленінград!
А які твої слова
про Сергія Кірова?

— Слава, честь більшовику,
що у місті у Баку
під єдине із знамен
кличе тюрок і вірмен!

Гей, червоне знамено,
ти від Партії дано!
Раз ми разом, значить, разом,
всі ми сходимось в одно.

Сл'анець, торф і метал,
Біломорський канал!
А які ж у вас слова
про Сергія Кірова?

— Слава, честь більшовику,
що на труднім на віку
був трибуном і бійцем —
з мужнім світлим лицем!

Гей, червоне знамено,
ти від Партії дано!
Раз ми разом, значить, разом,
всі ми сходимось в одно.

Зелен стан, красен стан,
славен краю Дагестан!
А які твої слова
про Сергія Кірова?

— Слава, честь більшовику,
що в своєму у полку
він прапора не схиляв,
нас від пана визволяв!

Гей, червоне знамено,
ти від Партії дано!
Раз ми разом, значить, разом,
всі ми сходимось в одно.

Нівабуд і Свірбуд,
ой, який прекрасний труд!
Все вдається, все біжить —
тільки б жити, тільки жити!

— Слава, честь більшовику,
що на труднім на віку
всі деталі розумів!
стать улюбленим зумів!

Гей, червоне знамено,
ти від Партії дано!
Раз ми разом, значить, разом,
всі ми сходимось в одно.

Ой Нево, ой ріка,
де ж життя більшовика?
Ворог в Кірова стріляв,
гад у Партію ціляв!

— Поклянемося ж ізнов:
ми відплатимо за кров!
За незламного бійця
всіх поб'єм їх до кінця!

Гей, червоне знамено,
ти від Партії дано!
Раз ми разом, значить, разом,
всі ми сходимось в одно.

1934

ЧУТТЯ ЄДИНОЇ РОДИНИ

Глибинним будучи і пружним,
чужим і чуждим рідних бродів,
я володію арко-дужним
перевисанням до пародів.

Воно в мені таке могутнє
і на стількох стоїть підпорах!
Поцілиш блиском-громом в сутнє,
і чути: другий грім у горах...

А друкій грім — другим ще далі
grimкоче, хоче та радіє,
що поміж пацій міст із сталі,
що міжнародна дружба діє.

І ось тут сам, проgrimкотівши,
стаєш ясним в своїм розвої,—
як доброго здоров'я пивши
коло криниці степової.

Ой пивши, пивши, ще й утершись —
без попереджень, без умови,—
в послідньому вбачаєш першість,
як до чужої прийдеш мови.

До мови доторкнешся — м'якше
м'яких вона тобі здається.
Хай слово мовлено інакше —
та суть в ній паша застається.

Спочатку так: немов підкова
в руках у тебе гнеться, бідна,
а потім раптом — мова! мова!
Чужа — звучить мені, як рідна.

Бо то не просто мова, звуки,
не словникові холодики —
в них чути труд, і піт, і муки,
чуття єдиної родини.

В них ліс шумить і пахне квітка,
хвилюють радощі народні.
Одна в них спільна чути питка
від давниши і по сьогодні.

І позичаєш тую мову
в свою — чудову, пребагату.
А все знаходить це основу
у силі пролетаріату.

22. VII 1936

КОНГРЕС ОБОРОНИ КУЛЬТУРИ

Барбюса гнівне слово — гострий спис,
з конгресу пущений, — упав, попав
у саме серце ворога! Удав,
перекрутившись, не здох: підніс

він знов оскалене — і знов прийшлося
гатить, мостить його по голові,
аж поки по прим'ятій по траві
вже крові там не полилося...

Радість
стрілами!

Оплески, мов крилами...

Ще й оркестри, що піднесли
мідно-пругий крик,

срібний
крик!

О, крик попад Парижем! Францію,
Європу всю він сколихнув: то ж ми,
що з'їхались з усіх країн, громи
шпурляли в прокляту ту змію,
яка об'їдками демократії
все чванилась.

Париж, Париж, диявольський казан
(це ж ти так звав його, Огюст Барб'є?) —
огонь під ним гогоче, крутить, б'є,
димить на робітництво, на пейзаж¹.
Та робітництво, брудом передмістя
приметепе, уже не хоче скніть, —
воно підводиться! стрясає! Мить —
і от з буржуазії пада листя.

Листя
падає,
вітер листопадує;
по доріжці на 'дній ніжці
Захід робить па,
смертне
па.

¹ Пейзаж — селяни.

Нападало такого там! — хоча
ще тільки червень був. Одного дня
поїхали ми з центру. У м'яча
гулялися дівчатка; старчення
голоднее одбоку, наче клякса
на совісті. Околиця — як тиф...
Комуністичний¹ сектор Вільжюїф¹
зустрів нас краще: школа Карла Маркса!
Вітер
з бемолями
грається тополями,
а внизу народу-роду!
В школі прапорці —
червоні —
ці.

Ой, скільки робітництва! Той дає
пам квіти, — руку другий від душі...
Пора! І за Вайяном-Кутюр'є
ми сходим на поміст. Товариші!
Це ж наше свято, — сила негасима
росте у нас! — Ми завше, як навар,
заваримо фашизму й тут: бульвар
назвем ім'ям ми Горького Максима!
Радість
стрілами!
Оплески, мов крилами...
Ще й оркестри, що піднесли

¹ В і л ь ж ю ї ф — внаслідок упертої боротьби паризького робітництва на виборах Париж мав так звані червоні сектори міського самоврядування, оди́н із них — сектор Вільжюїф, в якому мером був письменник-комуніст Вайян-Кутюр'є. У Вільжюїф збудовано зразкову школу ім. Карла Маркса.

мідно-пругий крик,
срібний
крик!

І Кутюр'є, звернувшись до нас,
ізнову говорить почав — кулак
«ротфронтом»! — Радісно вітав віп нас —
Країну Рад. Чудесно! Вірно! Так.

А ввечері у Жан-Рішара Блока
слова із уст лилися із устén:
то Арагон, Вільдрак і Люк Дюртен
були між нас, як дружба синьоока.

Дружба
грай-дуга,
міжнародна райдуга,
що сягає, доставає
до Країни Рад,
краю.
Рад.

1935

НА ОЛІМПІАДУ ХОРІВ

Розцвітаймо піснею, писаною, усною,
виростаймо щасною, чистою та чесною,
освіжаймось росною, завше земноносною,
щиро-прямовисною, усною, прекрасною!

Щоб у пісні чулося: діло увінчалось!
Бо ж за діло й билося — ворогів кололося!
Щоб само співалося, щоб само ходилося,
щоб на крилах мчалося, парусами дулося...

Тут не смій ізбочити, правді десь перечити:
спів не можна мучити,— сміхом треба значити,
мужність забезпечити, в фарбах ожіночити.
Хто не вмів побачити — де вже там позичити!

Спів р е а л ь н и м живиться,
цим, як бритва, правиться,
гнівом грізно бровиться: ворог сам не з'явиться.
Як фашизм удавиться — всесвіт ущасливиться.
Хай нам сонце дивиться! Партія хай славиться!

Розцвітаймо піснею, писаною, успою,
виростаймо щасною, чистою та чесною,
освіжаймось росною, завше земнопосною,
щиро-прямовисною, усною, прекрасною!

Згинь, старе, із мріями — йде нове з героями! —
з розмахом, із зброями, з золотими збруями!
Бризем водограями — в нас таланти строями!
Хай нам сонце дивиться! Партія хай славиться!

1937

ПІСНЯ МОЛОДОСТІ

Значить, єсть у нас ті соки, що коріння поять.
Єсть плоди червонощокі, що к зимі достоять.
Ті майстри, що дім будують і подвір'я строять.
Юнаки, що завше норму удвоять-потроять.

А пісні співатися
чёрвоно, крилато!
Танцю танцюватися,
бо на те ж і свято.

Гей, танцюй, да гей, танцюй,
серце ворога клинцюй!
Все зробив ти? — не забудь:
весел
будь!
Весел, весел, весел будь!

Єсть у нас могутні люди, що немов із сталі.
Дихаєм на повні груди, прозираєм далі.
У великому ж працюєм у всесвітнім залі —
перельоти і змагання, матчі, фестивалі.

Дружбою ми здружені.
Батьківщино-мати,
в наші дні напружені
що нам треба знати? —
Чи це ворог чорний, білий,
чи від злості посивілий,
а чи жовто-голубий,
просто
бий!
Просто, просто, просто бий!

Як гірлянда із калини, що вже не порветься,
між народами країни дружба розцвітеться.
А в тій дружбі, молодече,
це ж багатством зветься, —
і танцює, і сміється, й де воно береться!

А пісні співатися
чérвоно, крилато!
Танцю танцюватися,
бо на те ж і свято.
Гей, танцюй, да гей, танцюй!
серце ворога клинцюй!

Все зробив ти? — не забудь:
весел
будь!
Весел, весел, весел будь!

Значить, єсть у нас здоров'я, і краса, і сила.
Вірю в творчість і любов я, що мене зросила.
А були ж ми як послідні, чорна смерть косила,
Револуція Жовтнева бідних воскресила!

Дружбою ми здружені.
Батьківщино-мати,
в наші дні напружені
що нам треба знати? —
Чи це ворог чорний, білий,
чи від злості посивілий,
а чи жовто-голубий,
просто
бий!
Просто, просто, просто бий!

1937

ПЕРШЕ В ІСТОРІЇ

Що у них самі ж колючки — гострі та суворії.
А у нас гінке берези — срібні, яснокорії.
Буржуазнії «свободи» — плюсклії, ще й хворії.
Наше ж право, рівне право, — перше у в історії!

Добровісне, ясновесне,
незагасне, молоде, —
і таке ж воно прекрасне,
як ніколи і ніде!

Ой гнилее ж панське право по своїй брехливості.
Бо без впливу, без маєтків, без цензу осілості
не доб'ється його бідний, як якоїсь милості.
Наше ж право, рівне право,—
ціле в своїй цільності!

Добровісне, ясновесне,
незагасне, молоде,—
і таке ж воно прекрасне,
як ніколи і ніде!

Що банкірам служить бідний
згорбленою спиною,
скоро їм в житті постає грізною причиною.
Ми ж пишаємось героїзмом,
чесною, Батьківщиною.
Женщина у нас у праві рівна із мужчиною!

Добровісне, ясновесне,
незагасне, молоде,—
і таке ж воно прекрасне,
як ніколи і ніде!

Те, що нам за днів царату тільки було мрією,
дійсністю тепер явилось, діючою дією: —
демократія радянська розцвілась лелією,
і для бідних всього світу стали ми надією!

Добровісне, ясновесне,
незагасне, молоде,—
і таке ж воно прекрасне,
як ніколи і ніде!

1938

ДАВИД ГУРАМІШВІЛІ
ЧИТАЄ ГРИГОРІЮ СКОВОРОДІ
«ВИТЯЗЯ В ТИГРОВІЙ ШКУРІ»

Жартував Гурамішвілі да з Сковородою:
ой же й дівчину я бачив з мужньою ходою!
Хочеш? підем, познайомлю. З піснею, з ігрою —
ти сюдою, я тудою — зійдемось горою.

Тут Сковорода підвівся: слова твої ж ярі!
Щастя я в душі шукаю — не в плотському чарі.
Що мені дівочі очі, голубії, карі? —
Зачинив у світ я двері — ме давхуре карі ¹.

І сказав Гурамішвілі: не сміши, Григорій!
Хочеш бути як береза в льолі білорорій?
Зовнішнього відректись? всіх віків, історій?
Ей, слова твої несмачні, як густий цикорій.

Ну от ти шукаєш щастя, але де — в пустелі?
Ну от ти угору рвешся — над тобою ж стелі!
Будь земним, життеупругим, як герой в новелі!
З Руставелі бери приклад, тільки з Руставелі!

І почав Гурамішвілі, ставши серед хати,
да словами ж Руставелі світ старий хитати.
Ей, Сковородо, ти хочеш од світу втікати?
Чи ніколи не кохав ти? чи не нюхав м'яти?

В вісімнадцятім столітті, у просвітнім віці,
стидно нам шукати вати — миру в чоловіці.

¹ Грузинські слова, наведені у вірші, окремо тут не перекладено, бо переклад їх дано в самих рядках вірша, — в кожному випадку тут же, рядом.

Що, якби та пошукав ти у людини криці?
Дрогнув тут Сковорода: †

я знаю,— відповів: ме віці.

Криці кажеш ти? заліза? — і, розкривши руки,
враз Сковорода промовив:—Ось я весь! На муки,
муки бідних я дивився, тільки ж запоруки
не знайшов я, щоб звільнити їх од пана й дуки.

В Руставелі яр заліза? — дай же тої ярі!
Був у біблії я довго, як у темній хмарі.
«Вепхіс Ткаосані» чую — сам горю в розгарі.
Відчинив свої я двері — ме гаваге қарі!

І почав Гурамішвілі, ставши серед хати,
да словами ж Руставелі світ старий хитати.
Він читає та хитає — й сипляться агати,
і алмази, і сапфіри — тільки б підбирати!

Так і світяться додолі — годі вже! доволі!
Що ні вірш та що ні думка — радощі ж і болі.
Й поміж них одна прорвалась, як буран на волі:
всіх рабів, в кайдани кутих, визволи з неволі!

Що таке раптом сталось? Що з Сковородою?
«Визволи рабів з неволі»,— повторив луною.
Руставелі, в Україну підеш ти зо мною:
буду я тепер ходити з думкою одною —

від Ізюма до Полтави, ще й до Кременчуку.
Дівчину, просту кріпачку, я візьму за руку.
Відкупивши її в пана, віддам у науку.
Ой панам тепер проклятим нароблю я стукую!

І Сковорода промовив та слова ж веселі:
Руставелі, Руставелі, я — в новій оселі!
Ой спасибі ж Руставелі за слова за ярі!
Відчинив свої я двері — а був як у хмарі,—
відчинив у світ я двері — ме гаваге карі!

1937

1.1.37

ГОРЬКИЙ

Розкоріплюється дуб та па всі боки,
а вгорі гілля його як тая стеля.
Корінь Горького — у кожному народі,
в українській віп землі аж переплівся.

Гей, з Мапуйлівки встають легенди-бурі;
пад Голтвою пісня радість колисає;
а в Черпігові садки тремтять і досі:
лист із Капрі проказав їм Коцюбинський.

Як ходив із правдою між людом Горький —
тож і бралося на нього люте панство!
Тільки — чувано хіба коли таке,
щоб пани та не жахались правди світла?

Ось і зараз — па суді ж одкрилось ясно,
що вони протесту Горького боялись.
Як же не боятись! Кришталево чесний,
до народу рідного він був найближчим.

Ах, гадючі жала, прихвосні фашизму!
Ну, авжеж, що Горький панство розметав би!
Він би скелями ненависті закидав
вас, собак неситих, зрадників проклятих!

Ах, гадючі жала, розпродажні душі!
Україну в кабалу вам продавати?
Ми вас, проклепувши, з пам'яті ізбудем!
Їригами презирства в небуття затиснем...

Хай лиш вороги посміють зачепити —
ми їх добре пошануєм, пошаткуєм!
Наше серце тільки Партії уважпе,
наше серце тільки Партії одвітне.

1937

ЯК ВЕСЕЛКА МНОГОЦВІТНА

Як веселка многоцвітна угорі,
що стоїть у небі гордою дугою, —
так ясною над всім світом, дорогою
височить Країна Рад у цій порі:
на зорі
випоградною обтяжена вагою...

Як веселкові кольори, що цвітуть,
вигравають поодиночі і всі разом, —
так, піднесені печуванням екстазом,
всі республіки вперед у нас ідуть —
виграють
і домброю, і бандурою, і сазом.

О країно, вічноюна, молода, —
над тобою ж зорі, місячко і сонце!
По-новому вже прядеш ти волоконце:
в нас багатство — хліб, і вугіль, і руда...
Від охочого труда
усміхається в нас кожدة віконце.

О країно, в крилах маючих знамен,—
у тобі ж краса таїться невимовна!
В ногу йде сім'я народів багатомовна —
росіянин, українець і вірмен,
кожен у труді благословен,—
тож тому й сама ти пишна, повнокровна.

Ти в червонощокій зрілості своїй
Конституцією вславленою сяєш!
До Верховної ти Ради посилаєш
щонайкращих, славних на землі твоїй
молодій,—
і підводишся, ростеш і виростаєш.

Я прославлю тії рівні права,
що в історії ж уперше появились.
Глянь: на Заході до купи хмари збились,—
там над людом кривда, мертва, нежива.
А у пас — доба нова,
і співці прийшли, й герої народились!

5. VI. 1938

МОЇМ ВИБОРЦЯМ

В юрті я сидів на килимі в гостях
у столітнього акина у Джамбула,
коли раптом увійшла новоприбула
рада гостя з телеграмою в руках —
з неба птах! —
Україна й тут про тебе не забула!

Всі присутні, що жували беш-бармак¹,
зупинилися: а що там? хочем знати!
Кандидатом висувують в депутати?
Срібна радість! добре щастя! добрий знак!
І юпак
переклав Джамбулу — той почав співати.

Ой домбра моя, Джамбулова домбра!
Ти вітай поета приграванням мірним,
осипай його зерном пісень добірним,
щоб ніяк він не сушив свого пера,—
для добра
хай народів слугою буде вірним.

Ой домбра моя — душевні дві струни!
Пам'ятаєш нашу долю незavidну?
А тепер свою ми владу маєм рідну,
і щасливі ж любі дочки і сини,—
ти дзвени
славу Партії — високу та побідну!

Тут устав я і Джамбулу відповів:
Розуме одстояний і многолітній!
Ти — пшениці колос, я ж — мов колос житній.
Нас один і той же дощик покropив —
лийся, спів,—
про закон чудесний, про закон повітній!

Ну, прощай, Джамбул! і степ, і ти, горі!
Ви прощайте, любі друзі-побратими!
Та вже ж моє серце під горами тими,
де Тарасова могила, де Дніпро.
Там добро
колосками визріває золотими...

¹ Беш-бармак — казахська національна страва.

І до вас я повернутись поспішив.—
Ось я весь стою! як єсть тут перед вами!
Зразу й радості не вимовиш словами!
В дні врожайпії, напередодні жнив
в нас один мотив —
слава Партії, — у місті й над полями!

1938

НА ОДЕРЖАННЯ ОРДЕНА

Я одержав пагороду.
Що скажу своїму пароду?
Тільки те, що я із ним
буду жити життям одним.
Буду піснею дзвеніти,
і мужатись, і мужніти,—
через довгі мости
переходить і рости.
Ой, яким же мені бути:
з холодочком м'яти-рути?
Чи суворим, як той став,—
щоб аж ворог трепетав?
Розстановка ж сил у світі
і жорстока, і складна.
Ще Європа в ближнім літі
стрепенеться аж до дна...

І народ як нива грає,
голосом відповідає:
— Сталь і ніжність, любий мій,
поєднать в собі зумій.

Все вмісти в душі: і м'яту,
і Європу перем'яту;
ти узорами узорсь,
до глибин перепрозорсь.
А прозорість тут не проста:
мускулиста, повнокоста,—
що могла б і жить, і жить,—
кров по жилах в ній біжить...

Я одержав нагороду.
Слава Партії й пароду!
Слава тим, хто мене вів.
соками землі живив!
Ой ти, земле, люба земле,—
всю ж тебе душа приємле.
Ти рахманна і пухка,
сонця промінь — як рука...
Сонце гріє і голубить,
на геройство серце будить;
і давно збудився я:
он сичить на нас змія...
Та хіба ж я можу бути
з холодочком м'яти-рути?
Ні тим більш сховатись десь:
світ розколюється ж весь!

І народ як нива грає,
голосом відповідає:
— Від укусів та від жал
відбивайся, як кинджал!
Все вмісти в собі: й природу,
й думи вільного народу,
й запах рідної землі,
повні зорі на Кремлі!..

Ти повнися повнотою —
творчою, презолотою,
що могла б і жить, і жить,—
кров по жилах в ній біжить...

1939

1.4.39

САД ЗЕЛЕНИЙ...

Сад зелений — що є краще,
як кругом цвіте, росте?
У країні нашій славній
все кругом цвіте, росте!

Книга й школа — що є глибше,
як з наукою дружить?
Тож як мудрості доходиш,—
хочеться і жить, і жить!

Сила, юність — що прекрасніш:
вічно бути молодим!
Ворога труснуть нам треба,
так труснуть, щоб тільки дим...

Батьківщина — що миліше,
як земля ота свята?
Яблуні по всіх просторі,
тече річка золота...

1940

ФЕДЬКОВИЧ У ПОВСТАНЦЯ КОБИЛИЦІ

Що терпів од свого батька
чорнобров юнак Федькович —
ні словами не сказати,
ні душею не збагнути.
То ж одна сім'я і хата,
тільки б ось, здається, жити, —
але ж батько за старе був,
син же прагнув лиш нового.
І тому життя розбилося,
кожен дець докори, кпини:
я в поліції працюю,
ти ж не визнаєш закону.
Чи в Лук'яна Кобилиці
буштувать оце навчився?
Бачить син — у хаті пекло
і не буде вже спокою.
Пісню спишеш на папері —
вирвуть з рук і пошматують;
слово скажеш про свободу —
кинуть палицею в тебе.

Раз утік із цього пекла
молодий поет Федькович
та й пішов собі на гору —
славну гору буковинську.
Він іде, а вітер свище,
букові ліси колише,
темні хмари паганяє
на самий гори вершечок.
Він іде, а вже за шию
крапля впала ось холодна;

раптом блиснуло у хмарі —
й почалося гримотіння...
Тут оглянувся павколо
легінь-сокіл верховинець:
бачить — зяє чорний óтвір
при дорозі, в самій скелі.
Він забіг у ту печеру
та й став слухати природу.
А вона в великім гніві
сікла землю блискавками.
І шуміла шумом злива,
і ревіли з гір потоки,
і котилося каміння
аж туди кудись в безодню...

Скрикнув тут од здивування
чорнобров юнак Федькович:
— Скільки я ходив у гори,
а такого ще не бачив!
Щоб за 'дну хвилину в пебі
гнів згромадився великий.
Це ж так швидко може діять
лиш повстанець Кобилиця.
— А ти хто такий і звідки? —
враз почулося в печері.
Огляну́всь — нема нікого,
тільки темрява глибока.
Певно, звук лунає лунко
у порожній цій печері.
І продовжував словами
легінь-сокіл верховинець:
— Та невже ж мені не вдасться
хоч колись його зустріти?
Щось мене до нього тягне —
протистóяти не можу.

— А чому ж воно не вдасться? —
знову голос той почувся.
І з глибин печери вийшов
велетен в простій одежі.

— Ти хотів мене побачить?
Ось я есь... та ти не бійся:
ще нікого не зобидив
справедливий Кобилиця. —
І мовчав юнак Федькович,
усміхався ж Кобилиця, —
тільки блискало у хмарах
та ревли із гір потоки.
— Заспокойся, любий хлопче,
я тримать тебе не буду:
тільки злива перестане —
зразу ж підеш ти додому. —
І поплескав юнака він
по плечі рукою ніжно.
Усадив його на камінь,
сам же на стіну оперся.

І юнак розкрівсь, як квітка,
і почав розповідати —
про своє велике горе,
про гірку несправедливість.
— Краще б я не бачив неба,
краще б я не бачив сонця,
краще б я помер одразу,
ніж терпіть такі знущання! —
Бути злим чи бути кротким —
Що в житті найголовніше?
Світе мій, ну де ж шукати
задля себе порятунку?

І сказав йому ласкаво
справедливий Кобилиця:
— Ой дитя моє хороше,
любий житній колосочку!
Не клянись ти небом-сонцем,
в світі жити не зарікайся.
Швидше так зроби, щоб люди
на руках тебе носили.
Ти хотів ось допитатись:
що в житті найголовніше?
Я скажу: служити правді,
бідних визволять з неволі.
Ти хотів зм'якшити серце
на зеленій на природі?
Навпаки, скажу, потрібно
гартуватись та міцніти.
Бо ще буде: весь народ наш
проти панства грізно встане;
в боротьбі у тій кривавій
світ розділиться надвоє!
Отоді твої нам сили
дуже, дуже придадуться —
як співця, як піснетворця,
як натхненника звитяги.
На великій Україні —
грим повстань проти кріпацтва.
Гей, якби нам швидше зараз
їм поспіть на допомогу!
Не забудь, що тільки звідти
сонце волі, сонце зійде.
Певен я, що й Буковина
та зіллється з тим народом.
Ну, оце і все, здається,
що хотів тобі сказати.
Перейшла гроза, утихла,—

лиш шумлять іще потоки.
Осьде хліб перед тобою,
осьде сир, в глеку водиця —
підкріпись і йди додому,
і до битв нових готуйся.
Я б провів тебе охоче,
та виходити не можна,
щоб поліція не знала,
де повстання я готую.
В цій же самій у печері
жив колись Олекса Довбуш.
Значить, ти одержав силу
і від Довбуша, й від меча.
Ну, прощай, іди ж тихенько,
щоб нога не поковзнулась.
Ой дитя моє хороше,
любий житній колосочку!

— Прощайте, — тут, уставши,
чорпобров сказав Федькович, —
ваших слів про гартування
я ніколи не забуду!
Буду в битву йти я першим,
буду визволяти бідних,
буду нашу Буковину
на схід сонця повертати. —
І пішов униз веселий.
Сонце виглянуло з хмари,
сонце путь йому світило.
І почав Федькович пісню,
аж усі зачудувались:
хто ж це там на верховині
про свободу нам співає?

1940

ДИТИНСТВО ОВАНЕСА

Ой цвілась душа весняна
Ованеса Туманяна
і в долині, й на горі
пречудовного Лорі!

Упочі він бачив зорі.
Сонце вдень — як на узорі —
по траві тихенько йшло...
І так весело було!

І питав він: — Люба мамо!
Ти скажи — чи то ж так само
вміє й сонце говорити?
А чого ж воно мовчить?

Мати з сміхом: — Босопіжка!
Опде квітонька, як спіжка,—
ти б побіг та ізірвав,
мамі б тут не заважав.

Тільки слухай: гратись грайся,
та в долину не спускайся.
Ой голівонько моя!
Вбито ж там багатія.

— А за що ж то, мамо, вбито?
— Бо другим не дуже сито.
— Як не сито? І кому?
— Та мовчи... бо ще в тюрму...

Ованес біжить, стрибає.
З лісу ж старець видибає.

Очі в старця — блискіт лез,
ще й кричить він: — Барев цез! ¹

Ой, рятуйте мене, братця!
Де б мені тут заховаться?
Там за мною вже біжать, —
швидше ж бо! не можна ждять...

Зразу ж як почула мати, —
старця повела до хати:
— Те імастутіон унєс ² —
повартуй тут, Ованес!

Сонце впало на травичку.
Мов зелену рукавичку —
то в один бік, то в другій...
Ой узор же дорогий!

Ованес стоїть, вартує.
Значить, старця він рятує?
Старець втік з долин, із нив?
А кому ж він завинив?

Раптом винирнув ізнизу,
з-за кущів та купи хмизу,
злий жандарм, що так і в'ївсь:
— Біг тут старець? де подівсь?

Ованес: — Побіг тудою! —
Ще й показує рукою.
— Де побіг? — Та он же там!
Вниз побіг — я бачив сам.

¹ По-вірменському: «Добридень!» Дослівно: «Драстуйте вам!»

² Якщо маєш обачність.

— Як же вниз, коли я знизу?
Ти не строй мені комизу!
Біг він тут — і раптом щез? —
...Вийшла мати: — Барев цез!

Що тут ви на, мого сина!
Старець, кажете? — й часина
не пройшла, як дійсно біг.
Вниз спуститися він міг.

— «Вниз» та «вниз» — мов зговорились.
Ой діла ж нам сотворились!
Старець — знаєш, що зробив?
Він багатиря убив.

І жандарм побіг од хати.
Усміхнулась тихо мати:
— Те імастутіон унєс —
молодець ти, Ованес!

Сонце впало на травичку.
Мов зелену рукавичку —
то в один бік, то в другій.
Ованес про себе: стій...

— А за що ж... т о г о... убито?
— Біднякам не дуже сито.
— Як не сито? — розкажи.
— Рано знать тобі. Біжи!

Ованес біжить, стрибає
й раптом біг свій зупиняє:
біднякам не сито жить?
і замислений стоїть...

А навкруг красує літо.
Каже Ованес: — Убито...
Хоче ж їсти і бідняк?
Правда ж, мамо? Чи не так?

А навкруг шумить природа.
Віють вітри з огорода,
ще й хитають повний мак:
любий хлопче, тільки так!

Тільки так, а не інакше...
Каже й мати: бідним м'якше
щоб було на світі жити —
треба їм же й послужить.
Бідним треба послужить.

1939

МАКСИМУ РИЛЬСЬКОМУ

Ще в семінарії як я учивсь, —
було, коли на кафедрі учитель
пам задає урок на завтра, — я
тихесенько з-під парти витягаю
маленьку книжку. Звалася вона
чудесно так, що я й самую назву
все повторяв: на білих островах,
на білих островах... Надворі осінь.
У класі тьмяно й непривітно. Сон
на мозок налягає. А учитель
скрипучим голосом кілки вбива
у мозок наш та й убиває. (Сам він
прямий, як дошка, був і підстригав
свою борідку на манер Ісуса).

— Параграф тридцять восьмий —
всі пайшли?—

Помовчить він. А потім раптом зверху
цемов пристукне, як обухом: — От,
візьміть про догмат трійці пресвятої
в відношенні його до розуму.

Чи зрозуміли? — Тут я механічно
кивав йому, а сам весь поринав
у книжку ту, що я тримав таємно
під «богословієм». Які вітри
мене гойдали! У які простори
заносили мої думки! Не знав,
не помічав я: та й коли ж це саме
на крилах з'явсь я вгору?.. О! Земля —
внизу вже десь. Далеко! Я ж в блакиті
лечу щасливий... Ах, як вільно тут,
як широко, могутньо! Ніжна хмарка
пазустріч ось. Питас: утомивсь?
Сідай та одпочинь. І я охоче
сідав з краєчку на її, бочком,
на білім острові летючій. Небо
вгорі, внизу безодня. Широчінь
кругом, і легко дихається грудям.
Я піднімаю руки до хмарок,
що он ще вище наді мною. Стійте! —
гукаю, — та вони пливуть собі,
пливуть, на мене ж — жодної уваги!
Ага, ви так? чекайте ж бо тепер.
І я, в безодню кинувшись, на крилах
вирівнююсь в повітрі, рвучко знов
все вгору, вгору забираю, поки
аж не догнав хмаринок тих, і став
на їх хребті як гордий переможець.
Пливуть хмарки, а з ними й світ увесь.
А з світом я пливу в простори, — пісня

у мене ж вирвалась гучна!..

Але —
я раптом помічаю тут, що тиша
якась настала. Що це? В класі я!
Всі дивляться на мене. А учитель
підходить, як лисиця: — Повторіть,
що я сказав про бога! — Сам — ехидно
всміхається. Та ось якраз дзвінок
(спасибі ж бо йому) на коридорі
кінець уроку сповістив, і всі
зірвалися. Черговий враз молитву
одтарабанив. І пішов собі
прямий, як дошка, вчитель. А до мене ж
весь клас гуртом: — Ну, де ти був? Куди,
куди це ти літав, що й не помітив,
як підійшов учитель? — Я ж усім: —
На білих островах я був, — ви чули? —
на білих островах!.. —

Я й справді ж бо,
на крилах мрії піжної гойдавшись,
злітав аж ген туди, звідкіль мені
земля була — як на долоні. Знаю,
що мрія та могла б мене тоді
хтозна-куди завести.

А тим часом — не завела ж.

А тільки від нудьги
від семінарської урятувала.

Та як же і не мріять: молодий
тоді я був ще! Як і той прозорий,
сердечний, чистий молодий поет,
що з ним я познайомився по книжці.
Тим більш, що після мрії ми ж ізнов
верталися на землю й краплі крові
вже бачили на ній, обдертій. Час
страшний то був, пустельний, чорний, дикий,

І вільне слово під «опіку» взяв
царизм проклятий. Це ж тоді загинув
Архип Тесленко! І я почув протест
у тій маленькій книжечці, що звалась
«На білих островах». «Ганьба, ганьба
і сором нам!» Хотілося побачить
поета юного, чуткого.

Гей,
благословенна будь ти, молодосте!
Благословенно будь споріднення
і перегукування душ! Із мрійних
обидва ми зросли на земляних.
З малих стежок ми вийшли на широку
народну путь. І ти вже став трибуном,
співцем — та молодим же, молодим!
В щасливий час ми живемо. Бо слово
у нас — в повазі і любові. Час —
воістину презолотий! Іди ж,
поете любий, тим шляхом широким,
складай пісень, складай гучних. Нехай
народ увесь пісень співає
про Партію!

1940

НАТАЛЯ УЖВІЙ

Під гнітом царської сваволі,
у темну ніч, у ніч глуху
до світлої ішла я волі.
Була гнітюча тиша в полі,
і я — самотня на шляху.

Кругом тумани пависали,
холодним тиснули плечем.
Мене ридання потрясали —
та ще ж і зорі не скресали,
а вже он смерть стоїть з мечем.

Коли це раптом — земле! світе! —
на сході блиснула зоря.
І голос чийсь: «В життя ідіте,
на поміч кличте всіх, зовіте, —
ми з тропу скинули царя!»

І я зірвалась і побігла.
А там уже і сонце, й день!
Все думала: хоч би ж я встигла...
Аж ось дивлюсь — як вишня стигла
свобода йде поміж пісень.

Й бере мене сама за руку:
— Ой сестро, — гарна ж ти з лиця!
Невже й тебе віддали круку?
Даю тобі я запоруку,
що ти будитимеш серця.

Ти ж володієш віщим слухом
людей угадувать путі.
Одним душевним тільки рухом
примусиш їх підвестись духом,
змістовним стати у житті.

Ти вмієш виділять істотне
у переплетенні подій.
Глибоке, пристрасне, турботне —
для тебе — мов писання нотне:
іди ж читай його й радій.

І я їй в пояс уклонила.
Сама ж незчулася — як стій:
враз на підмостках олишилась,
перевтілялась та мінилась
то в одній ролі, то в другій.

І люди с^ле^рцем прояснялись,
в долоні плескали мені,
браталися, за руки брались,
ще й квіттям запашиим вбирались
в щасливі сонячні дні.

І я народові служила,
і я з пародом радо йшла,
йому я образи зложила —
щоб ніч вже більш не ворожила,
щоб вічною зоря була!

І я служитиму і далі,
щоб недаремно я жила.
З малої мрійної Наталі
я стану мужньою, як з сталі,—
щоб вічною зоря була!

Щоб те, чого людина хоче,
та сповнене ж було тепла;
щоб розвивалося охоче
дитяче, юнеє, дівоче,—
щоб вічною зоря була!

1940

В ІМ'Я ЛЮДЕЙ

Нам треба голосу Тараса. Зично
щоб прозвучать про наш могутній день.
Хай чують вороги, що ми — залізні.
Роздушимо, роздаavimo того,
хто посягне на нас.

Нам треба голосу Тараса. Сонце
пад нами сяє. Сонце ж передать —
це можна тільки пісню живою, —
глибокою. І дужою. Агей,
пости, глибоше тон!

Бо глибоша стала в нас житечність. Ширша
й багатша путь. І жито золотіш...
В ім'я людей — споруджуєм заводи;
в ім'я людей — театри, — добрий день
трудящим на землі!

Нам треба голосу Тараса. Море
навколо нас. Воно біспується
й вирує. Вся ж заражена Європа, —
і кашляє, і бризкає... Пождіть,
ще будуть там громи!

Нам треба голосу Тараса. Спека,
що понад морем, — як жандарма сон, —
вона ж бо душить кожну вільну думку.
Але вогонь вже блискає із хмар:
ще будуть там громи!

Бо там могутні скрізь глибини — маси
народні. Стережись, вандале! Ти

за безневинну кров — своєю кров'ю —
і за Іспанію, і за Китай —
заплатиш широко.

Ой, широко заплатиш! Кров ворожу
ще не одна, розлившись, понесе
в Європі річка. І червоний прапор
замає високо. І вирветься —
такий могутній спів...

І що чудесно: в цім могутнім співі —
мотив Шевченка вчується, — як там,
в Іспанії, — коли окрема рота
ім'я його посила з гордістю
на прапорі своїм.

1. III 1939 р.

АМВРОСІЙ БУЧМА

Горе гнаного й поклики вільного,
прямосердість і щирість Епсєва...
В його засобах стільки є спільного
з контрапунктом суворим Танєєва!

Боротьба проти штампу підгінчого,
проти схеми, сухої узорості...
Не шукайте в ньому чогось іншого,
крім складної стрункої прозорості.

Ця прозорість трудом лиш дісталася:
все життя ж, як грядки, переполото!..
Гартувалась душа, гартувалася,
поки стала дзвеніти, як золото.

Ця прозорість умінням підсилена,
розумінням людини, житечності.
Кожна роль — це ідея утілена,
що пішла вже звучать в безкопечності.

Він не знає ідей розузореких,
на гаплик коли образ защеплений:
з-поміж образів, Бучмою створених,
образ Лепіна — серцем отоплений!

І за це йому слава з привітами.
Зустрічайте його ви литаврами.
Він сьогодні закидає квітами,
він сьогодні увіпчаний лаврами.

Бучма — друг перетворення дійсності.
Бучма — ворог порожньої модності.
Запорука його славнозвісності —
у народі й народності.

Ах, в артиста одне лиш призначення —
бути щирим, правдивим в природності.
Бучми нашого цінність і значення —
у народності.

1941

ІДЕМО З ВЕЛИКОЇ БАГАЧКИ

Після ювілею кобзаря Ф. Д. Кушнерика

В піч таку, морозяпу і строгу,
в небі зорі — наче вимиті, нові...
«Выхожу один я на дорогу», —
все дзвенить у мене в голові.

Їдемо з Великої Багачки.
Сніг скрипить — на весь широкий світ!
Синьо так! Біжать собі конячки,
«И звезда с звездою говорит».

Враз передня вниз пішла підвода.
Міст заgrimко́тів — це Псьом-ріка.
Кілометр — не більш до небозвода,
тільки ж він біжить собі й тіка.

Хай тіка в нічні свої алеї.
В тім же все й життя, щоб доганять.
На Кушнериковім ювілеї
нас було в Багачці двадцять п'ять.

Знову поле. Вітер в два весельця
нас погнав, як човна в синій млі...
Що й казати! Чудесно односельця
шанував народ у цім селі.

Радий я, що все оце побачив:
ах, яких в житті ще нам прикрас!
Лермонтову шлях — у темі маячив.
Нам же шлях — освітлений весь час.

«Выхожу один я на дорогу», —
в цих словах ой скільки гіркоти!
Ми ж співаєм сонцю перемогу,
сонечку, з яким нам легко йти!

Працювати — сумлінно та почеськи!
Заспівати — на весь широкий світ!
...Сніг скрипить. Вже близько он Яреськи,
«И звезда с звездою говорит».

23. XII 1940 р.

СКОВОРОДА І БІСНУВАТИЙ

Уривок із поеми-симфонії «Сковорода»

...Три місяці пробігло,
мов кораблі веселі в морі —
всіма цві́тами процві́тає,
добрим скарбом переповнені.
Три місяці пúстинь Китаївська
і в цій Сковорода
немов нливли —
поміж садами рожаїстими
серед криничного узлісся,
на полі повному, де хвиля хвилю ле
і зупинятися не хоче.
Урацці,
ще тільки небо почне наливатись
і вітер зелений одчалить в далечінь,
уже Сковорода
встає з досвітньої дрімоти
й сідає знов писать.
У келії ще тьмяно,
а тому
і сте́ля, й стіни та іко́ни,
й аркуши́ки па́перу на столі,
і гусяче перо, і власні́ руки —
все це
сумним якимсь, непевним видається,
тремтливо-фіалко́вим...
Фіалковим мерехтить
і обличчя Іустина,
що, вистромивши бороду із-під рядна,
спить на дивані.
Пізно вночі притягсь він додому
і п'яно реготався та верзякав.

Хотілось плюнути в лице йому
і, захопивши торбу свою з книжками,
тікати із монастиря цього огидного,
від гостювання педоречного,
від родича брудного, тупоумного!..

Та ось —

і як воно це стало^{сь}? —
до завтрього ще залишивсь.

На сліди ж бо Огесії учора він потрапив —
в розмові з селянами
у полі
вищадково.

Її шукати треба тільки тут? —
побіля сіл десь недалечко? —
боже мій — тут! тут!

О кохання тонкосташпе, сірооке!

Ти явилось раптом, як вихор:
падуло падо мною паруси —
і погнало по морю, погнало...

Човен мій від бурі хилитається.

Чи гребінь хвилі, чи безодня — не питається.
Одно підкидається, одно підкидається...

О кохання тугострунне, теплоруке!

Невже ж тебе я зпов не доторкнусь?

Не доторкнусь устами келиха,

в якому сік,

цілющий сік солодкий, виноградний?

...Сковорода умочить тут перо в чорнило
й скаже:

— «Мўстум» — назву трактат я про натуру,
Mustum,

що по-латинськи означає —
молоде вино.

Природа ж, світ увесь —
мов видавлений сік із винограду,
і ми його п'ємо,
п'ємо...

А разом з ним
впускаємо до серця й бога,
що весь розлився у природі.

— Бога? — в розчищене вікно спитає вітер.

— Бога? — в саду пасмішливо оріхи зашумлять.

— Бога? — лукаво па вікні щось біле залопоче —
ще й падметься.

Сковорода

поверне свою голову в той бік,

де свіжий струм іде,

але йому тут раптом —

таким виблискуючим сміхом пирсне заправіска,
що він од несподіванки
одхилиться здивований!

А з стола, як божевільні,

аркушки паперу полетять:

на аналой,

на лаву, що править Сковороді за ліжко,

на глек з водою...

І кинеться Сковорода їх підбирати:

— Оцей мені ще вітер!

Що пустун же, сказати б, тінь порожня,
а отакее виробляє. —

А вітер, підхопивши занавіску,

опреться ліктями об лутку

й прозоро головою похитає

(бо вітер же — прозорий він).

— Ну, як такеє можна говорити?

А ще філософ зветься.

Пустун-то я пустун,

але ж ти зрозумій і те,
що раз я т і н ь —
то при мені,
виходить, десь же мусить бути й т і л о? —
Філософ,
немовби прислухаючись до чогось,
на хвилиночку застигне,
а потім полегшено зітхне
й здивується уголос:
— Так от воно що!
Тінь —
і та навіть тіло своє має.
Значить, сто раз я правий був учора,
коли на диспуті з панами говорив:
матерія — вічна.
Так чого ж тоді я знов сьогодні спотикаюсь,—
бог?
Адже природа для мене бог
лише в такому розумінні,
як пазивав її й Спіноза,—
що вона самої себе є причина
або ж
первопричина.
Що ж до бога з запахом, з бородою, з хітоном,
з благословляючою рукою —
невже хоч коли-небудь та отаке я говорив? —
Мухи, проснувшись,
з гудінням закружляють над столом.
І через це немов ще більше
неодв'язними стануть філософські питання.
І ось
почне Сковорода по келії ходити
і сам з собою сперечатись.
(А за вікном, нікого не питаючись, світ світає,
заскрипить хвіртка в саду, пташка десь озветься).

Сковорода

Якщо ми візнаємо бога,[†]
тим самим візнаєм, що світ конечний?

Іншими словами:

що його було створено колись?

А тим часом

це ж не так.

Зовсім, філософе мій любий, це не так!

Бо початок і кінець —

в єдиній точці сходяться,

бо від зерна колос —

в зерно ж і повертається!

І там, де світ нібито закінчується,

там він тільки папово народжується,—

світ —

вічпотекучий,

світ —

як вода.

Найди: де перша крапля в ній, а де остання?

...І Сковорода, жадібно з глека води ковтнувши,
знов по келії заходить.

Ну от. Освіживсь.

Тепер — далі.

Іустин уві сні з крехтом повернеться на бік
і носом задирчить, як пилка...

(А за вікном, нікого не питаючись, світ світає.

До утрепі у дзвона вдарять.

Ченці, одкашлюючись, через сад,
як тіні, пройдуть).

Сковорода

Якщо ми візнаємо бога,

то буде Д у х тоді в нас зверху,

а не М а т е р і я?

Але ж М а т е р і я якраз і с т а сила,
без якої й самий Дух не може існувати.
Справді.

Відчування, Свідомість, Розум —
звідки ж вони узятись можуть, —
якщо не буде тіла?

Та навіть і таке, здавалося б, безплотне,
як повітря,

а воно ж —

твердіше від каменю,

міцніше від заліза,

бо інакше

птиці, літаючи, не могли б на нього опиратись.

О! Тепер цілком тебе я розумію,

Гепрі Кавендіш:

відкривши газ, що легший від повітря, —
вбдець,

ти силою його

машини мрієш пустити плавають над землею?

А що ж,

і попливуть колись, і попливуть!

...Осяяний думкою повою,

швидко Сковорода до столу сяде

і знов почне писати.

Але в цей час

в саду оріхи червоним схопляться, як полум'я,

і на стіні у келії

вогнистий знак вікна появиться неждано,

ще й весело заграє він, заходить,

мов золотими рибками акваріум...

Сковорода, очервонений променем, скрикне:

— Як! Уже? —

І збудиться від його голосу Іустин,

і, потягнувшись, смачно позіхне, аж вискне.

Перехрестивши собі рота, байдуже запитає:

— Пишеш? —

А Сковорода, своє продовжуючи,
з одчаєм йому скаже:

— Та ні, ти подумай!

Цього ще не бувало,
щоб я його коли зустріти запізнався!

А це... що робиться —

в вікно ось глянь..!—

Та Іустин поплямкає зарослим ротом,
ліниво спустить свої ноги додолу

й так само тупо, безнадійно перепитає:

— Зустрить? А кого? —

Сковорода аж кипеться на нього, як на звіра:

— Як «кого»? Сонце! —

та враз,

схопивши чоло своє рукою,

гірко-гірко сам на себе головою похитає:

— До кого це я мовлю?

Навіщо я знижаюсь?

Навіщо я і в монастир оцей прийшов?

Переслідувань губернатора злякався?

Та краще в житті під стрілами іти,

аніж отут в елейному багні

стрічатись з мертвими душею

і відчувати, що й сам ти поміж них —

тонеш, тонеш...

— Іч ти який? —

кине йому з докором Іустин

і почне собі вичухувати спину...

Сковорода

тільки погляне на нього з ненавистю

й одвернеться поволі.

А потім,

немовби що згадавши,

швидко на столі аркушики свої
накріє книжкою важкою
й стрімголов
вибіжить у сад!

А там —

там птиці ранок опадуть,
клюють-клюють, не доклюються,
і солодко співають, сон розказують.
Сонце скрізь, у всі кінці, як архімедова спіраль,
розкреслиться,
і дзвонить, і гуде,
і світлом землю паповняє
щедро-щедрітно!

Сковорода простягне руки тут до нього:

— О сонце моє ясне!

Сонце любе, ласкаве, прекрасне!

Без тебе не було б життя —

ні хліба, ні води, —

прийми ж рапінше вітання од вічно юного

Сковороди! —

Тут саме Іустин

із келії покволом вийде —

у клубуці, у рясі, —

чотки перебираючи в руці,

докірливо на нього гляне

й, поплямкавши,

дерев'яно видавить крізь зуби:

— Сонцю покланяєшся?

Пора б і до церкви якось заглянути.

Ох, господи премилосердний,

і як ти грішників ще терпиш? —

Та Сковорода

лише рукою відмахнеться

і ще дужче заспіває:

— О сонце мелодійне!

Сонце славне, дивне, чудодійне!
Без тебе люди не жили б,
не цвілились сади,—
прийми ж вітання від Сковороди! —
І, тричі відхрестившись, Іустин
задом, як од божевільного,
почне від нього відступати.
А Сковорода
па землю упаде,
цілує квіти, трави гладить,
росою очі, немов незрячі, протирає:
— Природо!
Як ти всього мене кругом наповнюєш —
щедро-щедро́тно!
Пролий душі моїй силу,
і муст¹, і пектар, і любов,
нехай я мудрістю твоєю затужавію,
руто моя! —
І рута пахуча зразу ж десь почує,
і Сковороді
такий муст у серце вступить,
що він од радості і бігає, і плаче,
і кожне дерево вітає,
метелику й комахці дякує —
за все, за все!
Пёрце удода, на стежці піднявши,
в петельку сорочки він собі застромить
і піжно дмухає на нього —
навмисне,
щоб упало.
Тільки ж пёрце,
вже й перехилившись головою вниз,
тримається на кінчику і падати не хоче.

¹ Від латинського mustum — молоде вино.

О натуро!

Що може бути краще, як та гармонія душі!

Неспокійні руки роботи попросять.

Гембля свого під паліналом в саду знайшовши,

він ясенові дошки струже і гембелює,

а дошки ж лисі, аж, шуті,—

а по них узорі шиті —

сухопінявий шум!

Тісняться стру́жки у стружкі —

шуті, шиті, шум!

Тікають, скручені в кружкі,—

шуті, шиті, шум!

— Гармонія, ах, гармонія душі!

Для неї — все на світі залишу...

Для неї ж я...

— Та не сміши! —

за спиною його почується тут голос,

пощерблений,

простуджений,

важкий.—

Не сміши,— кажу,—

бо хто в болото лізе,— того ще й похлуть.—

Поцілений у саме серце,

здригне плечима Сковорода,

перце з грудей своїх здмухне сердито,

немовби воно це було причиною досади,

і так із гемблем у руці

обернеться на голос.

Перед ним — Біснுவатий,

що так розумно завше дивиться.

А там он — з сусідньої гори,—

співаючи, іде солдат з цеберком,

і по стежці за ним —

як жива —

гадючиться віршовка...

Сковорода

Ти щось казав?

Біспуватий

Хвіц-міц, не буде з того ніц.

Сковорода

Та добре ж.

Але мені цікаво про болото,—
ти можеш повторити?

Біспуватий

О боже мій! Та доки ж повторяти?

Та ще кому — тобі?

Тобі, що світ би зміг увесь перевернути,
аби лиш захотів?

Ех! і сказав би я тобі...

(Пританцьовуючи)

Ой гуць-гуці,
Сорочечки куці!
Будем робити,
щоб приточити.

Сковорода

А це ж уже що означає?

Біспуватий

А те,

що ти в нас розумний по коліна в біблії.

А треба, щоб до твоєї філософії

та щось би нового трошки приточити.

А! То ти й до філософії прихильний?
Се цікаво,— давай поговоримо,— цікаво.
Тільки ж: щодо моєї —
тут ти, певно, помиляєшся.
Бо образи біблії
я беру лише як символи, не більше.
І, розкриваючи їх, я хочу одного:
щоб людина
та могла ж нарешті сама себе пізнати.

...— Що? — перепитає Біскупватий.—
«Пізнай себе самого»?

Ох же й упоров!..—

І раптом, схопившись за живіт,
почне тремтіть од сміху

ще й хилитись на всі боки.—

Чуєте, гори, що він сказав?

Хай пас тирап і б'є, і мучить,
а ми —

«Пізнай себе самого».

Чуєте, долини?

Нехай народ із голоду у папа пухне,
а ми —

«Пізнай себе самого».

А може б, ти хоч поцікавився
книжкою Гельвеція «Про розум»?

У нього ж, наприклад, мораль
ґрунтується на збігу особистих інтересів
та інтересів громадських.

А може б, ти хоч поцікавився «Економічною
таблицею» Кенé?

У нього, наприклад, чудово пояснюється доля,
доля річного процесу репродукції.

А то:

Сократ на снідання,
Сократ на обід, ще й на вечерю, —
хіба ж так можна?

Це дійсно упоров так упоров!..

(А сам, сльози витираючи од сміху,
то розкриється,
то знов закутається в лахміття своє мізерне,
під яким — яскраві, як іволга,
жовтіли старі штани потерті,
обтягнені, військові).

С к о в о р о д а

Пересміявсь уже?

Ну, от і добре.

Ех ти ж — дитина.

Але я бачу,

ти зовсім не розумієш моєї філософії.

Адже ж «Пізнай себе самого» — це є гасло
всього нашого вісімнадцятого віку!

Ним заклопотані: й Вольтер, і Гельвецій,
і Гайдн, і Глюк,

і навіть економіст Кенé,

який, досліджуючи, пізнаючи:

куди йде господарство Франції,

цим самим, як хочеш ти знати,

пізнає — кого? Самого ж себе.

От куди йде моя філософія,

а ти спрямуєш її в якийсь, я бачу, інший хід?

Б і с н у в а т и й

Та в який же інший, як тільки в той,

що ми його були б повинні всі, —

ти розумієш? —

геть-чисто всі захопити.

(І по хмурній мовчанці,
оброслу голову на шиї, мов жорпа, повернувши,
у стугні груди б'є рукою
і страшно пророкує, —
в свої уривчасті слова
мішаючи чужі, французькі):

Наш хід — як тигр — пестримий гон
Землі то топ демократі.

Са іра! Са іра!

А ви? Що ви? Кого ви лю?

І землю длю, і люд давлю,

Прокля... царá... тирá...

(І раптом засміється):

А Катерина ще не здохла?

— Ну, йди ж, іди! —

падійшовши, солдат на нього крикне —

й дзвінке цебро опустить у криницю.

Ух! — злякається цебро

й, немов хватаючись за цямрипи,

там деь

в глибокій лупкій тиші

то в один бік глухо бухне,

то в другий...

С о л д а т

(водячи вірьовкою відро на глибині)

Здрастуйте, Григорію Савичу!

Дошки стружете?

А мені ось — бачите? — яка служба:

двічі на день воджу його на прогулянку,

а потім знов на цеп саджаю.

Ну а що ж?

Хай не говорить поганого проти цариці.

Та ви й самі скажіть:

хіба ж не можна тихо, мирно жити?

Так ні ж таки...

Ох і люблю я ваші співи про це мирне житіє!

Прийду колись — послухаю.

Ну, витягайся, водичко, витягайся...

Б і с н у в а т и й

(до Сковороди)

Так от чим ти зачарував мого тюремника?

А я й не знав.

(Сумно похитавши головою).

В гармонії перебуваєш?

У розслабляючій молитві до патури?

А я —

щодня замість молитви прокляття шлю —
царям, тиранам та владикам.

Хоча... (він усміхнеться гірко):

що можуть вдіяти самі лише прокляття?

(І знову грізно прокричить):

Са іра! Са іра! —

Сковорода,

лівою рукою оббираючи

шореткії з гембля стружки,

свої тут філософські

вічно здивовані брови насторожить

і зацікавлено питає:

— Са іра — тобто:

все вперед, влаштується, на добре піjde,

а звідки ж ти умієш по-французькому?

Б і с н у в а т и й

В притязі треба знать усячину,

і дороги щоб не питаться.

...Солдат, витягнувши води з крипиці,
поставить цебро на цямрину
і, перехиливши його, пити стане.

А вода —

важко розколихана, від пеба сипя —
вихлюпується з-під рота бісерними питками,
вихлюпується на пісок...

Б і с п у в а т и й

(до Сковороди)

Воду філософії розливаєш

на пісок сухий, неплодоносний?

Час би вже знайти й родючий ґрунт — ти чуєш?

С о л д а т

(напившись)

Чуєш?

Ти йдеш — кажи мені — чи пі?

Б і с п у в а т и й

(з досадою)

Та йду! лечу!

А все ж... царі...

(до Сковороди)

Сказать?

Я б перший їх

зарі —

зарі. —

Ух! заворушитись пароду тільки дайте...

Сковорода,

скупчивши поміж брів своїх

якуськову глибинну мисль,

свій тембель одкладе

і довго дивиться
услід обірваному Біспуватому,—
іще й рукою так,
пемовби ось-ось його завернути хоче...
А той, віддаляючись,
щоразу обертається назад,
і спотикається, й плюється:
Заворухнитись

тільки

дайте...

1920, 1940

ТОБІ, НАРОДЕ ЛЮБИЙ МІЙ

І сонце, й день, і вишня в цвіті,
і творчості крилата мить...
Нема краси другої в світі,
як починаєш ти ходить.

І дужі м'язи, й пружні жили,
і відчуття гроз в собі...
Нема другої в світі сили,
як брати участь в боротьбі.

Але ця сила — повним ходом
сама не прийде, не вбіжить...
Її навчайся ти з народом:
і як боротись, як і жить.

Життя пройти не екскурсантом,—
не гостем на коротку мить...
Хай діалектика брильянтом
в твоїх подіях заблищить.

Перо моє — пісні мерезжить,
пісні, що закликають в бій.
Та сила ж їх — тобі належить,
тобі, народе любий мій!

Тече вода, шумлять осоки,
на прив'язі стоять човни...
Землі соки, свіжі соки —
як освіжають нас воли!

Матерію мій розум стежить,
вивчає рух, закоп подій...
Але це все ж тобі належить,
тобі, народе любий мій!

І сонце, й вітер, свисти хвої,
майбутнього передчуття...
Немає мужності другої,
як не боятися життя...

І серце й племін! — ніж по брусу! —
обточка гостроти ідей...
Нема сильніш од землетрусу,
як потрясать серця людей...

Але ти зможеш потрясати
лише тоді, тоді, тоді,
як сам в душі не волосатий,
як в тебе думи молоді.

Слівце твоє, легке, як перце
(хоч би й старі твої літа), —
і дівчині впаде на серце,
і всю країну обліта...

Чи буде грім, чи буде стужа —
ти прожени іржавий жаль:
ти будь виносливим, як дужа
аустенітова сталь.

Дивитися і підмічати,
виводить виспівок з подій,—
тобою ж хочу я звучати,
пароде рідший, любий мій!

1941

МИ ЙДЕМО НА БІЙ

Ти, земле паша, рідная, святая!
Ти, Батьківщино люба, золотая!
Це знову напад? З ворогом двобій?
Ми чуєм, нене! Ми йдемо на бій!

Чого від тебе ворогу потрібно?
За що свою він злість згаляє дрібно?
Бо ти єдина вільна на весь світ,
в тобі свобода й сонце, ясен-цвіт!

Чого той ворог так кипить, лютує?
Бо в пас пшениця вистига, квітує.
Чого той ворог нападять спішить?
Бо він вже знає, що йому не жить.

Бо ним в Європі скорені народи
повстати можуть за зорю свободи.
А тим народам приклад і мета —
лиш ти, радянська земле золота.

Ворожа ставка — ой же буде бита:
Червопа Армія — вся славою повита!
Ми переможем! В нашої-бо землі
і правда, й сила, й влада у Кремлі.

Ти, земле наша, рідная, святая!
Ти, Батьківщині любя, золотая!
Це знову папад? З ворогом двобій?
Ми чуєм, пече! Ми йдемо на бій!

1941

ВЕСНА

1942 р.

То сонце вигляне, то знову туча,
і блискавка, і дощ... Ах, ця весна —
така ж мені одгострепа й болюча,
аж вся моя істота голоспа.

Увесь мій організм і кожда жилка
напружені, як та мембрана! Мить —
і я вже чую: наче руку пилка
мені пиляс,— і болить, болить.

Он лащиться трава, ще й квіт-ласкавчик,
мене ж ніщо у серце не торка:
ні ліс, ні сад — зелений мій кудрявчик,
ані в луску розплавлена ріка...

Цвітуть луги... В душі ж моїй колючки,
я згадую про цвіт наш, про дітей,
що їх тевтон вдавив у землю... Ручки
із-під землі ще ж видно!.. Ой, смертей!..

Поля до сонця пнуть зелені пальці —
а я ж на них по-своєму дивлюсь.
Гойдаються березові хрустальці —
а я ж того гойдання аж боюсь.

Бо все мені стоять перед очима
повішені. І ті, яких на хрест
живцем прибили. Сила пєскорима
в їх пальцях скрючених! Протест, протест!

Уста розкрив тюльпап. Менє ж мов дротом
гарячим прошива! Бо й не сказать:
а скільки ж т а м з розкритим ротом
в з е м л і завмерлим криком ще кричать!

Кричать вони: до помсти пад фашистом!
Кричать, де Буг, де Рось, Дніпро й Десна...
Новим, повим наповнюється змістом
для мене сьогорічная весна.

Вопа ж бо, одірвавшись од турбацій,
сама до мене словом промовля:
боїшся ти гойдань беріз, акацій,
а ти бери все просто, як земля.

Лиш те на ній од смерті виживає,
що має силу життянї в собі.
Ти не дивись на жертви, що земля приймає, —
дивись на п о к о л і н н я в боротьбі!

Дивись на в е с ь народ, його моральність,
па його серце — серце, віщий птах,
па героїчну відповідальність
за всіх пригноблених, що по світах.

Хіба не бачиш ти ознаки слави
народу нашого? Нащо журба,

коли ось чехи, греки, югослави —
почули голос наш! Нова доба!

Нова доба з новим сонцеворотом!
Тевтонство — виведем, як той лишай!
Ну, що ж, в землі кричать з одкритим ротом,
а ти, посте, — духа не вгашай!

Той крик підземний струпи хай німії
в душі твоїй розбудить: помста, гнів
хай зазвучать! Не плач Ієремії,
а безпощадний гнів богатирів!

Умій помщатись! В час, коли тапкета
і тапк ворожий гавкають в боях, —
чи ж до лиця заглиблення аскета
й пророчий сум в розширених очах?

Поет повинен паново родитись.
Не тихо догорять, як та свіча, —
не тільки мудрістю в піснях світитись, —
а й бути свідомим свого меча.

Хіба можлива дряглість для стратега?
Чого ж поет, коли ідуть бої,
бере із допотопного ковчега
і образи, й епітети свої?

Вдар словом так, щоб аж дзвеніло міддю!
Чи, мо', новаторство не на часі?
Як не здригнеш перед страшною гиддю —
тоді ти з'явишся у всій своїй красі!

Прокляття людоїдам загребушим!
А всім борцям, що йдуть за людство в бій
(не тільки в нас на Україні сущим), —
ти стріли ядом їхнії напій.

Напій ти їх, ще й передай борцєві,—
нехай той яд, хай справедливий яд
за матерії рани, за отцеві
поверже ворога на смертний спад!

— Поверже! — враз береза зашуміла...
— У прах! — в пій вітер парусом падуєсь...
І розлилась в мені така сила,
що я ж на пій піколи ще не чувсь!

Веспа, веспа... Хоча вона й болюча —
зате ж моя істота вся дзвєспить...
То сонце вигляє, то знову туча.
Нехай... А нам перемагають і живуть!

1942

МАТЕРІ ЗАБУТЬ НЕ МОЖУ

Матері забуть не можу.
Скрізь, на що я тут не гляну —
чи на ліс, чи на поляну,—
бачу її душу гожу,
чую вимову кохану.

Голос чуть, де поле й трави:
— Я тебе любила, сину!
Тож прилинь хоч на часину:
душать ось мене удави,
гнуть к землі, як колосину.

І я кидаюсь на голос,
але там — нема нікого! —
крім як сонця золотого...

Та ще гнеться, гнеться колос
від зерна свого важкого.

І кричу я: — Україно! —
Потім стану й прислухаюсь.
Чути... здалеку: — Тримаюсь!
Хмарко! Ласяївко! Калино! —
І в той бік я повертаюсь.

Я іду. Куди? — до неї!
Крилами між людьми лицу.
Може, там її зустріну —
душу сталі — не лілеї! —
сталь незламну — Україну.

Матері забудь не в силі!
Що це! — від газет, агіток —
що це! — рідний запах квіток.
Тільки хмари, тільки білі,
мов розриви од зеніток...

Йду я містом. На майдані
чую — радіо говорить.
Слухайте! це ж ворог творить!
Це ж над цєю він у брані
посміхає... Та не скорить!

І кричу я: — Мамо! Рідна!
Голос дай! До тебе рвуся! —
Й чути... здалеку: — Борюся! —
І така ж ця мова срібна —
аж вогнем я весь схоплюся...

Раптом тут зустрічаю жінку.
В військовому! — Вправна. Звикла.

Сонце! Т и фашизм там сікла?
Партизанко! Стій! Хвилинку!
Та вона — в юрбі вже зникла...

Завтра — знов її шукаю,—
біль свій на терзання множу,
і знаходжу й не знаходжу,
де світогляд річки й гаю...
Матері забуть не можу.

А який же то світогляд
в річки, в поля, у діброви?
Може, тихий, бірюзовий? —
Ні! Я бачу гнівний погляд,
строгі, войовничі брови.

До природи — як я ставлюсь?
Не як пантеїст молюся,
не в речах духотворюся,—
а грозою переплавлюсь,
сталлю блиску наставляюся!

І тому, коли я бачу,
як на небі туча тучить,—
душу всю мою озвучить
громом гніву! — й на піддачу
блискавками памогучить.

І кричу я: — Обізвися! —
Потім стану й наслухаю,
й чути... звідти: — Наступаю!
Сину мій! Гартуйсь! Не гнися!
Вже ось-ось перемагаю!

І такий тут грім покотить —
небом, небом-небозводом! —

мов червоий гнів походом
у фашистські дзоти дзотить
з українським всім народом!

Гей, народе! Будеш жити!
А я ж матір не забуду!
Україні, її люду
хочу вічно я служити.
А раз їй — то й людству буду.

1942

ПРАВДИВИМ БУДЬ...

Правдивим будь — але не всім ти одкривайся.
Хоробрим будь — але на техніку зважай.
Ніколи, як з огнем, з ідеями не грайся:
якщо узявсь іти — кінця ти доходжай.

Чи ти боєць, чи робітник, поет, художник, —
нехай душа твоя завжди вулканом б'є.
Звучить одиц для всіх нас вічний непреложник:
епохою окрилюй серце ти своє!

Не єсть то міць, коли вона стихійна.
Не єсть то чистота, що тапе, мов той сніг.
Креши вогонь! Хай буде міць далекобійна,
щоб сонного тебе десь ворог не набіг.

Забудеш рідний край — тобі твій корінь всохне.
Вселюдське замовчиш — обчухраним зростеш.
Якщо в спокою стихнеш —

вся ж бо творчість грохне,
у боротьбі лиш красним цвітом процвієш.

В кім юная душа — той не сивіє з горя.
Де грози падають — там райдуги встають.
Ріка в бігу — аж до самісінького моря
прозора вся, хоч з берегів і каламуть.

Правдивим будь — але не всім ти одкривайся.
Хоробрим будь — але на техніку зважай.
Ніколи, як з огнем, з ідеями не грайся:
якщо узявсь іти — кінця ти доходжай.

1942

РАДІЙТЕ, СПІВАЙТЕ...

Радійте, співайте! Гучна перемога!
Вже ворог тікає — відкрилась дорога!
Відкрилась дорога на захід буять,
де наші кордони священні стоять.

Хотіли нас фріци узять онімечить —
та їхньому духу наш дух суперечить!
Хотіли нас фріци рабами зробити —
та нам їхні орди вдалось пощербить.

Радійте, співайте! В нас воля залізна!
Червоная Армія — силою грізна!
Червоная Армія — гнобленим щит,
а нам — рідна хата, і сонце, і цвіт.

Хотіли поганці віднять у нас хату —
та ми тую жадність одсікли рукату.
Хотіли заброди розбити наш народ —
та ми оточили кругом їхній зброд.

Радійте, співайте! Не так ще оточим!
Ми стиснемо з флангів, із тилу заскочим!
А нам же на поміч і міць партизан —
шумить вся країна, кипить, як казан...

Шумить вся країна, і поле, й долина:
оце тобі, враже, остання хвилина!
Хотів нас загарбать? Не дуже ярій:
полеж тепер, кате, у ямі сирій.

Радійте, співайте! Із пекла, із ада
врятовано серце й життя Сталінграда!
Ти, Волго могутня, на фріців хлюпни!
Хай хвилею гніву заллються вони.

І ти, ясний Доне, від степу кордоне, —
уся ота печисть в тобі хай потоне!
І ви, любі — Дніпре, і Деспо, і Рось,
втопіте ви гада, щоб нам зажилося!

[1942]

САЙФІ КУДАШУ

Прийми слова од мене щирії,
яспі, мов зорі угорі...
Ти перший душу взяв Башкирії
після Мажита Гафурі.

Прийми чуття від серця дружнього —
чуття ж не зна перегород...

Тебе, і ніжного, і мужнього,
не може не любити народ.

Твої пісні летять осяяні
в міста, і села, і лани.
Ми в дружбі, в дружбі стали спаяні
в час Вітчизняної війни.

Твоя душа з моєю сходиться:
Добришу славлю я в піснях,—
тобі ж Урал-батыр приходитьсь
найближчим родичем в віках.

Та родичів у тебе множество —
трудящі, славні, золоті...
Яка краса, коли є тожество
з самим собою у житті!

Тотожнім бути й відрізнятись —
в цьому життя живого суть.
Ти знаєш, на кого рівнятись,—
тому тебе й пародним звуть.

Співаєш пісню оборонную
і славиш свій багатий край.
Ти кобзу любиш піжподзвонную,
а я — співаючий курай.

Народів дружбу скрізь підпосячи,
близький до українських мас,—
ти в нас, і просячи, й не просячи,
береш з того, що дав Тарас.

А я з співцями й кураїстами
співаю твій Башкортостан.
Слова сіяють аметистами —
і Б а т ь к і в щ и н а, і В а т а н.

Башкирська мова сонцем світиться,
мов повна з вишнями бутель...
В житті ж моїм вона замітиться,
як річка Біла — Ак-Ідель,

як дім з зеленими ялинами,
де йде твоя життєва путь...
Не можна між всіма країнами
мені Башкирію забуть!

І дружбу цю твою поетову,
й душевне твоє добро,
Уфімську гору фіолетову
і річку, схожу на Дніпро...

Прийми слова од мене щирії,
ясні, мов зорі угорі...
Ти перший душу взяв Башкирії
після Мажита Гафурі.

1943

ПОХОРОН ДРУГА

Вже сумно вечір колір свій міняв
з багряного на сизо-фіалковий.
Я сипій сніг од хати відкидав
і зупинився... Синій, оркестровий
долинув плач до мене. Плакав він,
аж захлинався на сухім морозі:
то припадав зеленим до ялин,
що зверху червоніли при дорозі,
то глухо десь одлунював в саду.
І від луни в повітрі оддавало,

немов, па тон не строючись в ладу,
там тисячі оркестрів разом грало,
мішаючи мотиви...

*Усе міняється, оновлюється, рветься,
у ранах кров'ю сходить, з туги в груди б'є,
замулюється мулом, порохом береться,
землі сирій всього себе передає.*

Над ким ті сурми плакали?
Чого тарілки дзвякали?
І барабап як в груди бив —
хто вік свій одробив?

...Потухав

багряний колір. Водяно-зелена
світилась хмара. Мутно світ стояв —
немов він був просвічений з рентгена...
І я зірвався і побіг! Такий,
такий же вечір був тому й два роки,
як з другом я прощався. Кінь баский
подаленів тоді і зник... І строки
минули — вдарила війна. І друг
подав про себе вістку: вся ж країна
гордилась ним, який, немов той плуг,
воравсь у ворога! І кров зміїна
круг нього по коліна піднялась...

Та друг мій, Ярослав, ще й після того
не раз був на устах усіх. Велась
жорстока боротьба за Харків. Строго
його оточували наші. Все ж
нерівні були сили, й Ярославу
прийшлося битись в загравах пожеж
всю ніч проти восьми. Ще більшу славу
він заслужив собі, як врятував
людей, що їх збирались саме вішати

фашисти. З військом він одвоював село, та й сам погинув... Злішать, злішать мене ця смерть навчас! Вранці я по радіо про тебе, о мій друже, почув — і враз в очах моїх твоя труна заколихалась... Дуже, дуже хотів би я тебе — хоча б в труні, хоч мертвого побачить!

Усе міняється, оновлюється, рветься...

...І хитався передо мною катафалк, як в сні. Процесію догнавши, я вглядався у гроб закритий, хоч і добре знав, що Ярослав не тут: його ховають без мене... там... на фронті! Й заридав оркестр ізнов.

Усе міняється, оновлюється, рветься, усе в пові на світі форми переходить.

І дивно! Сурми грають, військові йдуть в процесії, а я (ніяк подвобеності не позбавлюсь!) дивлюсь, як бурякова течія зника на заході... І не цікавлюсь —

пад ким ці сурми плакали?
Чого тарілки дзвякали?
І барабан як в груди бив —
хто вік свій одробив?

Та хто ж — хіба потрібно тут питать?
В труні цій воїн — значить, той, хто волю,
країни волю боронив! Світать
від нас же стало на весь світ. По полю —

такого розцвіло було квіток —
братерства й дружби... вже зоря слов'янства
й на Захід сяяла!.. І ось — не в строк
зп'ялось виття фашистського поганства.
Шарпнуло кігтями — і без остат
усіх нас зачепило... Сумно грають
в оркестрі, — а мені здається: плач
це з України... Сурми хай ридають!
Хай розговорять горе удови
і матері, що йдуть за гробом, тужать
і плачуть — руки простягають... Ви!
трикляті гітлерівці! Не подужать
все 'дно вам нас піколи! Так за що ж
ви мучите народ безвинний? Може,
од нас ви вищі? благородніші? Лож!
Собаці благородство не допоможе, —
тим більше вовку.

...Мов на лапах вовк —
на заході ощирилася туча.
Упали сумерки. Оркестр замовк,
і стало тихо... Рота Всеовбуча
пазустріч нам пройшла. Пов'езли он
білизну в госпіталь на санях. Діти
з собакою пробігли. В хриплий топ
завод загув і стих. Взяло темніти.
І місто на очах мінилось. Сніг
на вулиці одсвічував фосфором.
Від ліхтаря процесії все біг
вперед промінчик... Сум мене наліг —
і р е к в і є м душа співала хором.

*Усе міняється, оновлюється, рветься,
у ранах кров'ю сходить, з туги в груди б'є,
замулюється мулом, порохом береться,
землі сирій всього себе передає.*

Усе в нові на світі форми переходить,
перебуває в темі — й на сонці, як в раю.
І з краю в край

людина світ весь перебродить,
щоб цілу вічність знов одлежувать свою.

І кожен день, і кожну ясну годину
розгортається й закривається земля.
І перемелює вона в зубах людину,
як випадкова із хаосу змія.

Та ні, життя тримає строгу послідовність,
і що здається хаосом — є тонкий лад.
В історію поглянь: до боротьби готовність
одсвічує тобі од всіх її свічад.

Готовність стать на битву за свою свободу
народам гнобленим й безправному рабу.
В безсмертя не увійдеш, як не знайдеш броду,
щоб перебрести через правди боротьбу.

Й сама земля — не є змія, а рідна мати,
яка тебе всякчас і посить, і глядить...
Законів боротьби нікому не зламати,
закони материнства не перемінить.

І те, що в світі рух іде стрибком, не плавко,
говорить нам:

— Іди! лиш п а ш а вірна путь!
П'єш кров, фашистська ти, гітлерівська п'явка!
Ще буде — не турбуйсь! —
води тобі не подадуть!

І здохнеш без води. Народ твій зостанеться,
який, як сам не раб, прокинеться ж до боротьби.
Усе міняється, оновлюється, рветься,
до світлої іде народоловної доби.

Тобі в крадіжечках — як злодію, ведеться.
Та попадешся ж ти, обскубана, як птах.
Усе міняється, виліплюється, мнеться,
мов глина творчая у скульптора в руках.

А скульптор — сам народ,
який стоїть, не гнеться,
хоч ти його й спішиш рабом своїм зробити.
Усе підводиться, встає, росте й сміється,
і мертвому тобі — живих нас не убить.

...Оркестр заграв. В заулочок якийсь
процесія вся паша повернула —
і блиснули огні заводу... Ввись
зробилось якось вище: світлі дула
прожекторів урізались аж геп
у вишину — й пересуватись стали...
Обáпол, наче китиці знамен,
з засніжених ялин униз звисали
обривки глиці...

*Усе міняється, оновлюється, рветься,
у ранах кров'ю сходить, з туги в груді б'є,
замулюється мулом, порохом береться,
а потім знов зеленим з-під землі встає.*

А! Та ось уже
й кладóвище. Спинили коней. Нікпо
взяли труну на руки. (Мов драже —
посипалась крупа з дерев і сніжно
скотилася із віка). Взяв і я
труну піддержувать плечем. Несли ми,
а нас все обганяли (бо ж життя
спішило) — хто з вірьовками важкими,
хто з заступом. І кожен угрузав
в снігу, — як грузли й ми. Все ж темпотою
дійшли ми якось між хрестами. Брав

мороз на ніч. Ми з ношею святою
добралися до ями й, знявши з плеч
труну, поставили її на глину,
що од країв була.

— Червоний меч, —
тут виступив промовець, — всю країну
боронить од фашиста! (Ближній гай
враз зашумів. Упала з криком жінка:
— Труну одкрийте!.. Сипку, ручку дай!
О, що зробила вам моя дитинка? —
...І друга вслід зайшла — та не плачем,
а реготом ридання: — Ой проспися,
Степаночку, проспись!) Оцим мечем! —
промовець знов, — повинна одсіктися
тевтона голова! На бій стає
вся наша техніка, живії сили.
Нам партизан он руку подає
із Югославії! Вже задзвонили
повстанці на розбір свячених тих
ножів у Польщі! Бачка, Закарпаття
кипить!.. Народу гнів ніяк не стих
і в Чехії! Там розлетівся в шмаття
вже не один тиран... Братове! Жить
в віках той житиме, хто Батьківщину
обороняв! —

Промовець стих на мить,
на гроб вказав і мовив: — За Україну
замучено Степана... що й не взнать.
І от — привезено його додому.
(При цих словах знов почали ридать
дружина й мати. В морозі нічному
стояли ми як тіні. Мовчазний
мороз нам душу пропікав!) Герої
не знають страху! Подвиг їх ясний
нас заклика: «На ворога! До зброї!»

...Тут гримнув залп. Зчинилося таке,
мов буря всіх крилом своім торкнула.
І плач, і крик, і стогін!.. І важке
щось попливло у землю... І ковтула
його могила. Й синать почали
на нього груддя. Й глухо стугопіла
трупа. І крики змішані були
з риданнями оркестру. Лиш ясніла
у небі зірка...

А сурми сумно плакали.
Тарілки дзвінко дзвюкали.
І барабан як в груди бив:
ти славно вік свій одробив.

...Й виплакався ж я!
Не знаю: як і з ким я повертався.
Фосфором блискотіла вся земля...
І реквієм в душі моїй співався:

*Усе міняється, оновлюється, рветься,
у ранах кров'ю сходить, з туги в груди б'є,
замулюється мулом, порохом береться,
а потім знов зеленим з-під землі встає.*

І як вернувсь додому я: в дворі
в спігу стирчала ще моя лоната.
І прегірка
була темнотна тиша. Лиш вгорі
зеленкувата
блищала зірка...
Блищи, світи і сяй! Ми діждемось,
як заступом своїм в тісну могилу
всіх звірів закопаємо! Ось-ось
їх перекинем силу...

Усе підводиться, встає, росте й сміється.

Ми битись будемо, бо ми живі!
І мститись ворогу не перестанем!
Аж поки на фашистській голові
погою ми не станем.

Хоча і тяжко пам,
хоча й болючі жертви —
ми не дамо себе врагам
пожертв!

Я ці до кого в хаті не озвався:
на тверду постіль килувсь, щоб заснути.
...І катафалк ув очах колихавсь, —
і було чути —

Усе підводиться, встає, росте й сміється.

І було чути —

*Усе в пові на світі форми переходить.
І мертвому тобі — живих нас не убить.*

І наче вже Степап устав і ходить,
І Ярослав із пим. Веспа! Блакить!
У поле трактори ідуть. І в'ється
співучий жайворон. І молоде
із-за гори на копях покоління
летить сюди. І той, хто їх веде,
говорить: — Вашого уміння
од вас ми позичаємо тепер —
бороти ворога! Стражданням, горем
болів народ. Але народ не вмер —
фашистів ми поборемо, поборем! —
І наче всі, напившись води,
що винесла їм-мати Ярослава
й Степапа мати, знов свої ряди
зімкнули й полетіли в бій. І слава
їх супроводила — вгорі, вгорі
аеропланами...

Та тут знепацька
збудився я. Ой темно ж! Ніч. В старі,
в тонкій стіни стукала хижаська
рука сухого сніговія. Сніг
по шибі шарудів... О що це? Де я?
І раптом все згадав. І вже не міг
склепити вій. Могутня ідея
свободи й справедливості життя
мене підпесла, як в руках дитя,—
і стало видно все мов на долоні.

Ще будем жити ми — і ти, і я!
Ще пов'ємось, як плющ по тій колоні.
Міста ще відбудуєм, ще сади
посадимо, підпімем особовість.
Так згинь же, дух фашистської орди!
Ізгинь і не плямує людини совість!
Чого ти став, проклятий, на путі?
До чого сатанинська арена
знущань твоїх? Ти ж мертвий у житті!
Ти ж мертвий!

І моторошно в темноті
буран завив, як та сирена...
Послухавши хвилину, знов я ліг.
І так схотілось до Дніпра-Славути!
Зашарудів по шибі сніг...
І було чути —

як сурми там десь плакали,
тарілки тихо дзвякали,
і барабан все глухо бив:
— Ти славно —
вік —

одробив...

1942

В башкирських горах я стояв. Урал
дививсь на мене грізно звідусюди.
Від спеки — літній день розхристав груди
й мовчав... І чулося: як мінерал
із-під землі до мене шепотів;
як золото у падрах ворушилось;
як щось велике тут кругом вершилось
на ворога, що нас узять хотів.

Все ліс та камінь. Між квіток-жарин
дорога йшла то впиз, то знов угору.
І скрізь — наскільки вистачало зору —
на всіх верхів'ях сипь, ультрамарин
(коли вони під хмарами), — на всіх
верхів'ях дим блакитно-бірюзовий
(коли вопи на сонці)... Ще й по них
перебігав вітрець передгрозівий...

Гроза уже йшла, але десь там,
далеко! Й інколи на чорній тучі
сліпучий змій звивався — і містам
та селам в серце попадав. Летючі
легкі вітри доносили мені
пожежі запах. — А ж да х а! ¹ — з презирством
кричав я змію. — Грайся! На вогні
згориш! Ой не змагайся з богатирством!

У легендарного Кахим-Туре,
що переслідував Наполеона,
раз вирвалось із уст: — Нехай умре
навіки ворог наш! У три прокльона

¹ А ж да х а — по-башкирському змія.

його клянем! На бій за Батьківщину
за топкостанну свою стаєм,—
на бій, жорстокий бій, аж до загину!
Хай илькяём, незек билькяём! ¹

О ти, братерська богатирська мово!
Хоч рідний край лиш в мене на устах,—
не можу я й твоє башкирське слово
не полюбить. Вопо ж пепаче птах
в душі моїй: в потрібную хвилину
само злітає вгору. «Аждаха́!» —
лиш так назву я фріца. Хай здиха
за те, що мучив нашу Україну!

Ліворуч, там, де степ,— все темні плями.
Немовби взяв струслув хто чорний мак...
То — Ішимбай, а з ним Стерлітамак.
То нафтові озера, вишки, ями...
На сонці блискали вони й співали:
— Ми з-під землі тут силу дістаєм,
щоб вороги попадали й не встали!
Хай илькяём, незек билькяём!

...Мов щось мене торкнуло — й я ще вище
на гору видерся. Яка ж краса!
Здорове будь, могутнє родовіще
вогню підземного, що не згаса!
Твоя педремність — рідна ж нам, отецька.
У тебе ж люди — радість-бо сама.
Такої музики ніде нема,
як шум машин заводів Бслорецька.

¹ Хай илькяём, незек билькяём — по-башкирському
приблизно означає: життя свого не пожаліємо за
Батьківщину топкостанну.

Я був на тих заводах. Бачив я
таких людей, в яких самовідданість —
це совість, честь, це вся душа твоя.
От в цім є наша перша первозванність
поміж усіх народів! (Я зірвав
із дерева червоний горобинець —
попробувать на смак...) Багато дав
труда свого Уралу й українець.

Праворуч глянув я: біля Авзяна
золотоносна жила, як кудель,
в землі згорнулася. Річка Ак-Ідель,
ця гордість гордая Башкортостана,
текла велично. Що по оден бік
її від бур оберігали гори —
(такі як Яман-Тау), — й Ірандик —
по другий... В них — просіки ж, коридори!

І скрізь просіками машини бігли —
в Магнітогорськ, Челябінськ... А суниць
в лісах, черемхи, що на сонці стигли!
Та на заводах — оборони міць
ще швидше вистигала. І літала
над горами упевненість якась.
...Сім'я орлина з скелі он знялась
й на захід подалася від Урала.

На Захід мчать богатирі щодня.
Там, на полях моєї України,
виборюється щастя для людини
й свобода... Грохіт! Буря!.. На коня,
я бачу, скочив сам Кахим-Туре
і замахнувся шаблею... По хмарі
блискучим пальцем хтось черкнув: старе
умре! — в останньому від нас ударі!

Ударив грім і повторивсь не раз
обвалами у гóрах... І закрапав
краплинами важкими дощ. І враз
на Заході мені відкрилось: дряпав
своїми кігтями неситий звір
обличчя матері моєї... Й кинувсь
до неї з криком я! Тут грім розкинувся
і струсопув усі підніжжя гір...

І впаав, і завалився світ увесь!
І піби артилерія гриміла.
І бомби падали. І в мряці десь
тут коло мене вже ріка стриміла
упиз — і фріців трупи в ній крутились
і в прірву рипули з водою... Гпів
пароду нашого страшний! Родились
богатирі у нас нечуваних ще днів.

...І вже як потім вщухло, й як блакить
продерлася крізь хмари й приснув з нею
і сонця сміх,— я вбачив: над моєю
країною веселка! Аж тремтить —
так сяяла, раділа кольористо...
Вона сказала: — Звіра ми уб'єм!
Вітчизно-мамо! Рідпа! Урочисто
синовню клятву на шаблях дасм.
Тобі ми щастя золоте скуєм!
Хай илькяєм, незек билькяєм!

Уфа, 25. VII 1943

Я УТВЕРЖДАЮСЬ

Я єсть народ, якого Правди сила
ніким звойована ще не була.
Яка біда мене, яка чума косила! —
а сила знову розцвіла.

Щоб жить — пі в кого права не питаюсь.
Щоб жить — я всі кайдани розірву.
Я стверджуюсь, я утверждаюсь,
бо я живу.

Тевтоніє! Мене ти пожирала,
як вішала моїх дочок, синів
і як залізо, хліб та вугіль крала...
О, як твій дух осатанів!

Ти думала — тобою' весь з'їдаюсь? —
та, подавившись, падаєш в траву...
Я стверджуюсь, я утверждаюсь,
бо я живу.

Я єсть парод, якого Правди сила
ніким звойована ще не була.
Яка біда мене, яка чума косила! —
а сила знову розцвіла.

Сини мої, червоні українці,
я буду вас за подвиг прославлять, —
ідіть батькам на допомогу й жінці,
дітей спішіте визволять!

На українських нивах, на російських,
на білоруських — я прошу, молю! —
вбивайте ворогів, злодюг зlodійських,
вбивайте без жалю!

Нехай ще в ранах я — я не стидаюсь,
гляджу їх, мов пшеницю ярову.
Я стверджуюсь, я утверждаюсь,
бо я живу.

Із рап — пове життя заколоситься,
що з пього світ весь буде подивлять,
яка земля! яке зерно! росиця! —
Ну як же не сіять?

І я сію, крильми розгортаюсь,
своїх орлів скликаю, кличу, зву...
Я стверджуюсь, я утверждаюсь,
бо я живу.

Ще буде: неба чистої блакиті,
добробут в пас підніметься, як ртуть,
заблискотять косарки в житі,
заводи загудуть...

І я життям багатим розсвітаюсь,
пуцу над сонцем хмарку, як брову...
Я стверджуюсь, я утверждаюсь,
бо я живу.

Я єсть народ, якого Правди сила
піким звойована ще не була.
Яка біда мене, яка чума косила! —
а сила зпову розцвіла.

Фашистська гидь, тремти! Я розвертаюсь!
Тобі ж кладу я дошку гробову.
Я стверджуюсь, я утверждаюсь,
бо я живу.

1943

Ти — наша честь, і гордість, і краса.
Як голуб — піжний, гострий, як коса.
Ти — наша слава, помста за руїни.
Ти — невмируще серце України.

Ах, серце, серце... Ти пережило
пайтяжчесь поработіння зло.
Взяли ж тебе — чужі, і поязикі...
Й гукнуло ти: — Сипи мої великі!

Та як же так — щоб не було Дніпра?
Щоб не було дітей моїх добра?
Та як же так — щоб не було майдапа
Софії, Лаври й булави Богдана?

Це ж наша вся історія свята!
Ніхто її, ніхто не захита!
В могилу ляже проклята звірота.
І смерть її — нам Золоті ворота, —

ті Золоті, що на Валу стоять,
і ті, що вогнекрило гоготять —
проти загарбника і самозванця! —
у серці в нас у кожного радянця.

Ворота боротьби тебе ведуть
на шлях свободи, на правдиву путь,
через ворота Спаської до Кремлю...
Поверг ти звіра-ворога на землю.

Ой випала ж тобі трудна́я путь,
як хлюпнула фашистська каламуть:
ні дня, ні сонця світу не видати —
режуть фашистські п'яні́ї солдати...

Тоді вся кров'ю підлила земля,
бо замість хліба — розстріл та петля.
Тоді тебе взяла за Людство туга:
на Правду стала чоботом наруга.

Але недовго туга побула —
ти весь напружився, як та стріла.
Колись ти звався: чудодій, кудесник, —
тепер тобі ім'я — лиш месник! месник!

Ти знав: Червона Армія іде.
Влилось тобі уміння молоде —
і щоб приборкать ворога свавілля —
пішов ти в партизани та в підпілля.

Висока ж твого духа височінь!
Тяжкії твої рапи — одпочинь!
Яких ти мук зазнав, якого болю! —
ти витерпів і вийшов знов на волю.

Ти — наша честь, і гордість, і краса.
Як голуб — ніжний, гострий, як коса.
Ти — наша слава, помста за руїни.
Ти — невмируще серце України.

Ворота боротьби тебе ведуть
на шлях свободи, на правдиву путь,
через ворота Спаської до Кремлю...
Поверг ти звіра-ворога на землю.

Не віддамо ж ми рідної землі!
В ній прах священний Муромця Іллі.
Тобі тепер — кругом у світ оконця.
А від Москви — ой сонця! сонця! сонця!

III

1944

1944—1967

І РОСТИ, І ДІЯТИ...

Ірости, і діяти пам треба
так, щоб аж гриміло з краю в край.
Угорі над нами — неба! неба!..
А кругом простори — хоч співай.

Вправо глянеш — там димлять заводи..
Вліво глянеш — пиви і поля..
А по пивах бронзові розводи,
бронзові, мусяпжові здаля.

Воля в нас міцніш од сталі-криці,
і коріння наше — тільки ж у землі.
Жита! винограду! і пшениці!..
А на морі — вірні кораблі...

Ми встаєм з героїки — сім'єю, —
всі ж друзяки, всі товариші.
Золота! — не тільки під землею, —
золота! — у кожного в душі!

Ще не втихли в нас у серці болі, —
а в душі вже радість на порі:
і стрункі дівчатка, як тополі,
й хлопці, й героїні-матері.

З війська повертаються додому
і батьки їх, і брати, й сини.
Дівчино,— дай руку молодому!
Мати,— свого сина ожени!

Наша знов оповиться країна,
наш парод продовжиться в роду.
Ніжками потупцяє дитина
по доріжці, по траві в саду...

Усмішка в народі розцвітає.
Кожен каже: й я свій труд песу!
Відбудова! — труд переростає
у красу.

1945

НАША СЛАВА

Ти грими, наша славо, по світу,
рідне слово, дзвени, голосне:
із-під гніту ми встали, з-під гніту,
і над нами вже сонце ясне.

Сонце! сонце! — на гори й долини.
Сонце! сонце! — на води й поля.
Хай живе в вільній праці людини
України земля!

Ти мужній, наша сило й завзяття!
Не втихай, чуття помсти святе!
Всім загарбникам лютим прокляття,—
їх мов вітром сьогодні мете...

Вітер! вітер! — це наші набої.
Вітер! вітер! — на фріців услід.
В бур'янах, кропиві, звіробії
заросте по них слід...

Океаном ненависті хлюпнем!
Ворогів ще не їмк полюснем!
Богатирськи ногою притупнем:
будем жити — аж світами труснем!

Жити! жити! — із сопцем, віконцем.
Жити! Жити! — з дверима у світ.
Перегнать всіх копцем-перегонцем —
що є краще, як цей заповіт?

Гине, згине загарбник жорстокий:
В нього серце — посохлий пустир...
Ой великий народ і глибокий,
український народ-богатир!

Що нам ріки? — йдемо перебродом.
Що нам орди? — в нас меч у руках.
Разом з братнім російським народом
ми безсмертні в віках.

1944

ВІЙСЬКО РАДЯНСЬКЕ В БЕРЛІНІ...

Військо радянське в Берліні!
Радість у нашій країні!
Слава як райдуг відграй.
Гордість, мов парус, напнута:
гадино люта, гадино люта,
тут тобі й край!

Військо радянське в Берліні!
Крила героїв орлині —
високо в хмарах, аж геп!
Розцвіт наш в силі й умінні.
Цвіт в майорінні, цвіт в майорінні
тисяч знамен...

Військо радянське в Берліні!
Треба очистити од тліні
людство трудяще, весь світ.
Ми — як те чудо, як подив!
Дружба народів, дружба народів —
наш заповіт...

Військо радянське в Берліні!
Скільки у серці тепліні!
Партії дяка за все.
Зброя в нас грізна і строга:
нам перемога, нам перемога
щастя несе!

1945

БУДЬ ЗДОРОВА,
ЗАКАРПАТСЬКА УКРАЇНО!

Дні весняні! Квітнуть вишні.
Зеленаве сходить жито.
Дні прекрасні, гордолишні,
бо фашизм уже розбито!

Наш привіт прийміть, братове!
Він, як голуб, крильми в'ється.
Хай вам щастя чорноброве
після горя усміхнеться!

Всі пройшли ми в вас простори,
села бачили, споруди...
Ой, прекрасні ваші гори,
славні і чудесні люди!

Все чудесне; люди й мова.
Пісня дзвонить журавлино...
Будь здорова, будь здорова,
Закарпатська Україно!

У Радянському Союзі
всі до вас прихильні серцем.
Зачерпнімо, любі друзі,
ми води одним відерцем!

Вип'ємо з джерел єднання,—
ми ж по всьому рідні-рідні!
Де братерство, там пізнання,
будьмо ж свого часу гідні!

Зачерпнім води живої,
що тече в Карпатську землю
із столиці світової,
із Москви — святого Кремлю.

Дні весняні! Квітнуть вишні.
Зеленаве сходить жито.
Дні прекрасні, гордоцишні,
бо фашизм уже розбито!

Гиря спала стопудова.
Буде ясно! Голубино!
Будь здорова, будь здорова,
Закарпатська Україно!

ОКЕАН ПОВЕН

Наш народ — океан. Ми співаєм пеан.
Широчінь, глибина — аж од сплесків луна...
Тільки розгніви його — будеш ти на дні його,
будеш знать, як займать і яка з ним війна.

Океан повен! В глибині чудовен!
Скільки тії сили, сіняви, краси!
Кораблі бродять, хвилі так і ходять:
все океану! — все віддаси!

Свято Перемоги! — стали ми на поги!
Многі і многі дивуються з нас:
звідки у нас соки! подвиги високі! —
Вороги ж ворожать, щоб народ погас.

Грізний, буремний! Наш народ недремний!
Правдою живе він, убиває тьму.
Світ переверне! — з дороги не зверне.
Слава могутньому! Слава йому!

Наш народ — океан. Ми співаєм пеан.
В нас Свободи земля, молоко, плід і мед.
Лепіла думкою світлою осяяна
путь наша вірна — все вперед, вперед...

Океан повен! В глибині чудовен!
Скільки тії сили, сіняви, краси!
Кораблі бродять, хвилі так і ходять:
все океану! — все віддаси!

Ми врятували Людство від навали!
Ми сокрушили фашистську гидь!

В своїй ми господі! Вороги насподі!
Грайте у сурми! Ударте у мідь!

Грізний, буремний! Наш народ педремний!
Правдою живе віп, убиває тьму.
Світ переверне! — з дороги не зверне.
Слава могутньому! Слава йому!

1945

НА СПІВАНЦІ

Ось на співанку прийшов я.
Піспі хочеться, квітók.
Піспя — це ж саме здоров'я.
...Хор співає вчительок.

Чую в звуках: сонце! далі!
А у серці — мов клинок.
Ой, чого ж це я в печалі?
...Хор співає вчительок.

Очі, очі, піжні плечі,
стьонжки в косах випускні.
Синій вечір, добрий вечір,
літній вечір у вікні...

Хор співає: рано-рапо
та калинонька цвіте...
Ах, якеє у сопрано
меццо-форте золоте!

Так же й ти колись любила
в хорі з о л о т о м звучать.
О, за що тебе ^убила
лютая фашистська гадь?

Хор співає: та дубова
скриня в пас — добра докідь.
Ах, яка глибінь альтова —
паче в озері блакить!

Так же й ти співала в пеньки
про озера голубі.
Діточок твоїх маленьких
пімці вбили при тобі!

О, прокляття проклятуцим —
за нелюдяність, за зло!
Наш народ встає ще дужчим,
тільки ж: жертв яких було!..

Ти — донька мого брата,
ще б цвісти тобі й рости...
Ти ж могилою узята —
і невже не встанеш ти?

І не встанеш, не всміхнешся,
не піднімеш чорних вій?
І до учнів не озвешся
в рідній школі у своїй?

Олю, Олю, — чуєш? — свято!
Вже ми вільні! Сонця блиск!
Гідрі голову утято,
зник фашистський чорний тиск.

Ти поглянь на Україну —
розростаються сади!..
Розбуди Тамару й Ніну
і за ручки приведи.

Підем там, де три тополі,
сядем там, де все жита...
В озері, як образ волі,
біла хмарка проліта...

Ви, жита, ви, трави зельні, —
що ви шепчете мені?
(...В хорі квінти паралельні,
мов плуги на цілині).

— Шепчемо, що ми вродили
перемоги урожай.
Сили в нас, багато сили —
тільки, сонце, приходжай!

Оля каже: — Перемога —
це ж бо сила наших душ!
А душа ж буває строга —
тільки ти її поруш...

Я сама себе не знала,
як при знищенні села
враз фашиста зарубала,
хоч і смерть свою взяла.

А таких, як я, багато,
поміж них і вчителі.
Знали ми, що буде свято,
буде на своїй землі!

Чули ж ми, як коні в броді
стугонають десь до землі...
То йдуть воїни червоні
з полководцем на чолі!

А тепер зате: дубова
скриня в нас — добра докідь,
рідна школа, рідна мова
й славу зично грає мідь.

В Сан-Франціско засвітилась,
як ракета, наша міць!
Глянь: Японія схилилась
ниць...

Змовкла. Перейшла хвилинка.
Й заспівали тут вони —
Оля, і Тамара, й Ніна —
про Дніпро і про лани.

Ох, які ж вони співочі!
Скільки щастя в молодих!
Мов озера, їхні очі —
все б дивився я у них...

Очі, очі, ніжні плечі,
стьонжки в косах випускні.
Синій вечір, добрий вечір,
літній вечір у вікні...

Що це! Де я! Не у полі?
І ні жита, ні квіток?
...«Ой у полі три тополі», —
хор співає вчительок.

Я шепчу: — А жертви! жертви! —
Та життя торка в висок:
...«Нас не вбити, не пожерти!» —
хор співає вчительюк.

1945

1. 1. 7

МІЙ ТРАВНЮ ЗОЛОТИЙ

Мій травню золотий, зелений травню!
Ми знов свою почули силу давню!

Ми знов у музиці, металі й житі.
Хай в'януть недруги лихі.
Ой, скільки шелесту у світі! —
Ми все те чуєм — не глухі...

Так вдармо піснею! Торкнем бандуру!
Хвала герою, воїну, буй-туру!

А ще хвала усім трудящим!
В нас Партія і воля є!
Здоров'ям повним, настоящим
від нас в простори оддає...

Мій травню трепетний, прозорий зверху!
Ти повен бистроплину, звуку й шерху...

Ступаєш м'яко, легко, струнко,
погладиш квітонеці пушок...
В лісах, як в коридорах, лунко
від співу й гомону пташок...

Над річкою в вуалі вже вербичка...
Ось теплий вітер — мов дитини щічка...

Пливуть човни, блищать весельця...
А в лузі — мов хтось кожну мить
перестеляє перестельця —
червопить, синить, зеленить...

І ми так мінімось, і ми зростаєм.
Щитом в руці ми високо виха́см.

Яке виха́ння-колиха́ння!
В нас розцвіту передчуття.
Кругом — могутнєє дихання
нового творчого життя.

Мій травню голосний — на всі дороги!
Що є чутніш од пісні перемоги!

Там, де були воронки, ями, —
буяє зелень, квітне цвіт...
Летить наш кінь! Він копитами
на цілий всесвіт копотить...

Так вдармо піснею! Торкнем бандуру!
Хвала герою, воїну, буй-туру!

А ще хвала усім трудящим!
В нас Партія і воля є!
Здоров'ям повним, настоящим
Від нас в простори оддає...

1946

МОСКВА

Єсть рідні на світі і теплі слова
із них найтепліше — це слово Москва.

Москва наша любя, Москва наша славна!
Красою ти дужа, ділами преславна!
Ти сясш у Всесвіт, ти світ на землі —
червонії зорі вгорі на Кремлі!..

До кого це сильна в нас віра жива,
що матір'ю кожен її назива?

Москва, ти нам мати, ласкава, єдина:
народів радянських у тебе родина.
Є перстень у тебе, а в нім аметист:
у мовах народів блищить один зміст.

Є сила на світі, могутня, нова.
І владну цю силу створила Москва.

Зазнала, Москва, ти і горя, і муки.
До тебе був ворог простяг свої руки.
А ти ж богатирськи труснула плечем —
і ворог вже пада під гострим мечем.

Є в світі надія, що всіх огріва.
Народи у світі встають за права.

Дунай закипів там, здвигнулись Балкани,
грохочуть в безодню землі істукани!
А ще й за морями тремтить материк.
«Вставай за свободу!» — лунає там крик.

Чи хоче, не хоче, — старе ізтліва.
Лиш Правда є вічна, а то все трава.

В тобі наша Правда, міцніша від сталі,
і Армія грізна, й Майбутнього далі,
і Партії мудрість, глибока, ясна,
і Леніна мудрість, і наша весна!

1947

ПУШКІН В СІМ'Ї ДЕКАБРИСТІВ

В Кам'янці осіннім ранком
ходить Пушкін над рікою.
Дім Давидових ще сонний —
тільки челядь на погах.

— Слухай, Тясмин, — каже Пушкін, —
що таке зі мною сталося?
Що приснилось? Чи я хворий? —
Серце б'ється, наче птах...

Рвешся, Тясмин, ти на волю,
а тебе стискають скелі, —
чи не те й зі мною зараз?
Давить мене, душить цар...

Та мовчить похмурий Тясмин,
лиш в тумані оком блиска, —
щось він дума... А з-за річки
чути відгук:

— ...душить цар!

— Слухай, вітре, — мовить Пушкін, —
де ти дівсь? Тебе не чую.
Ти сьогодні тихий, млявий,
а якраз би треба бур.

Бурі, бурі хай ударять!
На самій лиш Україні
скільки ось повстань цародних!..
О, хоч би скоріш гроза!

Ти схопи мене на крила,
понеси мене до того,
хто гроза є для тиранів —
аж до Пестеля в Тульчин!

Та мовчить охлялий вітер,
ледве он схитнув він дуба
й знов одскочив... А з-за річки
чути відгук:

—...у Тульчин!

— Сонце, сонце! — мовить Пушкін, —
чи ти зійдеш пад'землею?
Хай живе свободи розум!
Хай сховається пільма!

З друзями вночі в цім домі
раду мали ми таємну:
щоб кріпаччину ізнищить —
треба деспота убить.

Ось піду всіх побуджу я:
«Годі, годі, друзі, спати!
Зійде сонце і в Росії —
кожен встань і поборись!»

І біжить тривожний Пушкін.
Але що це?.. В плямі з крові
сонце сходить. А з-за річки
чути відгук:

—...поборись!

І стає на місці Пушкін,
і кричить він: — П'яне око!
Аж сюди за нами стéжиш?
Ну так знай же: не здамось!

— Не здамось! — за ним теж чути.
Обертається тут Пушкін:
— О! вже друзі пробудились?
Я й не чув, як підійшли.

І зняли угору руки
і Якушкін, і Раєвський,
і Орлов, і сам Давидов —
закричали: — Клянемось!

Лиш на сході пляма з крові
розливається зловісно...
Кряче ворон... А з-за річки
чути відгук:
— ...клянемось!
Потім тихше:
— ...клянемось...

9. V 1949

ТАНЦІ НА МЕЧІ

З шотландського циклу

Ми на прийомі, — в Абердіні, —
радянські миру посланці.
...Прийом пройшов. І в гримкотінні
роздався зал у всі кінці.

Шотландки в центрі стали в позі
і в боки руки узяли...
Меча поклав хтось на підлозі —
й волинки грати почали.

Стрибок — і ленти одлітали!
Відплив — і ленти на плечі!
Дівчата танці танцювали,
шотландські танці на мечі.

То йшли вони кружкاً всі боком,
в долоні смескували влад,
то, тупнувши, мов пепароком,
тут поверталися пазад.

І знову брали в боки руки,
і підіймались на носок.
Під носові волинок звуки
кругом прискорювали крок.

Стрибок — і ленти одлітали!
Відплив — і ленти на плечі!
Дівчата танці танцювали,
шотландські танці на мечі.

Як озеро тремтить од бризу —
тремтіли шовк і чесуча...
А зір дівчат стримів донизу:
не наступити б на меча!

Був гордий крок їх (ні! не гнутись!),
а іноді і сторожкий:
не зачепити б, не торкнутись,
немов лежав там звір який.

О, наступи на горло звіру!
До дружби клич усіх, зови!
На Мітингу на захист миру
я ж чув, як виступали ви.

Я ж чув, як молодь закликала
народ звільнитися від пут;
як всіх фашистів викривала
шотландка, що танцює тут:

— Фашисти нам вбивають клинця!
Народ радянський — океан! —
Він повен сили аж по віпця,
і стає його — могутній стає!

Що тут в Шотландії я бачив,
між шахтарями що почув,
в собі я радісно відзначив:
те піснею озолочу.

І я стояв і милувався:
ніхто ж народ не поборов!
Народ шотландський вільним звався,
захоче — буде вільним знов.

Не вб'є його ні біль, ні рана,
капіталіст не заляка.
Ненависть в нього до тирана
одвічна, грізна і тяжка.

Ненависть він, як бритву, правив!
В нім крик свободи — не плачі.
Так хто ж народ оцей поставив,
щоб танцював він на мечі?

Чи, може, палії лякають,
щоб був народ м'який, як віск?
Так вдарте їх — хай не звикають!
На голову їм грім і блиск!

І враз — мов блиск над морем кинувсь,—
прибій жепе!.. завалом вал!...
...Я від думок своїх прокинувся —
то в оплесках гримів весь зал...

Стрибок — і ленти одлітали!
Відплив — і ленти на плечі!
Дівчата тапці танцювали,
шотландські танці на мечі.

1949

ВАЗОВ В ОДЕСІ

1888 рік

Тиха Одеса. Сонце у хмарі.
Осінь — не осінь. І день як не день.
Вітер доносить з-під лип на бульварі
жарти нескромні, уривки пісень...

Вазов сидить самотою на лаві.
Що йому жарти! До чого пісні!
Рідна Болгарія стала в уяві,
люба вітчизна в одежі брудній...

Став наслухати він. Щось ніби чути,—
матір в Болгарії плаче його!..
Мамо, рідненька! Це ж деспот там лютий
мучить тебе? Кров із серця твого

точить він... точить, проклятий! Рабою
кинув Болгарію в ноги чужим.
Спішно прощався я, мамо, з тобою —
мусив від'їхати шляхом морським.

...Став наслухати він: січа далека?
Чую ж бо — каже. — Кров там, тече...
М и л ь о н и с а б и з л о в е с ц о з в е к а т,
м и л ь о н и с а б и...¹ — Та тут на плече

руку кладе хтось, а другий гукає:
— Мрієш, поете? Чудесно! — і мрій.
Наша Болгарія стати ж бо має
центром народів! — ти це розумій.

Вазов аж кинувсь: — Ізнов шовіністи?
Що вам від мене потрібно — скажіть!
Дайте болгарським трудящим ви їсти!
Рабство в Болгарії... скільки ж, століть!

Зрушенням знизу, лиш вибухом, здвигом
можем її врятувати від пут.
Горе! Під ігом вітчизна, під ігом,
ви ж в еміграції казитеся тут.

— «Казитеся тут», — шовіністи скривились. —
Сам же вагався. Чого іще ждеш?
Може, свобод? Таж були й переснилися.
Краще за тим, що ми скажем, простеж.

Левський і Ботев боролись за волю.
Де ж тая воля? В якій стороні?
Вирішить в силі болгар усіх долю
лиш європейські держави одні.

¹ Мільйони шабель зловісно дзвнякають.

— Що ви! — тут Вазов. — Та як ви посміли!
Ганить орлів, що за Правду знялись?
Левський і Ботев нам молодь зростили,
 кине вона вас об землю колись!

Хто на народ свій такеє ще зводив?
Хто боротьбу йому ставив в вину?
Нам тісну дружбу слов'янських народів
треба зміцнити за всяку ціну.

Нас, емігрантів, багато в Одесі.
Всі ж — патріоти, за волю борці.
Ваша «діяльність»... в чийм інтересі?
Тих, що Болгарію стисли в руці?

Так. Європейські великі держави
й Турція — що!.. пас не їли хіба?
Їм же Болгарія мов для забави —
хай вона ходить у них як раба.

Зараз Стамбулова там посадили.
Він до народу — як тая змія.
За що, скажіть, мого брата убили?
За що страждає там мати моя?

Що ж, я вагався. Та болі народні
близько відчув я, вже іншим зробивсь.
А з и ще п'є я п е с н и с в о б о д н и! ¹ —
Вазов сказав це й за серце схопивсь.

Тихо враз стало. Втекли шовіністи.
Сонце проглянуло — так... крадькома...
Вітер доносить і жарти, і свисти,
в липах бульвару шелест здійма...

¹ Я проспіваю пісні свободи.

Вазову серце трудне заболіло:
Вазов встає і до моря іде.
Ось воно, море!.. далеке вітрило!..
Хвиля за хвилею... Вітер гуде...

— О, не спиняйтеся, хвилі могутні!
Вдарившись тут, ви до краю мого
прудко біжіть і — стрімкі й самобутні —
бийте у берег, будіте його!

Швидше б кубло зруйнувать там вороже!
Хто ж допомогу подасть нам у цім?
Сам лиш народ помогти собі зможе,—
будемо ж завжди з народом своїм.

Левський і Ботев учились в народу,—
теж і в борців тих високих, ясних,
славних російських борців за свободу,—
й тут Чернишевський — найперший із них.

Хай же з Росії в Болгарію линуть
світлі ідеї, що зрушать старе.
Швидше-бо, хвилі! Брати мої гинуть.
Хвилі, спішіте! Бо мати умре.

— Хвилі, спішіте! — кругом закричали,
Вазову руки всі тиснуть ідуть.

— Ми вже давно коло тебе тут стали,
тільки ж мовчали, боялись дихнуть.

Вазов зрадів: — Росіяни й болгари,
ще й українці, й поляки — усі!
З вами не страшно ні тучі, ні хмари!
З вами зріднися я тут, на Русі!

Гляньте на море: мов сили народні,
й хвилі деспотію йдуть воювать...
— А з и щ е п ё я п е с н и с в о б о д н и! —
всі промовляють і в далеч глядять.

Взявшись за руки, до моря підходять, —
пісня у них бойова на устах.
Синії води збентежено ходять,
білий над ними стривожений птах...

1950

НА ПЕРЕЯСЛАВСЬКІЙ РАДІ

Дзвонять дзвони, сніг блискоче,
сонце світить молоде...
Люд на площу поснішає, —
Переяслав аж гуде...

Знов війна? Та ні — братерство! —
А на площі гомін, тиск...
Голуби тріпочуть в небі,
мов сріблястий переблиск...

Ось виходить із собору
до народу сам Богдан,
а із ним і той боярин,
що послом з Росії дан.

Гляньте, й Бутурлін, ось гляньте,
а кругом посольство все!
Ой, який же день багатий,
бо прекрасне він несе!

Роздалися усі навколо,
гетьман на помості став.
Короговок ліс червоний
легкий вітер захитав...

Дзвони стихли, всі завмерли —
тільки дишуть козаки:
вже ж прочули — буде радість,
буде дружба на віки.

І підніс Богдан Хмельницький —
і підніс він булаву:
— Чую, всі ви звеселились,
радістю ж і я живу!

Бо прибув до нас з Росії
щонайкращий вірний друг.
Бачите, як сонце світить?
Буде ще ясніш навкруг!

Що скажу вам, миле браття!
Терпим лихо і біду.
Із російським же народом
пайрідніші ми в роду!

Ворогі нам в хату пнуться —
і ні краю, ні кінця..
Тож ми хочем до Росії
прихилить свої серця!

Як султана ми одбили,
то вже шляхти дух запах?..
На Москву нам вся надія,
на Москву єдиний шлях!

Рідні ми по крові й мові.
В нас ті ж самі вороги.
Возз'єднатись ми зійшлися
тут, де Альти береги!

І гримить на площі: — Слава! —
Люд радіє, подгука:
— Дружба, вірність і братерство —
ой це радість-бо яка!

А боярин, як утихли,
руку тут підняв свою:
— Від російського народу
всім уклін передаю!

І гримить на площі: — Слава! —
І лунають голоси:
— В дружбі нам тепер з Москвою
розцвітуть нові часи!

Він сердечну вів промову —
слово, сповнене тепла...
І його російська мова
зрозуміла всім була.

Підкидали шапки вгору
городяни й козаки...
Хай живе братерська єдність
від сьогодні й на віки!

Дзвонять дзвони, сніг блискоче,
сонце світить молоде...
А на площі люд радіє,—
Переяслав аж гуде...

Грудень 1953 р.

ТАМАРА АБАКЕЛІЯ¹ ПРАЦЮЄ НАД ПАМ'ЯТНИКОМ ЛЕСІ УКРАЇНЦІ

Вона давно вже тут, в своїй майстерні.
Сама. Читає. Сопче он встає
і загородки червопить фанерні,
де глину бережуть... Перестає
читать і каже: — Лесю! Ненажерні
царі хотіли вбити життя твоє?

Та високо стояла ти на брамі!
Всіх закликала стати проти зла;
творців картала, що сховались в храмі, —
від Чернишевського й Шевченка йшла,
від Добролюбова. Тебе в Сурамі
увічнимо, — щоб з нами й вік жила!

Тамара Абакелія устала:
— Я прочитала лірику твою —
тепер ти весь мій задум розв'язала!
Поглянь — я зачарована стою...
Боролась ти в житті своїм, дерзала, —
чи так же я тебе тут подаю?

Ну ось... до твору Шота Руставелі
стоять мої малюнки станкові;
ось твір «Давид Сасунський»; акварелі
про славу Партії; а ось Москві
дарунок... — та й замислилась. (На стелі
заграв од сонця зайчик...) — А нові?

¹ Тамара Абакелія — відома грузинська художниця і скульптор, автор пам'ятника Лесі Українці, поставленого в м. Сурамі. Померла в травні 1953 року.

Пові мої творішя — герої ч не
відсвітять теж. Якою я створю
тебе, моя ти люба Лесю? Зичне
щоб в ній було! «З пародом говорю» —
ось основний мотив. Бо що ж є вічне
без цього? Стій, я вся тремчу... горю...

І скинула Тамара покривало
з початої роботи на стапку,
й продовжувала вголос: — Дуже мало
ще мислі! По Іванові Франку
її ж бо слово, як мужське, звучало.
Вона ж — тепдітна тут. В топкім віпку.

І почала Тамара глину брати,
станок зсувать не два рази, не п'ять,
то приглядатися, то відступати,
різцем — вчорашнє, зайве одкидять...
Який же, Лесю, образ твій багатий!
Його ж якраз я й хочу угадать.

З-під пальців падає додолу глипа...
А сонце всю майстерню залило,
де твір її «Колгоспная родина»,
де твір «Нас слово Партії вело».
...Хтось стукає? Я зараз! Ще... хвилина —
провірю в Лесі очі і чоло.

...І ось ввіходять. Що там? — в телеграмі
щось пишуть, урядова прибула?
— Читай! —

«З проектом вас ждемо в Сурамі...
оглянем площу й домик, де жила...
а пам'ятника розміри ті ж самі».
...Щаслива Абакелія була!

...Щаслива Абакелія раділа:
— Ідіть, ідіть мені лаптуйте все,
що треба у дорогу! Я ж...— і сіла
ізнову до станка.— Як припесе
хто свіжу глину, ви...— і знов ліпила
свій твір... Чи годі? Годі! На шосе
скоріше! На машину!

1953

НАШ НАРОД — ОКЕАН

Чуєте? — перекликання
йде по світу. Славен час!
Ой, яке ж у них бажання
побувать в гостях у нас!
Ми ж до них: — Ідіть, спішіться!
На народ наш подивіться,—
він у всьому чорнобровен,
силою ж — це океан!

Океан

повен...

Зрілі ми, як спілий колос,—
хочете, хваліть чи ні,—
високо підносим голос,
зовсім щоб не быть війні.
Ллються ріки в ясні води...
Гей, народи, всі до згоди!
Мир — кому ж не ясномовен?
Наш народ — це ж океан!

Океан

повен...

Всі для нас народи рівні —
і великі, і малі.

Не деріть ви горла, півні,
щоб десь клонуть на землі!
Бомбокклонуть вам не вдасться:
мир — для всіх народів щастя,
мир для нас — завжди чудовіш.
Наш народ — це ж океан!

Океан

повен...

Там, де судна, й пароплави,
і човни до нас спішать...

Ах, країну правди й слави
всім же хочеться узнати!

Йдуть і йдуть до океану...

І так радісно титану —
хай поплава в нас і човен...

Наш народ — це ж океан!

Океан

повен...

Раді гостю ми такому,
близьким що назве наш люд.

Не загрожуєм нікому:

творча праця, мирний труд.

А коли ж хто із народів
та одвернеться — на підив! —

той для нас лише сміховен.

Наш народ — це ж океан!

Океан

повен...

Ми говоримо свідомо:

кожен гість для нас є зван.

Хай же буде всім відомо:

сильний в нас, могутній стан!

Сила пам по жилах ллється,
розливається, сміється...
Сміх чудовец, красномовец,
паш народ — це ж океан!

Океан

повец...

1955

МИ СВІДОМІСТЬ ЛЮДСТВА

Народу гріло сонце слави:
життя цвілося, як в маю.
...А ви сповзлись, мов ті удави,
щоб здобич задушить свою.
А ви для чорної розправи
вперед пустили ще й змію.

Змія ужалила й одбігла,
і ви накинулись... ганьба!
Дитина ж «мамо!» ледве встигла
там закричать, як кат рубав
голівку їй... Земля одлигла
від крові!.. Людожер стриба

по трупах. За що б'єш ти мирне
паселення? Та людоїд
все паступа. Тут військо вірне
єгипетське пішло в обхід
на ворога — і, непокірне,
утримувало Порт-Саїд.

Повітря ж бомби нижуть, нижуть...
Ну як назвати цей розбій,
коли трудящим горло ріжуть
за те, що край боронять свій
і п'ят агресорам не лижуть?
Радянський люд сказав: — Не смій!

Не смій вбивать, не маєш права!
Терпець народам увірвавсь...
І тулуб одного удава
ще й другого казад подавсь.
Ушилась і змія шершава —
лиш нил хвостом все замітавсь...

Не замести слідів знуцання,
що ви Єгипту завдали!
Хіба «угорськеє питання»
в ООН ви спроста почали?
Це що — пахвалка? Настраханця?
Щоб ми тихеселькі були?

Ми не слабодухі. Тихі? — апітрохи.
Голоси ми правди, голоси епохи!

Ми не є смиренні (всім смирення досить), —
ми свідомість людства, що протест підносить!

В нас-бо найчистіша здійснення основа
ленінських пакреслень, ленінського слова.

Ваші ж думи — чорні, мов у сажі, в кіпті...
Добре упилися кров'ю у Єгипті?

Упились, наїлись — бодай не вставати...
Звались ви: бандити, — як тепер вас звати?

Як же вам дивитись в очі всьому людству?
Хто повірить пльоткам, брехням, словоблудству,
пiби вам відомий той «секрет гармонiй»,
що єдна свободу і... тюрму колонiй.

Чи стулити ж можна: деспотiв сваволю,
рабство капiталу — і народiв волю?

Хитрi у вас слiви й дiбларовi ласки,—
хитрих миротворцiв ви надiли маски.

Що вам було треба, проклятим удавам,—
щоб чужая пафта в рот лилась сама вам!

Азiя вже встала, гордо розiгнулась,—
ой ви, стережiться! — Афрiка проснулась...

А ти, верховоде, чого брови супиш?
Совiстi народiв дiбларом не купиш.

На весь свiт паш голос: люди, правдi вiрте!
Стiйте за свободу! Братне коло ширте!

Ми не слабодухi. Тихi? — анiтрохи.
Голоси ми правди, голоси епохи!

Ми не є смиреннi (всiм смирення досить),—
ми свiдомiсть людства, що протест пiдносить!

Народ творив. За що ж орави
фашистські вчинили зло?
Борцiв нових мiльйоннi лави
за волю встало і зросло...
А й лопнуть же колись удави,
яких життя все прогнило!

1956

ГОРОБИНЦЮ ЗОЛОТИЙ

Горобинцю золотий, —
ой, не золотий — червоний!
Як на колір — ти простий:
усього ж два топи.

Вранці ти ясним буваєш,
а в полудень потьміваєш
та на вітрі-вітерочку,
мов скидаючи сорочку,
загоряєш через листя...
А нема ж без тебе й місця
у всьому лісочку,
в зеленім лісочку.

Горобинцю одвисний,
де ростеш — земля ж запала.
Вже з которої весни
тут ось ямка стала!

Одинока це могила, —
в ній боєць лежить з Тагіла.
Де він впав — рідня не зпала,
тільки зараз розшукала.
Чебрик, сизе шумовиння,
взяв ти ямку у затіння.
Он де люди — в них лопати —
йдуть могилу поправляти.

Не пабачишся життям,
не надихаєшся літом,
бо життя, хоч стільки й ям,
розцвітає цвітом.

Щось вітрець шепоче в листі,—
мо', песе з Тагіла вісті?
Бивсь боєць за Україну,
за Радянську всю країну.
А мене ж думки клопочуть:
всі пароди миру хочуть,
та фашист не хоче миру,—
крові треба звіру...
Скільки раз я тут бував,
горобицю, любий, милий!
Я б тебе покуштував,
але ж ти незрілий.

Ще й птахи тебе минають,
тільки оком пакидають.
Хоч, бува, як спека стомить,
кетяг в тебе тут одломить
пастушок засмаглий, босий,
закосичити щоб коси
юної смуглянки,
кісоньки люблянки.

О, та що ж це я сказав!
Я хіба що-небудь знаю?
Він її поцілував —
от і все, гай-гаю...

Дівчина аж зашарілась,
мов проснулась,— розгнівилась:
— Ти це що! — спустила брови...
Та замукали корови,
і вона: — Ой рідпа мати!
Він: — А хто ж тут винуватий?
Перейнять хоча б ми встигли! —
В різні сторони побігли...

Хай зростають: пастушок
і гнівливая люблянка!
Вічний у життя зв'язок —
за одною друга лапка...

Я тягнусь до горобинок:
ти ж мені як відпочинок.
Я побуду та й поїду,
не забуду твого виду:

одвисаєш золотисто,
мов у дівчинки намисто...
Хай палле ж по самі віпця
сонце горобишця!
Хай палле ще й перелле
сонце горобинця...

1956

ІНІЙ

Ой цвілось життя зелене —
юнь моя

і чорнобрів'я!

Тисяча півтонів, тіней...

А тепер же —

що зустрів я?

Сивий впав на мене

іній...

Сивий, сивий іній...

Що ж. Нічого. Це пічого.

Серце, — цить!

Чого ти спориш?

В мене ж вік — новий, зустрічний.

То й зустрінем...
Все суворіш
мислить розум стро-
вічний.
Мислить розум вічний...
Хай той іпій і сріблиться, —
та в душі ж
його немає!
У душі — зелені вруна.
Злегка тьмяні? —
хто їх знає...
Бо й зимою ж глиця
юна.
Свіжо-тьмяно-юна...
Може, брешкав я на лірі?
Мо', в житті
скавав телятком?
А народ хай сам розсудить.
Бджілку люблять
з повним взятком.
Думка ж — дії щирі
будить.
Дії думка будить...
Той, хто інею боїться,
радості
в собі не має.
Мов пісок сухий. Мов дюна.
Серце в мене
все співає:
бо й зимою ж глиця
юна.
Свіжо-тьмяно-юна...

1957

А ЛЕГКО Ж БУТЬ ЧУДЕСНИМ, МОЛОДИМ

В напруженні усе моє життя.
В напруженні і мисль моя, і слово.
Живить мене найблибше почуття:
це — боротьба за мир. На всіх путях
ти шлеш мене, життя. Я йду. Готово!

Коли прийшли старі мої літа —
я й не відчув, п'як я не помітив.
В мені весь час немовби світ світа
і тягнуться тужаві вгору віти...

Тужавості ж — то плем'я молоде
все піддає мені, як і раніше.
Життя мене і кличе, і веде,
Вітчизни сад і пахне, й цвітом дише...

Це значить, що — ти вічномолодий?
Я не скажу. Не відаю. Хто знає!
Іди вперед, — з народом ти іди, —
туди, де мисль, де проріст проростає!

А проросту — й країв йому нема!
Заповнив він життя — і зеленіє...
І радістю всього мене пройма,
що проріст наш — та він же і в мені є!

Бо молодих поетів я прийняв, —
не знаю вже — не знаю й скільки. Й кожен,
зростаючи в правдивім світлі дня,
з товаришем моїм найкращим схожен.

Учителем поетам молодим
с сміливий, правдивий, пайживіший
горлаць-главар, наш Маяковський! З ним
і самий топ в поезії гостріший.

В ціснях своїх перідко ми чадим
абстрактності глойком, штукарства димом.
А легко ж будь чудесним, молодим —
лише з життям та йди разом, не мимо.

Ти й сам з отим, що проросло, зв'яжись;
скажи собі: тебе я прагну, хочу!
Не відставай, поете, й завжди вчись,
перемагай ти звичку неохочу.

Кого люблю — у мене ж не один.
Щоб слухать всіх — ось відчинив я дверці.
А з перших хто? — та Маяковський, — він,
бо ж він давно живе в моєму серці!

Колись було — на зустрічі в Москві,
як брата, взяв пост мене за плечі,
ще й посадив з собою він. Нові
відчув тоді я сили молодечі!

Я свідком був, як після всіх вкінці
він виступив — аж відгукнулись луни!..
Так! Блискавки тримав поет в руці —
тож блискавки він кидав і з трибуни.

Він говорив про дружбу двох сестер —
прекрасних двох: Росії й України;
він застеріг, що ворог ще не вмер,
що мир зміцнять нам треба щохвилини;

...Посадимо добротнее насіння —
і вже з землі проб'ється й піде в рух —
у стрілочку! — і сміле, й дерзновенне,
родючеє, ростучеє зело...
Багата будь ти, земле, наша пене!
Люблю твоє поритеє чоло!

Одсвічення на ньому дум людини,
одсвічення його чудесних дій...
Гриміть, пісні Радянської країни!
Народе мій, пишайся і радій!

1959

ДЕ ОДНА ДУМКА, А ТИСЯЧІ РУК

Із циклу «На будові Кремгес»

I

Рапок збудив нас. Ми снідаєм спішно.
Що,— покупаємось? Ну, то скоріш!
Нам од Дніпра стало гаряче-пишно.
Міст переїхали... Стови — «На Павлиш».

Нам же потрібно не вліво, а вправо.
Душно від сопця, немов у печі!
Жито нам кланялось тихо і мляво:
бідне, воно недоспало вночі.

Все шелестять колосочки про спеку,
Їм би грози! Їм водиці попить...
Видно он в небі хмаринку далеку,—
що ж вона зможе! Хіба покропить...

В тім-то і справа. Господарі ж — тучі:
схочуть—покроплять, не схочуть — то й ні.
Води б тримать нам в руці у могучій —
стане тоді і полям на всі дні.

Ех, почекай,— Кременчуцька як стане!
...Й ми про будуче взялись говорити.
Клониться колос — та й знов перестане.
Тільки ж... а що то у полі блищить?

*

...Вже ж он за нами zostався і Крюків.
Вже ж і не видно, де дівсь Кременчук.
Нам все чутніш і гудки, й перестуки,
свист і ревіння, тирчання і грюк...

Знову... ще ближче... якесь незвичайне
сплётення вибухів, шумів, шкварчачь...
Чулось: — Готово? Включання негайне! —
Збоку ж кричали: — Та стань отам, стань!

Ми зупинились. І я. Й мої друзі.
Точність потрібна тут. Біг. Бистрота.
Кожна хвилина в робочій напрузі!
...Дівчина йде ось — рукою віта...

Враз повернула, де будка похила,
й стала аж ген... Але ж треба гукнуть!
Камнедробарка внизу стрекотіла;
ухнув комусь паровоз: «На ту пу-уть!»

Глянеш на небо — небо високе.
Глянеш на хмари — хмари летять.
Літо ж моє, ти, дівча повнощоче,
як на ім'я тебе? Як тебе звать?

Голос в одвіт: — Ти мене озадачив.
Чиркнув по серцю, як цвях по ножу...
Що ти! Уперше мене тут побачив? —
дивну, чи що? — незнайому? — чужу?

Хмарки нехай-бо летять куди вгодно, —
що в них цікавого? Ти їх облиш!
Ми ж тут будуєм усі всенародно
чудо таке, що й не спилось раніш.

Ти не дивуйся, що я молода ще.
Я одна з тих, що будують цю ГЕС.
Горде спорудження! Наше! Найкраще!
Леніна думка в цім чуді з чудес!

Що ви шукаєте в кольорі неба?
Що вас цікавить: Дніпро чи реве?
Леніна зразу побачить вам треба!
Ленін між нас на будові живе!

Лиш перейдіть кам'янисті завали —
й там Ілліча вам одкрите житло...
Сили нові тут до бою устали
проти старого, що вік оджило.

Чуєш, як в серце епоха торкає?
Думка одна тут — а тисячі рук...
Ось де ця думка оформлень чекає!
Ось де глибинне пізнання наук!

— Дівчино! Славна! Хоч дивишся й строго,
все, що ти кажеш, — це ж правда сама.
Дівчино, слухай... — Та що це... нікого!
Дівчина зникла. Була — і нема.

Чув же я голос:— «наука»... «пізнання»...—
Сам із собою, чи що, розмовляв?
Може, епохи це в серце торкання?
Тут же всього я хвилинку стояв!

Знову одно тільки: свист і ревіння,
чиргання, брязк, голосів переїук...
Швидше ж бо, швидше туди, де кипіння,
де одна думка, а тисячі рук!

II

Скрізь на будівлі виводили мури,
дах підіймали, робили фасад...
Муляри йшли, теслярі, штукатури,
хлопці ж деревця садили у ряд.

Низом — хаткі. Камініюччя. Завали.
Кладка. Колодязь. Вербичок із п'ять...
Ген на хатках чорногузи стояли,
що вони думали — трудно сказать.

Скрізь на будівлі ще й пісня іскриста,
як вона твориться? Ким і коли?
Твориться ж тим, що сучасність огниста
гідна пайбільшої в світі хвали.

Там, де бригада трудилася ревно,
де в казанах все варили асфальт,
так же чудесно та так задушевно
пісню виводила дівчина-альт.

Браз — тую пісню другі підхопили
(хто ще не вмів, то навчитись хотів).
Мить — і вже пісня гримить що є сили,
пісня об'єднаних в праці братів!

Н а ш а спочатку була, українська,—
просто з моєї, сказати, сторони;
потім смоленська, за нею ж і міпська,—
рідні усім були теж і вони.

В славній радянській сім'ї — Батьківщині —
кожен з пародів щось має своє.
Ні-бо, не «щось», а т р а д и ц і й святині:
пісня їх — мудрістю нам оддає.

Пісні сучасній поглянь ти в обличчя:
скільки нового відбилось у пій!
Многоплеменність і різноязиччя
в силі обняти лише їй одній.

Тільки записуй — вона тобі скаже:
що́ твоя рідна від інших взяла,
як чужі ходи з своїми пов'яже,
де збагатилась і в чім ожила.

Слухав я пісню. Нові її ходи
вловлював слухом крізь гомін труда.
Як при царю настраждались народи!
Що в бідняка було? Горе. Біда.

Ленін всіх деспотів взяв попід сили
й разом з народом назавжди звалив.
...Води дніпрові лились, блискотіли...
Лився у хорі альта перелив...

1959—1960

ВИХОВАЛА ПАРТІЯ БОГАТИРІВ

Де на подвиг вся душа готова —
там одне бажання: довершити!
Плап твердий в Гагаріна й Титова —
шлях у Космос кораблем, прошить...
В мирних цілях ця мета. Здорова.
Щоб народам Світу в щасті жити.

Виховала Партія велика
сміливих своїх богатирів!
Закордопна сило злоязика,
що ж ти скажеш нам із-за морів?
Що капіталізм усім влади́ка?
Щоб на нас віп бомбами ярів?

Це минулось. Яспо. Зрозуміло.
Вік скінчився на землі владик.
Ленінове сонце розтопило
скованого рабства льодовик!
В Космос вилетів безстрашно, сміло
наш, знаннями дужий, трудівник.
Нове чудо... Лиш подумать, звідать:
що воно відкрило Людству? Що дає?
Не одну планету нам провідать,
в Космосі летіти й там обідать —
значить, Світ освоєним стає.
Нащо в бік у наш недобрим кидать? —
чудо ж це — для всього світу є.

Відчиняються в Майбутнє брами.
Виднокруг далеко зазорів...
Партії повий проект Програми
весь народ захоплено зустрів.
Ми приходим з дружніми дарами
до усього світу трударів.

Нащо ж Заходу ставать у позу?
Світ старий все 'дно не врятувать.
Нащо десь утворювать загрозу?
Сили ж с в пас, сил не позичать.
Будемо спиратися на розум:
дружби разом прокладати гать.
Загриміть, слова й оркестрів звуки!
Ви, пароди всіх кіпців землі,
сходьтеся, берітеся за руки,
куйте мирне щастя, ковалі!
Торжество радянської науки:
вилітають в Космос кораблі...
В пас народ — дозрілий, красовитий —
світлим шляхом Леніна іде.
Радісно співати і творити:
наше покоління молоде
буде вже при Комунізмі жити...
Слава Партії, що нас веде!

[1961]

ЛЕНІН ІДЕ НА ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ ВЕЧІР У Кракові 1914 року

«...Були на українському вечорі
на честь Шевченка.

Твій В. У.»

Із листа

П. К. Крупської і В. І. Леніна

до М. О. Ульянової.

В. І. ЛЕНІН. Твори, т. 37, с. 426.

По Кракову кроки лунають,—
то Ленін і Крупська ідуть.
Ведуть вони славну розмову
про мову, народ, його путь.

Ще березень. Вечір морозний.
Лиш жевріє зірка вгорі...
Старі й молоді пропливають;
геп сяють уряд ліхтарі...

І Леніну Крупська говорить:
— В Росії морґзи — це ж ад.
Невлад там пароду ведеться, —
прорветься нарешті той лад.

— Там ад? — перепитує Ленін. —
Росія ж — пародів тюрма.
Нема в ній добра для бездольних,
для бідних нічого нема!

Пани присипляють Росію,
поміщики діють і цар.
Пожар їх пожре стобуремний,
недремний знесе пролетар!

К р у п с ь к а

А в Краків ідуть українці
із Східної Галичини:
вони тут роботу шукають, —
паймають їх ситі пани.

Л е н і н

Їх доля така ж і в Росії, —
та гірше із мовою там.
«Хахлам, — каже цар, — не дам школи,
ніколи, вівіки не дам!»

По Кракову кроки лунають, —
то Ленін і Крупська ідуть.
Ведуть вони славу розмову
про мову, народ, його путь.

Їм польські слова долітають,
часом — українські також.
— Ну що ж, цар живого не скорить,—
говорить Ілліч,— цар є лож!

Так от... і сама-бо ти знаєш:
Шевченко — цей син бідняка —
гукав бідарів він повстати...
Снівати б про нього в віках!

Так ці, заманулося чорним
у Думі дебати почать,
печать накладять на Шевченка,
«злидепком» його називать.

О ви, шахраї! Право націй
в Росії не вбить кулаком!
Рукою ми схопим зажерних,
мізерних Савенків і К°!

І Крупська сміється: — Міністри
всім радять без мови пожить.
А Ленін: — Звичайно! Міністри
всі бистрі, щоб рідне убить.

Воли про вкраїнців говорять,
що Австрія їх паближа;
й пожа тнуть самі ж Україні,
по спині капчук походжа...

Так хто ж заважає Росії
за мову вкраїнську подбать,
обнять і наблизить вкраїнців —
не клинці їм в душу вбивать!

Чекай,— зупинився тут Ленін,—
на вечір Шевченка ж... сюди?
Ходімо, де вуличка вужче,
ану ще набавим ходи!

По Кракову кроки лупають,—
то Ленін і Крупська ідуть.
Ведуть вони славцу розмову
про мову, народ, його путь.

А вечір згасає потроху,
лиш жевріє зірка вгорі...
Старі й молоді пропливають,
і сяють уряд ліхтарі,
осяюють путь ліхтарі...

[1961]

В ІМ'Я ЛЮДИНИ

На XXII з'їзді КПРС

В Кремлівським палаці, в скляпому палаці
на славу трудящих, їх подвигу в праці
з трибуни йде поклик правдиво-єдиний:
— Все в ім'я людини, для блага людини!

Не в залі то гомін — то гомін над красм:
— На шлях ми нової Програми ступаєм! —
...І зал променіє, мов сонцем пройнятий...
Вгорі в делегатів червоні мандати!

У АСЄЄВА В ГОСТЯХ

Асєєв, сонце, друже мій Асєєв!
Ти з Курщини, з Черпигівщини я.
Обоє ми в чомусь такі схожі!
Хоча й не відаю, в чому.
Одна в одну постійно вхожі
твоя душа й моя.
Асєєв, сонце, друже мій Асєєв,—
глибока дружби течія.

Коли в Москві приходжу я до тебе,
ти — зразу — як в полоп мене береш:
— Ходім, ходім, якраз тебе і ждали;
Оксано, шапку одніми.—
В Оксани ж очі заблищали:
— Чекай... і Ліда ще ж.—
Це радість, як приходимо до тебе,—
і ти вже нас вперед ведеш.

— Поборемось? — кричиш.—

Бо в жилах — струму...

О, як давно не бачились, давно! —
...Й ми один одного трясем за плечі
і обпімаємось... І враз —
ти брови знижуєш: — До річі:
вночі... я переклав... одно...
І ти читаєш «Українську думу»,
а сонце слухає в вікно...

А ось вже й за столом усі ми. Всі ми!
За Маяковського наш перший тост.
Підносимо й за плем'я молодече.
— Перегацяють нас, Павло?
Хоч дехто з них... таке лепече!

«Надменний недорост»
ще думає свистюльками пустими
традиції пустити на зпос.

Але між молодих,— Асеев кида,—
ще ж інші є! Поможем молодим.
По-леліпськи. До їх душі торкнутись,
знання і досвід — все віддять!
Чужого швидше б їм позбутись,
в чужих — і загнивання, й дим...
Відкинуть юп? Та це ж для нас обида.
О пі, поможем молодим.

Асеев, сонце, друже мій Асеев!
Ти з Курщини, з Чернігівщини я.
Обоє ми в чомусь такі схожі!
Хоча й не відаю, в чому.
Одна в одну постійно вхожі
твоя душа й моя.
Асеев, сонце, друже мій Асеев,—
глибока дружби течія.

[1963]

ТИТАНИ ЗЕМЛІ

Павлові Романовичу Поповичу

Ой ви, славні гінці, космонавти-молодці!
Ваші кроки широкі, а воля — як сталь.
Вам нічого ж свого, дорогі зореходці,
задля щастя людини нічого не жаль.

Хто ж то кинувсь у простір,
простором палитий?
Хто веде корабель в неспрозорій імлі?
Хто космічні дороги узяв дослідити?
Наші велетні дужі, титани Землі.

В нас-бо кожен із вас і в душі чорнобрович:
будь безстрашним в житті,
будь на подвиг готов!
Ось сьогодні ідуть Ніколаєв, Попович,
попередники з ними — Гагарін, Титов.

Славний вік зореплавання —
нам лиш палєжить.
Торжествуй, росіянин, чуваш!
Українець, співай!
Мільярдер за морями нове не змережить,
в нас же все для народу: твори, відкривай!

Ой ви, славні гіпці, космонавти-молодці!
Ваші кроки широкі, а воля — як сталь.
Вам нічого ж свого, дорогі зореходці,
задля щастя людини нічого не жаль.

Наталюсю Попович, тобі ще зростати.
Ти в житті споминатимеш завжди цей день.
З Мавзолею ти бачиш: потоком багатим
плине площа й звучить в перекатах пісень.

[1962]

СРІБНОЇ НОЧІ

Пам'яті

Олександра Івановича Білецького

То мама спить. Так дише в спальні,
цемов вночі в степу цвіркунчик...

Трамваї дальші

прошуміли.

В розчинене вікно зоріють зорі.
Дихнула свіжим літня ніч.

Потиху встав я. В хаті темно.
Не можу спати, — ні, не можу!
У серці щемно.

Зорі світять.

Осика раз у раз зітхає,
осика сонно шелестить...

В мені два голоси проснулись.
— Ще б жити йому! — говорить перший. —
Не всі ж і збулись

творчі думи.

А от... упав. Як в ту безодню... —
А голос другий: — Ти мовчи!

Упасти треба все одно —
обличчям догори чи вниз.
Яких вигід ще тут, яких?
Без дозволу, без жодних віз
папнеш на човні полотно —
і в вічність по хлюпкіх
морях — напереріз —
одно пливтимеш ти, одно
під заколисуючий бриз...

Браз чую голос: — Так же й кожний... —
То з ліжка із свого дружина. —
І ти тривожний? —

запитала. —

Мені ж приснилось... паче в хаті
отут у кріслі він сидить...

«Приймайте, — каже, — зпов я в гості», —

...Й дружина тяжко зажурилась. —

В гігантським зрості

почувався.

Людинолюбний... Й ось — павіки!

...Жива мовчала темпота.

— «Людинолюбний»... — повторив я.

Бо скільки в пьому серця, сонця
і повпокрів'я!

Та певже віц,
як вчений, як поет, філософ, —
більш не освітить temu дня?

І до вікна тут підійшов я.

У вишипі... Чи рибки грались?

Яке здоров'я, —

там, — космічне!

Світила рицули й ричали, —
хоч ми й не чули рику їх...

Галактика в простори мчала.

В ту ж путь — і сонячна система.

Не помічала це людина.

Й здавалось пам: у небі тихо, —

і Всесвіт сонно позіха...

А там пі сну ж і пі дрімання,
пі обайдужень, пі журби,—
тяжіння вічне й розставання,—
і все під знаком боротьби,
під знаком одного бажання:
і в хаосі творить скарбі.

Світила гронами черкались
одне об друге й, роздробившись,
вмить розпадались

на суцвіття.

І гасли в тьмі. Лиш неба річка
заледве тліла в вишині...

Ну що ж, суцвіття загасали.
Але — чи зовсім? По собі ж бо
вони писали

слід яскравий.

Кінець життя — життя й початок,
і де коловороту край?

Що значить стати на краю?
Це обірватись,— а куди?
В холодне море? Між льоди?
О пі! В красі пових ідей
щоб знов вернутись до людей:
хай стріпуть, як росу в маю,
всю дупу сопячу твою...

Щасливі ті, які в простори
на крилах мислення злітали,—
хто в неозорій кидавсь морок,
як перший космонавт радянський!
Світила — всі вони для нас.

Скільком подав ти допомогу!
Коли б усі ті обізвались,
кого в дорогу

обнадіяв,—
пова б історія науки
й мистецтва м о л о д и х зросла...

А ген, вже палярем інший взявши,
женуть галактики ще й верхні —
женуться завше —

в безконечність...
За світлових мільярди років
до нас їх одсвіт доліта...

Твої світились серце й розум.
Тож і від тебе світло дійде
крізь тиск морозу

й просторіні
живим, отепленим промінням
аж до наступних поколінь...

Твориш твоїх спаде їм зміст,
а в ньому ж ти — як гуманіст.
Хоч часу і швидка хода —
та людська мисль не пропада.
В нових вже формах сіл і міст
наука наша молода
с в о ї м твій виступ назове:
ніколи ж не вмира живе!

Світила гропами черкались
одне об друге й, роздробившись,
перехилялись

в грі суцвіттям...
Наш добрий друже, що з тобою?
Так швидко вже й життя рубіж!

Що значить стати на рубіж?
Із тим розстатись, що було?
Життя ж твоє з народом йшло
і не любило роздоріж.
Тож у красі нових ідей
ти знову прийдеш до людей.
Хай стрінуть, як росу в маю,
всю душу сонячну твою...

Лускою в небі річка тліла,
із півночі вже повернуло,—
і побіліла

й піч тривожна.

— Не слিশ? — дружину запитав я.

Й вона в жалю відповіла:

— А як же там його сім'я?

Могло б життя пим дорозить?

Чому б тому ще не пожить,

в кого творіння цвіт буя

і зору вірна гострота?

А зараз — (срібна ніч сія) —

без руху вдома він лежить...—

Жива мовчала темнота.

Машина пізня враз промчала.

Почулась пісня десь... і вмовкла.

Крізь сон шептала

щось осика.

Та мама дихала так дзвінко,

пемов цвіркунчик у степу,—

живе життя в степу...

То мама дихала...

[1962]

ТАРАСОВА

«АННУ КАРЕНІНУ» ЧИТАЄ

Восени 1955 року у Празі делегацією Верховної Ради СРСР був улаштований прийом чехословацьким артистам та письменникам. Наприкінці прийому закордонні наші друзі попрохали члена делегації, народну артистку СРСР Аллу Костянтинівну Тарасову прочитати їм уривки із «Анни Кареніної».

— Ой не відмовте ж бо,— кинулись вони до неї.— Ми ж так вас хочемо послухати,— всі її обступили.

— Ну, добре,— сказала

Алла Костівна

яспочола.—

Якщо тепер

мене послухати надія,—

і зал весь — немов завмер,—

тоді я

давайте вийду з кола

і стану там.—

Настала

така тут тиша,

мов передалась вона

світам...

І от вже

мов луна —

спочатку гаряча-гарячіша,

а потім

трепетна, прозора,—

мова

то радісна, то страшна,
як глибінь океану.

...Розповідь Тарасової розкрила пам'яті
Анни Карсїної душевну рану —
аж до дна.

Розповідь

спочатку гаряча-гарячіша,
а потім

без краю сувора.

Тинга.

І в кожне промовлене слово
ми пильно вслухались.

Я ж одночасово,
крізь розчинене вікно,
охоплював своїм слухом та зором,
як
там, через квартали,
воробї, літаючи над стрілчастим собором,
одно

крякали та кричали,
кахкали та цокотали,
аж відляскували відгомони...

Кричали...

Ох, ця їм осінь,
ох, ця сльота, що з неба пливе!
А може, пустити між люди якісь забобони?
На чисту неба просинь?..

Одно собі покрякуй
та залякуй, пригрожуй, залякуй
усіх їх війною.

І видно мені:

скільки ж бо гною
від протилежного берега летить
і немовби аж у вікна заліта
і дпї
і почі...
Та цить...

Алла Тарасова

вже далі чита:

—...Тож випала була для Карешіної
неждана радість,—

як сон:

Вропський при вході в вагон

оглянувся на неї, *1.1.8*

оглянулася на нього теж і вона.

А в душі її вирости лілеї,

серце сп'яніло,

мов од вина...

Серце ж її щастя хотіло! —

хоча б ціною самозречень,

але щоб тільки без яду, без жала,

без домостроївських заперечень.

Анна скрізь його шукала —

то чи не це ж воно зараз прилетіло?

Повідала

Алла й далі...

...І слухали ми

крізь примружені вії:

яке жахливе було життя і зла, і тьми
у царській Росії.

Подавшись уперед,

слухали Аллу

і ось цей, і ось той.

І уявляли ми всіма чуттями —

це поміж нами

Лев Толстой.

Це ж він,

повернувшись упівбока,

в творчій журбі

стежить і собі,

слухає.

А вітер йому не в привіт
бороду — як у пророка —
от-от на весь світ

роздмухас...

І хоча Толстой не був пророком,
проте —

оком художнім своїм
він вдивлявся в темну ніч;
він глибоко розпізнав,
що по один бік

маси народні,
їх життя трудове, святе,
а по другий —
імператорський бич.

Толстой знав:

хіба ж це одна тільки Анна,
жінка вищого кола?

Біда пенастанпа,
спокопвічна біда

ще більше боролася
жінку простого коліна.

Але вже —

не як жертву родинного сорому й стида,
а як рабицю труда.

Рабицю труда.

Де ж воно було, те щастя, для неї й любов?

Царська рука не жаліла ж бо
ні селянина, ні робітника.

Ох і дикі ж часи.

Що ні сонця, ні роси...

Дні, мов ті почі, темні;

неперехожі, безрадісні далі...

Під вагою бездушної моралі,

під вуаллю брехливого світу —

розпутники, святоші, людці нікчемні
зламати хотіли навік
жіночу душу, щастям не обігріту.
О! з якою користю
вижали були вони
цю протестуючу людину —
і з злістю —
безневинну —

кинули
сухій пенажері,
як жмут...
...Тут
рипнули двері —
й я скося
подивився

управо.

Одкинувшись на спинку стула,
поруч кудластого діда,
поетеса червоповида,
каштановокося —

вся

в розповідь Тарасової поринала...
Подавшись уперед,
слухали й сусіди зліва —
і оцей, і ось той.

Та мені цікаво:

де ж дівся

Лев Толстой?

Он тільки двері зяють

темним отвором

в коридор...

Та ще в вікні
(видно ж мені) —
ворони,
посідавши на стрілчастий собор,

погрози накрякують
усім тим,
хто хоче бути вільним у світі й живим.

...І раптом крик!
Передсмертний крик!
Анна Карепіна кинулась під колеса вагона!
«Де я? — у неї думка пролетіла. —
Що роблю? Для чого?»
І так же тривожно звучало у Льва Толстого:
невже не в силі була протистояти
жорстокому закопу?
Тиша мені в вухах задзвеніла.
Дзвеніла вона вічність? Чи півхвилини?
Ах, той крик...
Самотньою ж людиною
навік
життя переборене...
Це день? Чи ніч?
І яке сторіччя?
Аж тут залунав оплесків грім.
І над всім
розцвітом просвітлених
облич —

одухотворене
Алли Костівни обличчя...

— Ой дяка ж вам красна! —
всі кинулись до неї.
— Ой яка ж ви прекрасна! —
її обступили.

І перша з-поміж них
Майєрова Марія,
і другий з-поміж них
Нєзвал Вітезслав.

— Послухати вас —

це ж давніша наша мрія.—

І линули привітні голоси, линули...

А мене

немовби вихорі могутні підхопили,

високо підкинули

й поставили на горі.

...Вітер на горі дерева гне.

Від іншого берега гримкотять громи...

А ми — і молоді й старі —

за руки побрались

і, як брат до сестри,

і, як сестра до брата,

радо одне одному признавались:

яке в нас свято щиробратнє, зустрічне.

Поміж нами слово російське величне.

Яка людна, яка весела наша хата.

Поміж нами чеська мова багата.

Однокорінна дружба наша безцінна.

Поміж нами словацька мова глибинна.

А ще ж і української мови звучання:
братерству народів дзвінке величання!

Небо з Заходу хмарами крилось.

А нам у дружбі

ще більш могутнілось.

Честь нашому дому!

Нікому не здаємось на милість,

пікому, пікому!

Ворог світ не переділить.

Блискавка з грому

самого ж його в голову поцілить.

Поле наше, поле спільне,
завше ж до посіву готове.
Ти тільки поклич —
і побідоносне плем'я вільне,
мільйонносильне —
перед ворожою злобою
відразу піде за тобою
в незвідані загір'я й заріччя...
На віковіччя дружба, на віковіччя!
А поле буде персоранс —
ти тільки поклич.
...І серед усіх радісних облич
одухотворене
Алли Костівни обличчя...

1959—1960

* * *

Навіщо нам дискутувать:
що вище — правда чи краса?
На чому правди є печать —
те й повік-віку не згаса.

[1960—1962]

* * *

Я завше там, де труд, де людно,
де разом: думка й почуття.
Без чистоти творити трудно,
без творчості — нема життя.

1965

В СЕРЦІ У МОЇМ...

Якщо я десь не оспівав калину,
якщо у вірш не ввів весняну цвіт,
мені не ставте, друзі, у провину,
ви, критики, в докорах не ки́рїть.

Як солов'я забув згадать я в пісні,
не ремствуйте, шаповні читачі.
Бо настрої були не благовісні,
а гнівнії... Думками летючи

над цвіттю степу, над блакиттю моря,
я бачу світ в тривозі та імлі:
ще ж скільки крові, скільки муки й горя
на цій привітній, голубій землі!

Тривожне ж сонце устає над нами
і дивиться на землю з-під руки.
Ще діти умирають у В'єтнамі
і в Хіросімі гинуть юпаки.

В густих лісах, на чорному бескетті
прадичких гір я бачу кров і дим,
і кожний постріл на оцій планеті
вистрілюється в серці у моїм.

Якщо я десь не оспівав фіалку,
ви, критики, пробачте це мені.
Я сам, якщо признатися,— ізмалку
любив веселі квіти весняні!

І ця любов не згасла і не вщухла...
Та серцю що робить, скажіть мені,
коли я бачу з голоду опухлих
в далекій у заморській стороні?

Чи ж можу я виспівувать лірично,
як бачу я страждання, біль і бруд?!
...І скаже критик: «Малобестетично;
пригладити б отут, а чи отут...»

Щоб критиків послухать — це не вадить,
але не тих, хто сам життя не зна.
Навіщо вірші утюгом ще гладить? —
в цьому немає правди ні зерна.

Хай пісня буде щира і пеложна,
хай чиста правда з неї устає.
Бо на землі усій сльозинка кожна —
солоня — в серце падає моє.

Якщо я десь не оспівав калину,
якщо у вірш не ввів вишневу цвіт,
мені не ставте, друзі, у провину,
ви, критики, в докорах не кипіть.

Не можу про калину я співати,
коли ще в світі — стільки чорноти,
коли поетів за чавунні грати
фашистські запроторюють кати.

Бо не в собі ж я, а увесь — на людях,
бо все моє — чи зблизька, чи здаля.
Тому — земля кипить, як серце в грудях,
і серце стогне, як уся земля.

ПРИМІТКИ

Зважаючи на мету і характер «Бібліотеки поста», до пропонованого видання творів Павла Григоровича Тичини включено переважно лірику, а також ліричні цикли та зразки епічних поем. В основу його покладено зібрання «Творів в шести томах», що вийшли в Держлітвидаві України 1961—1962 років, та збірку «В серці у моїм...», видану «Дніпром» у 1970 році.

Упорядкування здійснено за прижиттєвими виданнями, коли автор сам розташовував поезії для чергових збірок; цього порядку поет традиційно дотримувався в усіх наступних перевиданнях, включаючи багатотомники і збірки вибраних творів. Тому в окремих випадках порушена хронологічна послідовність, — наприклад, поезія «Не Зевс, не Пан...» вміщена перед раніш написаними речами, бо П. Тичина незмінно ставив її першою в книзі «Сосячні кларнети».

Поет сам встановлював дати (а часом і місце) написання, подавав деякі примітки — вони перенесені в наше видання.

Відбираючи твори до книжки серії «Бібліотека поета», упорядник дотримувався прийнятих у цьому виданні принципів: урахувати всю різноманітність тем, мотивів, усі форми їх мистецького втілення, всі

жанри та різновиди, властиві стилю видатного майстра слова.

Творчість Павла Тичини відзначалась Державною премією СРСР (1941), Державною премією Української РСР імені Т. Г. Шевченка (1962), а в 1967 році видатний поет сучасності був удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці.

Творчість Павла Тичини здобула визнання та любов і на Україні, і в усьому світі. За роки Радянської влади було надруковано понад три мільйони примірників книг Павла Григоровича мовою оригіналу. Щороку в читанках і хрестоматіях з'являються поезії Тичини колосальними тиражами. Всесоюзному читачеві П. Тичина став відомий від середини двадцятих років через «Антологию української поезії» та в окремому виданні перекладів російською мовою. У 1934 році в Москві у серії «Творчість народів СРСР» вийшов великий том перекладів творів Тичини російською мовою. Відтоді в РРФСР вірші поета видавались майже 30 разів, загальним тиражем понад мільйон примірників.

У багатьох радянських республіках твори П. Тичини публікувались у періодиці і виходили окремими книгами. У Вірменії вийшло 3 книги, 2 книги видано в Башкирії. Окремі видання були здійснені також у Білорусії, Грузії, Киргизії, Латвії, Литві, Таджикистані, Чувашії. Всього в братніх республіках видано 40 книг поета, загальним тиражем близько мільйона примірників. Крім того, вірші Тичини друкувались англійською, болгарською, польською, турецькою, угорською, французькою, чеською мовами.

ЗМІСТ

Нам треба голосу Тичини. *С. Шаховський* 3

ПОЕЗІЇ

I

У «Блакить мою душу обвіяла»	27
Молодий я, молодий...	27
Розкази, розкази мені, поле...	28
Ви знаєте, як липа шелестить...	29
Коли в твої очі дивлюся...	30
Десь на дні мого серця...	30
Не Зевс, не Пап...	31
У Гаї шумлять...	32
Арфами, арфами...	33
Десь паходила весна...	34
Цвіт в моєму серці...	35
Не дивися так привітно...	36
Подивилась ясно...	36
О́ любя Інно...	37
Там тополі у полі...	37
Квітчастий луг...	38
Ой не крийся, природо...	39
Світає...	40

Епгармонійне

Туман	(41
Сонце	41
Вітер	41
Дощ	42
Ходять по квітах... (Поетам-запещадникам)	42
А я у гай ходила	43
Пастелі (I, II, III, IV)	(44
Хор Лісових Дзвіночків (Уривок із поеми)	45
Дума про трьох Вітрів	(46)
Плуг	49
Сійте...	50
І Белий, і Блок...	51
На майдані	52
Як упав же він...	52
Зразу ж за селом...	53
На могилі Шевченка (I, II)	54
Листи до поета. Триптих (I, II, III)	55
Псалом залізу (I, II, III, IV)	57
Ропделі (I, II)	60
Я знаю...	61
Один в любов...	62
Плоским пророкам	63
Вітер з України	64
Дивний флот...	65
Надходить літо...	67
Ходить Фауст...	68
Відповідь землякам	69
За всіх скажу...	71
Ненависті моєї сило... (В дні після смерті В. І. Леніна)	72
Перед пам'ятником Пушкіну в Одесі	73
Повітряний флот	74
La bella Fornarina	75

Живем комуною (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X)	75
Із циклу «В космічному оркестрі» (II, VI, X)	80
Вулиця Кузнечпа	
Захід (II)	84
Великдень	85
Перше травня па великдень	86
Харків (I)	87
Ленін	88
Стара Україна змінитись мусить	89

II

Партія веде	91
Пісня трактористки (Як Олеся Кулик ті- кала па курси 1930 р.)	93
Друга пісня трактористки (Як Олесю Ку- лик баби землею обкидали)	96
Пісня про Кірова	100
Чуття єдиної родини	102
Конгрес оборони культури	103
На олімпіаду хорів	106
Пісня молодості	107
Перше в історії	109
Давид Гурамішвілі читає Григорію Ско- вороді «Витязя в тигровій шкурі»	111
Горький	113
Як веселка многоцвітна	114
Моїм виборцям	115
На одержання ордепа	117
Сад зелений...	119
Федькович у повстанця Кобилиці	120
Дитинство Ованеса	125
Максиму Рильському	128

Паталія Ужвій	131
В ім'я людей	134
Амвросій Бучма	135
Ідемо з Великої Багачки (Після ювілею кобзаря Ф. Д. Кушперика)	136
Сковорода і Біснுவатий (Уривок із поеми- симфонії «Сковорода»)	138
Тобі, народе любий мій	154
Ми йдемо на бій	156
Весна (1942 р.)	157
Матері забудь не можу	160
Правдивим будь...	163
Радійте, співайте...	164
Сайфі Кудашу	165
Похорон друга	167
Гроза	177
Я утверждаюсь	181
Київ	183

III

І рости, і діяти...	185
Наша слава	186
Військо радянське в Берліні...	187
В Будь здорова, Закарпатська Україно!	188
Океан повеп	190
На співанці	191
Мій травню золотий	195
Москва	197
Пушкін в сім'ї декабристів	198
Танці на мечі (З шотландського циклу)	200
Вазов в Одесі (1888 рік)	203
На Переяславській раді	207
Тамара Абакелія працює над пам'ятни- ком Лесі Українці	210

Наш народ — океан	212
Ми свідомість людства	214
Горобинцю золотий	217
Ішій	219
А легко ж быть чудесним, молодим . .	221
Юності непереможний дух	223
Де одна думка, а тисячі рук (Із циклу «На будові Кремлес»)	224
Виховала Партія богатирів	229
Лепін іде на Шевченківський вечір (У Кракові 1944 року)	230
В ім'я людини (На ХХІІ з'їзді КПСР) .	233
У Асєєва в гостях	235
Титани Землі	236
Срібної почі	238
Тарасова «Анну Карєніну» читас . . .	243
«Навіщо пам дискутувать»	250
«Я завжди там, де труд, де людно» . . .	250
В серці у моїм...	251
П р и м і т к и	253

Серия «Библиотека поэта»

ПАВЛО ГРИГОРЬЕВИЧ ТЫЧИНА
СТИХОТВОРЕНИЯ

Составитель *Семен Михайлович Шаховский*

Издательство «Радянський письменник»

(На украинском языке)

Портрет автора —

з гравюри *В. Я. Чебанника*

Редактор *Г. П. Коваль*

Художник *Д. Д. Грибов*

Художній редактор *М. П. Вуск*

Технічний редактор *Н. Г. Орлова*

Коректор *В. П. Зуб*

Здано на виробництво 3. I 1977 р. Підписано до друку 9. III 1977 р. Формат 70×90¹/₃₂. Папір для глиб. друку. 8¹/₈ фіз.-друк. арк. + 1 вкл., 9,58 ум.-друк. арк., 9,74 обл.-вид. арк. Тираж 20 000. Зам. 24. Ціна в оправі 1 крб. 26 коп. «Радянський письменник», Київ, бульвар Лесі Українки, 20. Львівська книжкова фабрика «Атлас» республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига» Держкомвидаву УРСР, Львів, Зелена, 20.

1 руб. 20 коп.

